

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ALİ ET-TANTÂVÎ VE DİLE VE EDEBİYATA
DAİR GÖRÜŞLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zehra ÖZLİ

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hamza ERMİŞ

TEMMUZ - 2014

ALİ ET-TANTÂVÎ VE DİLE VE EDEBİYATA
DAİR GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zehra ÖZLİ

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

“Bu tez 18/07/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Hamza EKMiŞ	BAŞARILI	
Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI	BAŞARILI	
Yrd. Doç. Dr. SaİM YILMAZ	BAŞARILI	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifât yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Zehra ÖZLİ

18.07.2014

ÖNSÖZ

İnsanoğlu vucûd bulduğu ilk andan itibaren sorgulamaya başlamış; dünyanın dört bir yanında; sanat, ilim ve düşünce alanlarında milyonlarca cevap üretmiştir. Bu cevaplardan herhangi birinin diğerine üstün gelmesi veya diğerinin önüne geçmesi orijinalliği, işlevselliği ve evrenselliği nisbetinde olmuştur. Bu çalışma, Arap edebiyatında çöküş devrinin sona erdiği; uyanış ve yeniden dirilme çağının başladığı zamanlar olarak kabul edilen bir dönemde yaşayan Ali et-Tantâvî'nin, düşünce dünyasına katkılarını tespit etmeyi amaçlamakta, onun edebiyat dünyasına sunduğu cevapları dile getirmektedir.

Çalışmada öncelikle yaşadığı dönem ve dönemin siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel durumu ele alınmış; daha sonra ise hayatı ile ilgili geniş bilgi verilmiştir. Eserleri ve et-Tantâvî hakkında daha önce yapılmış çalışmalar aktarıldıktan sonra da kişiliği ele alınmıştır. Son kısımda ise on yedi yaşında başlayan, ömrünün sonuna kadar devam eden, yazın hayatı boyunca kitaplaştırdığı makalelerinden müteşekkil eserleri baz alınarak edebiyata ve dile dair görüşleri serdedilmiştir.

Tez yazım aşamasında vaktini ve emeğini hiçbir zaman esirgemeyen, çalışmayı titizlikle takip eden danışmanım Yrd. Doç. Dr. Hamza Ermiş'e; çalışmanın seyrinde değerli fikir ve görüşleri ile bana yol gösteren saygıdeğer ve kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ahmet Bostancı'ya ve Doç. Dr. Osman Güman'a; her zaman desteklerini ve yardımlarını gördüğüm sevgili annem, babam ve kardeşlerime; bu meşakkatli dönemde bana yoldaşlık eden güzide mesai arkadaşlarıma ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Zehra ÖZLİ

18.07.2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: ALİ ET-TANTÂVÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI VE ESERLERİ	6
1.1. Yaşadığı Dönem.....	6
1.1.1. Suriye’de Siyasî Durum	6
1.1.1.1. Osmanlı Döneminde Suriye	7
1.1.1.2. Faysal Döneminde Suriye	8
1.1.1.3. Fransız İşgalinde Suriye.....	9
1.1.1.4. Bağımsız Suriye	10
1.1.2. Suriye’de Ekonomik Durum	13
1.1.3. Suriye’de Sosyal ve Kültürel Durum	13
1.2. Hayatı.....	24
1.2.1. Ailesi ve Kökeni.....	24
1.2.2. Çocukluğu ve Eğitim Hayatı.....	26
1.2.2.1. Çocukluğu	26
1.2.2.2. İlkokul ve Lise Dönemi.....	27
1.2.2.3. Üniversite Dönemi	34
1.2.2.4. Medrese Eğitimi	36
1.2.3. İcra Ettiği Görevler	37
1.2.3.1. Gazetecilik.....	38
1.2.3.2. Öğretmenlik.....	39
1.2.3.3. Hâkimlik.....	41
1.2.3.4. Suudi Arabistan’da İcra Ettiği Görevler	43
1.2.4. Vefatı.....	43
1.3. Eserleri	44
1.3.1. Edebî Eserleri	46

1.3.2. Otobiyografi ve Gezi Eserleri	47
1.3.3. Tarihle ilgili Eserleri	49
1.3.4. Dinî Eserleri	51
1.3.5. Vefatından Sonra Derlenen Eserleri.....	52
1.4. Hakkında Yapılan Çalışmalar	54
1.5. Kişiliği ve İlgi Alanları	56
1.5.1. Ahlakî Kişiliği.....	56
1.5.2. Edebî Kişiliği ve Üslûbu	58
1.5.2.1. Edebiyatçılar Arasındaki Yeri.....	63
1.5.3. Eğitimciliği.....	64
1.5.4. Makalelerinde Ele Aldığı Konular	66

BÖLÜM 2: ALİ ET-TANTÂVÎ'NİN EDEBİYATA VE DİLE DAİR GÖRÜŞLERİ **68**

2.1. Edebiyata Dair Görüşleri.....	68
2.1.1. Edebiyat Tanımı	68
2.1.2. Edebiyata Atfettiği Önem	70
2.1.3. Edebiyatın Kaynağına ve Çeşitlerine Dair Görüşleri.....	73
2.1.4. Edebiyatın Amacı ve Edebiyatçının Görevi.....	74
2.1.5. Şiire ve Şairlere Dair Görüşleri.....	77
2.1.6. Övdüğü ve Eleştirdiği Yazarlar.....	82
2.1.7. Edebiyat Derslerine Yönelik Teklifleri ve Eleştirileri	88
2.2. Dile Dair Görüşleri.....	94
2.2.1. Arap Dili ile İlgili Görüşleri.....	94
2.2.2. Arapçanın Eğitimi ve Öğretimine Dair	97
2.2.3. Sözcük Kullanımına Dair Tercih ve Önerileri	102

SONUÇ.....105

KAYNAKÇA.....108

ÖZGEÇMİŞ.....118

KISALTMALAR

- b.** : Bin, ibn
Bkz : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Drl. : Derleyen
h. : Hicri
İÜ : İstanbul Üniversitesi
ö. : Ölüm tarihi
s. : Sayfa
SAÜ : Sakarya Üniversitesi
SBD : Sosyal Bilimler Dergisi
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sy : Sayı
Vol. : Volume

Tezin Başlığı: Ali et-Tantâvî ve Dile ve Edebiyata Dair Görüşleri	
Tezin Yazarı: Zehra ÖZLİ	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hamza ERMİŞ
Kabul Tarihi: 18.07.2014	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 118 (tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri Bilimdalı: Temel İslam Bilimleri	
Giriş ve iki bölümden oluşan bu çalışma 1909-1999 yılları arasında yaşamış Suriyeli yazar Ali et-Tantâvî'nin hayatını, dile ve edebiyata dair görüşlerini ele almaktadır. Bu çalışmanın hedefi; yazarın hayatı, yaşadığı ortam ve kişiliği hakkında bilgi verdikten sonra et-Tantâvî'nin edebî makale ve yazılarından yola çıkarak yazara göre "Edebiyatın kaynağı, tanımı, amacı nedir?", "Eğitimin tanımı ve amacı nedir?", "et-Tantâvî dil ile ilgili neler söylemektedir?" gibi soruları yanıtlamaktır. Ömrünün büyük bir kısmını Suriye'de geçiren et-Tantâvî ülkesinin farklı yerlerinde; köy okulları, ilkokul, lise ve üniversite dâhil olmak üzere eğitimin pek çok aşamasında öğretmenlik yapmıştır. Bu tecrübeler onun; eğitim sistemi, Arapça derslerinin muhtevası ve metodu gibi konularda eleştirel bir bakış açısına sahip olmasını sağlamıştır. Edebiyatın toplumun hizmetine amade olması gerektiğini savunan et-Tantâvî eserlerini bu amaç için yazmıştır. Toplumu bilinçlendirmek ve topluma iyi ahlâkı öğretmek onun en önemli amacıdır. Bu amacı kendine ilke edinen edebiyatçıların okunmasını tavsiye ederken, bu amaca muhalif gördüğü bazı edebiyatçılardan uzak durmamızı özellikle talep eden et-Tantâvî'nin övdüğü ve eleştirdiği yazarlara da bu çalışmada yer verilmiştir. Çok iyi bir dil eğitimi almış olan Ali et-Tantâvî; fasîh ve akıcı bir dil kullanmaktadır. Sehl-i mümteni bir üslûba sahiptir. Yabancı kelimelerin dile hâkimiyetine karşı çıkmaktadır. Okuyucularını fasîh bir dil kullanmaya çağıran et-Tantâvî fasîh âmmî kelimeleri tespit edip eserlerinde dipnot düşerek belirtmektedir. Kısaca bu çalışma; Ali et-Tantâvî'nin edebiyata ve dile dair görüşlerini, edebî içerikli	
Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Suriye, Ali et-Tantâvî, Arapça.	

Title of the Thesis: Ali Tantawy and His Opinion on Language and Literature	
Author: Zehra ÖZLİ	Supervisor: Assist. Prof. Hamza ERMİŞ
Date: 18.07.2014	Nu. of pages: v (pre text) + 118 (main body)
Department: Basic İslamic Sciences Subfield: Basic İslamic Sciences	
This thesis composed of introduction and two sections discusses life of Ali Tantawy, a Syrian writer lived between 1909- 1999 and his thoughts about language and literature. The aim of this thesis is to find answers for some questions such as “what the source of the literature, its definition and its aim is, and what the aim of education of literature is, what Tantawy say about the education of literature” with reference of his literary works and articles. For this purpose, I firstly mentioned about his life and the panorama when he lived. Tantawy who lived most part of his life in Syria worked in various sites of his country. He taught at ever level of education including the village schools, primary schools, high schools and universities. This experience provided him to have critical thinking on system of education, the content of Arabic lessons and its methodology. Tantawy argues that literature must be at community service's disposition and he wrote his works for this purpose. His most important purposes are to raise awareness of public and to teach them the morality. With this in mind, while he advises people to read the author who adopts this purpose as a principle, he requests them to stay away from the contrary authors. In this thesis, I discuss the authors both he advises and don't. Tantawy had a great language education, and from this point he was fluent and lucent in Arabic speaking and writing. He rejected the usage of foreign vocabularies. He calles his readers to use clear language and offer this words in his books footnote. In sum, this thesis presents the thoughts of Ali Tantawy on literature and language based on his works containing mainly literary articles.	
Keywords: Arabic Literature, Syria, Ali Tantawy, Arabic Language.	

GİRİŞ

XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başı, Arap edebiyatı tarihi açısından bir uyanış dönemi olarak kabul edilmiştir. “Nahda” olarak isimlendirilen bu dönemde yazarlar, klasik Arap edebiyatı formunda yeni eserler yazarak; batı kültürü ile doğu kültürünü birleştirmeye çalışmışlardır. Batı klasiklerini Arapçaya tercüme etme ve bu kültürü tanıma ve tanıtmaya çabası da bu dönemde başlamıştır. Bu faaliyetlerde batı hayranı bir tavırın yanı sıra, batının iyi yönlerini örnek alan fakat kendi kültürünü korumaya çalışan duruşlar da görülmüştür. XX. yüzyılın ilk yarısında yaşanan bu etkileşimde, Batı edebiyatının kültürel sahaya olan hâkimiyetini kırmak için bazı Arap yazarlar “İslamî Edebiyat” olarak adlandırılan edebî bir akım oluşturmuşlardır. Bu çalışmaya konu olan Ali et-Tantâvî de bu hareketin mensuplarından biridir. Kendisi “Nahda” döneminin ikinci neslineden olan ve islamî edebiyatın müntesibi olarak görülen bir yazardır.

İki büyük dünya savaşının ve İslam coğrafyasında pek çok işgalin yaşandığı bu dönemde, birçok siyasî ve hamasî yazıların neşredildiği dergiler yayımlanmıştır. Bu dönemde edebiyatçılar kaleleriyle ülkelerinde yaşanan işgale karşı mücadele etmişlerdir. Bu uyanış döneminin önde gelen merkezleri Suriye, Irak ve Mısır olmuştur. Bu üç coğrafyanın yazarları birbiriyle iletişim ve etkileşim halinde olmuşlardır. Ali et-Tantâvî de bu üç coğrafyada yaşamış; toplumun ve tüm İslam coğrafyasının sorunlarıyla ilgilenmiştir.

et-Tantâvî, Osmanlı hâkimiyetinin son döneminde doğmuş, Suriye tarihinin en önemli zamanlarına şahitlik etmiş bir edebiyatçıdır. O, hayatı boyunca pek çok ilke imza atmıştır. Suriye’de klasik eğitimi ve modern eğitimi bir arada alan ilk kuşaktır. Ayrıca Suriye’den Mısır’a üniversite eğitimi almak için giden ilk öğrenci grubu içinde yer almıştır. Mısır’dan döndükten sonra orada görmüş olduğu öğrenci teşkilatlanmasını ve İslamî dernekleri örnek alarak Suriye’de ilk kez öğrenci konseylerini uygulamaya koymuştur. Suriye’de ilk İslamî dergi olan *el-Ba’s*’ı kurmuştur. et-Tantâvî, Fransız işgalinden sonra Suriye Cumhuriyeti’nin yasalarının oluşmasında büyük katkılarda bulunarak; ülkenin medenî hukukunu oluşturan kurulun içerisinde yer almıştır.

Ali et-Tantâvî öğrencilik yıllarından itibaren çeşitli gazete ve dergilerde makaleler yazmıştır. İlk resmi görevi olan öğretmenlik yıllarında da yazarlığa devam etmiş; bu görevle beraber Fransız işgaline karşı toplumu bilinçlendirmek için pek çok yerde

konuşmalar yapmıştır. Fransız karşıtı bu söylemleri sebebiyle sürekli sürgüne gönderilmiş ve Suriye’de birçok köy okulunda görev yapmıştır. Daha sonra bir müddet Bağdat ve Lübnan’da da görev yapmıştır. Zorluklarla geçen öğretmenlik yıllarının sonlarında Eğitim Bakanı’nı ve Fransa’nın uyguladığı eğitim politikasını eleştirmesi sebebiyle zorunlu tatile çıkartılan et-Tantâvî, hukuk fakültesi mezunu olmasından yararlanarak avukatlık yapmaya başlamıştır. Çok kısa bir süre sonra ise hâkimlik sınavlarına girerek yargı kurumuna geçmiştir. Emekli oluncaya kadar bu göreve devam eden et-Tantâvî, on yedi yaşında başlamış olduğu yazarlığı hiçbir zaman ihmâl etmemiş ve çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazarak en çok sevdiği meslek olan gazeteciliği ömrünün sonuna kadar devam ettirmiştir.

Edebiyatın ve yazarların, halkın bilinçlenmesine hizmet etmesi gerektiğine inanan et-Tantâvî eserlerini ve yazılarını bu amaçla yazmıştır. *Min hadîsi’n-nefs* adlı eserinde insanın görüşlerinin ve duygularının değişmesinin normal olduğunu kendisinin de değiştiğini ama sömürgeyle ve sömürge yanlılarıyla mücadelesi, Arapçayı savunması ve yüceltmesi, İslamî kuralları ve İslam ahlâkını savunması gibi asla değiştirmeyeceği ve değişmeyecek olan yönlerinin olduğunu ifade etmiştir. Ali et-Tantâvî emekliliğinden sonra vefatına kadar, yaşadığı Suudi Arabistan’da sunduğu televizyon programlarıyla da bu amaca hizmet etmeye devam etmiştir.

Tezin Konusu

XX. yüzyıl Suriye’sinin önde gelen edebiyatçı ve hukukçularından biri olan Ali et-Tantâvî’nin hayatı, eserleri, dile ve edebiyata dair görüşleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Yirmi yıla yakın bir süre Arapça öğretmenliği yapmış, pek çok edebî ve İslamî dergide makaleler yazmış olan et-Tantâvî’nin görüşleri; edebî yönü ağır basan eserlerinden istifade edilerek tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca et-Tantâvî’nin benimsemiş olduğu veya eleştirdiği edebî ekoller, dil eğitimi ve Arapça konusundaki görüşleri, okurlarına tavsiye ettiği ve uzak durmalarını önerdiği yazarlar da sergilenmeye çalışılmıştır. Bu görüşler tespit edilirken et-Tantâvî’nin fikirlerinde yaşanan değişikliklere, etkilendiği yazarlara da işaret edilmiş; sosyo-kültürel çevrenin yazara etkisi düşünülerek yazılarında etkili olan siyasî ve sosyal amiller de tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada ayrıca et-Tantâvî'nin ilkokul yıllarından itibaren eğitim gördüğü modern ve klasik eğitim kurumları ele alınmıştır. Edebî görüşleri ele alınmadan öncelikle ahlâkî kişiliği, edebî kişiliği, eğitimciliği ve ilgilendiği konular ortaya konmaya çalışılmıştır. Son kısımda ise et-Tantâvî'nin Suriye'deki eğitim sistemi ve Arapça dersinin işlenişine dair eleştirileri, Arap diline verdiği önem ve Arap dilini korumak amacıyla yazılarında fasih Arapçayı kullanma konusundaki titizliği ele alınmış, bunu yaparken de yabancı kelimeler yerine kullanmış olduğu Arapça kavramlar tespit edilmiş ve bu kelimelerin bir kısmı sıralanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma, *Zikrayât*'ında kendisini televizyonda gören ve ölen dedesine benzeten bir seyircisinin onun da öldüğünü düşünerek ağladığını anlatan ve aslında doğru olanın insanlara hayatta iken değer vermek olduğunu belirten et-Tantâvî'nin hayatını ve düşüncelerini ele almaktadır. et-Tantâvî'nin de belirttiği gibi pek çok yazar veya şair ölümlerinden sonra yüceltilmektedirler. Zaman zaman eserleri incelenen bu kişilerin, kendilerinin yazarken akıllarından bile geçirmedikleri düşünceler onlara isnâd edilmektedir. Ali et-Tantâvî'nin söylemeyeceği şeyleri ona söyletmemiş olmayı umarak edebiyata ve dile dair görüşlerini serdetmeye gayret eden bu çalışma, edebî eserleri ve makaleleri incelenerek yapılmıştır. Hayatta iken et-Tantâvî'nin kitaplaştırdığı ve torunun vefatından sonra gazete ve dergilerden makalelerini seçerek yayınladığı eserler buna dâhildir.

Tezin Amacı ve önemi

Arap dünyasında et-Tantâvî'nin edebî kişiliği, hikâyeciliği, eğitim görüşleri ve edebiyat alanına yaptığı katkılar ile ilgili çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye'de bu konularla ilgili çalışmalar ise nicelik açısından çok sınırlıdır. Bu çalışma, et-Tantâvî'nin edebiyata dair tercihlerini, benimsemiş olduğu edebî çizgiyi, eğitim sistemine dair eleştirilerini, dil eğitimine dair önerilerini, önerdiği Arapça ıstılahları ve kelimeleri ortaya koyarak et-Tantâvî'nin yaşadığı dönemde edebiyat dünyasına katkıları ve etkisini tespit hedefini gütmektedir.

Suriye tarihinin en önemli dönemlerinde yaşamış olan; “edîbu'l-fukahâ, fakîhu'l-udebâ” olarak bilinen Ali et-Tantâvî, İslâmî edebiyatın müntesiplerindedir. İçinde bulunduğu dönem ele alındığında et-Tantâvî'nin görüşlerinin ve düşüncelerinin çok canlı olan bir siyasî ve sosyal hayattan beslendiği görülmektedir. O bize döneminin edebî ve sosyal

hayatını orijinal hali ile yansıtmaktadır. Realist bir çizgide yer almış olması ve samimî itirafları onun eserlerine ayrı bir değer kazandırmaktadır. Ayrıca onun eğitim sistemine yaptığı tenkitler ve dil derslerine dair önerileri okuyuculara farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Tezin Yöntemi

Bu çalışmada öncelikle kaynak taraması yapılarak Türkiye’de ve diğer ülkelerde Ali et-Tantâvî ile ilgili olarak yapılmış çalışmalar tespit edilmiştir. Bu araştırma sonucunda Arap dünyasında et-Tantâvî’nin eserlerinin farklı yönlerden ele alındığı; fakat Türkiye’de bu konuda sadece bir kaç makalenin ve bir yüksek lisans tezinin hazırlandığı görülmüştür. Cemal Abdullah Aydın’ın yazmış olduğu “Ali Tantâvî’nin Arapça Eğitimine Dair Görüşleri” başlıklı makale et-Tantâvî’nin bu konudaki görüşlerini özetlemektedir. Ahmet Bostancı’nın danışmanlığında, Ayşe Erduran’ın “Ali et-Tantâvî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği” isimli yüksek lisans tezinin ise et-Tantâvî’nin hayatını ve yazmış olduğu iki hikâye kitabını esas alarak, hikâyeciliğini ele aldığı görülmektedir. Son olarak ise Ahmet Bostancı ve Ayşe Erduran’ın yazmış oldukları “Hikâye Yazarlığı Yönü ile Ali et-Tantâvî” adlı makale yayımlanmıştır.

Ali et-Tantâvî’nin hayatını edebiyata ve dile dair görüşlerini ele alan bu çalışmada et-Tantâvî’nin hayatından önce Suriye’nin siyasî, ekonomik ve ictimâî durumu ele alınmıştır. Siyasî durum Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi’nden, çeşitli makalelerden ve eserlerden faydalanılarak hazırlanmıştır ve Osmanlı döneminden günümüze kadar gelen dönemi içermektedir. Sosyal ve kültürel durum ele alınırken sosyal hayatta geçmiş birikimlerin daha fazla önem arz ettiği düşünülerek Emevîler devrinden başlanmış ve kültürel ortam kısaca özetlenmeye çalışılmıştır. et-Tantâvî’nin yaşadığı dönem ise daha ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmiştir. Yazarın yaşadığı dönem ele alınırken yazılarına etki eden olaylar ve kişiler de saptanmaya çalışılmıştır.

Edebî görüşleri ele alınmadan önce et-Tantâvî’nin hayatı, *Zikrayât* adlı otobiyografisinden; torunu Mücâhid Memûn Derâniyye’nin yazmış olduğu *Ali et-Tantâvî* adlı eserden ve Arap dünyasında yapılmış olan tezlerden yararlanılarak ortaya konulmuştur. Eserleri hakkında bilgi verilirken torununun eserinden faydalanılmakla beraber, ulaşılabilen eserlerin önsözleri incelenerek kitaplar hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra araştırmanın sınırlarını belirlemek amacıyla, otuzdan fazla eser

yazmış olan et-Tantâvî'nin edebî makalelerine ağırlık veren eserleri tespit edilmiştir. Bu incelemeler neticesinde *Fusûl fî's-sekâfe ve'l edeb*, *Fiker ve mebâhis*, *Suver ve havâtır*, *Me'an-nâs*, *Makâlât fî kelimât I* ve *Makâlât fî kelimât II* adlı eserlerin bu minvalde olduğu görülerek çalışmada esas alınmıştır.

BÖLÜM 1: ALİ ET-TANTÂVÎ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM, HAYATI VE ESERLERİ

1.1 Yaşadığı Dönem

Ali et-Tantâvî XX. yüzyılın başlarında Dımaşk'ta doğmuş ve hayatının büyük bir kısmını da Suriye'de yaşamıştır. Öğretmenlik görevi nedeniyle Irak, Lübnan ve Suudi Arabistan'da bulunmuş, ömrünün son çeyreğini ise Mekke'de geçirmiştir. et-Tantâvî'nin Suriye'de yaşadığı dönem olan 1909- 1963 yılları, Suriye tarihi açısından karmaşık bir döneme tekabül etmektedir. Osmanlının son dönemine, Faysal dönemine, Fransız manda yönetimine ve bağımsız Suriye dönemine şahitlik eden et-Tantâvî; *Zikrayât* adlı eserinde hayatının, ülkesinin koşulları gibi zorluklar içinde geçtiğini ve ülke tarihi açısından kilit zamanların kendi hayatında da önemli olaylara denk geldiğini dile getirmiştir.¹

Bu bölümde Ali et-Tantâvî'nin hayatına geçmeden, Suriye'nin siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel durumu ele alınacak, ardından et-Tantâvî'nin yaşadığı çağ anlatılarak içinde büyüdüğü ortam sergilenmeye çalışılacaktır.

1.1.1 Suriye'de Siyasî Durum

Kuzeyde Anadolu, doğuda Fırat, güneyde Arap çölü ve batıda Akdeniz'e komşu olan güneybatı Asya'da bulunan Suriye, tarihin eski çağlarından beri önemli bir konuma sahip olmuştur. İslam öncesi dönemde Gassânîler tarafından Bizans'a bağlı olarak yönetilen bu topraklar, Hz. Ebu Bekir devrinde fethedilmiş ve Emevî medeniyetine başkentlik etmiştir. Dımaşk, Abbasîler devrinde başkent olma özelliğini yitirse de kültürel olarak önemli bir merkez olma özelliğini sürdürmüştür. Abbasîlerden sonra bu topraklara farklı güçler hâkim olmuştur. Bugünkü adıyla Suriye; Osmanlılardan önce Tolunoğulları, İhşîdîler, Hamdânîler, Karmatîler, Fâtımîler, Selçuklular, Zengîler, Eyyübîler ve Memlükler gibi çeşitli gruplar ve devletler tarafından yönetilmiştir.²

¹ Ali et-Tantâvî, *Zikrayât*, 1. Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1985, I, 65.

² Cengiz Tomar, "Suriye: Tarih/Başlangıçtan Osmanlı Dönemine", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, XXXVII, 546- 550.

1.1.1.1 Osmanlı Döneminde Suriye

Yavuz Sultan Selim döneminde Mercidabık Savaşı ile 1516'da Osmanlı hâkimiyetine giren Suriye; Halep ve Şâm beyliklerinden oluşmakta iken daha sonra, Trablusşâm ve Sayda eyaletleri, sancaklardan oluşan bu yapılanmaya eklemiştir.³

Suriye'deki Osmanlı yönetiminin iki temel amacı bulunmaktaydı. İlki, iç güvenliği sağlayarak iktisadî ve ticarî hayatı normal seyrinde sürdürmek; ikincisi ise bölgenin dinî ve ticarî hayatı açısından çok önemli olan hac kervanlarının düzenli bir biçimde Haremeyn'e gidiş ve dönüşünü temin etmek. Osmanlı, bu amaçları için tehdit olarak gördüğü mahallî liderleri bertaraf ederken, devlete bağlı olanların statülerini korumuştur. Osmanlı'nın atadığı beylerbeyleri tarafından uzun süre yönetilen bu topraklarda zaman zaman isyanlar da görülmüştür. 1607'de bastırılan Canbolatoğlu isyanı ve 1659'da son bulan Abaza Hasan isyanları bunlardandır. Bu isyanlardan sonra daha uzun süreli beylerbeyleri dönemleri yaşanmaya başlanmıştır. Bu dönemde, 1720'lerden 1800'lere kadar hüküm süren Azmzâdeler'de olduğu gibi yeni hânedanlar oluşmuştur. Akkâ valisi Abdullah Paşa'nın isyanı ile sona eren Azmzâdeler döneminden sonra bu isyanı bastıran Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, 1832- 1840 yılları arasında Suriye'ye hâkim olmuştur. Yaşanan bu kısa dönemin ardından Suriye, Londra Antlaşması ile I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam edecek olan Osmanlı hâkimiyetine tekrar girmiştir.⁴ Bu hâkimiyetin son yılları İttihat ve Terakki iktidarına şahit olmuştur. I. Meşrutiyet'i ve 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'i destekleyen Suriye halkı, İttihat ve Terakki'nin iktidar olması ile başlayan Türkçe eğitime ağırlık vermek ve Türkçülüğü esas almak gibi politikalar sebebiyle Osmanlı'ya karşı çıkmaya başlamıştır.⁵

Bu huzursuzlukların yanı sıra Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmesi ve mağlup olması siyasî karmaşayı artırmıştır. Bu yenilginin ardından İtilâf Devletleri Osmanlı topraklarını kendi aralarında pay etmiş, İngiliz ve Fransızlar arasında imzalanan Sykes-

³ Şit Tufan Buzpınar, "Suriye: Tarih/Osmanlı Dönemi", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s.550- 551; Ömer İshakoğlu, **Suriye Tarihi Osmanlı Dönemi Suriyesi'nde Edebî ve Kültürel Hayat (1800-1918)**, 1.Basım, İstanbul, Kabalcı yayıncılık, 2012, XXXVII, 21- 24.

⁴ Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 551- 552; İshakoğlu, s.23- 26, 64- 70.

⁵ İshakoğlu, s.74- 78; Abdullah Cibrîl Ebu'l-Kâsım, "Ba'du'l-ârâi't- terbeviye li'ş-Şeyh Ali et-Tantâvî", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ummu'l-Kurâ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, h.1419/1998), s.53- 54; Ali et-Tantâvî, **el-Bevâkîr**, Mücâhid Me'mûn Deyrâniyye (drl.), Cidde: Dâru'l-menâra, 2009, s.6- 7.

Picot antlaşmasıyla da bugünkü Suriye'nin tamamı Fransa'ya bırakılmıştır. Bu sırada İngiltere'nin Mısır komiseri Henry Mc Mahon ile Mekke Emîri Şerif Hüseyin arasında Osmanlı idaresine karşı ayaklanma düzenlenmesi müzakereleri yapılmış, müzakereler sonunda isyan karşılığında Şerif Hüseyin'e Suriye'yi de içeren büyük bir Arap krallığı vaat edilmiştir. İngilizlerin sağladığı para ve silâhla donatılan birlikler Haziran 1916'da Şerif Hüseyin isyanını başlatmış, Osmanlı ordusu 1917 sonunda Kudüs'ten ve 1918'de Dımaşk'tan çekilmek zorunda bırakılmıştır. Bu gelişmenin ardından Dımaşk, İngiliz-Arap kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Ekim 1918 sonunda ise Osmanlı Devleti'nin Mondros Antlaşması'nı imzalamasıyla Suriye'deki Osmanlı yönetimi resmen sona ermiştir.⁶

1.1.1.2 Faysal Döneminde Suriye

Osmanlı'nın Suriye topraklarından çekilmesinin ardından Şerif Faysal, 1918'de eski Osmanlı subaylarından Ali Rızâ Paşa başkanlığında bir hükümet kurarak Dımaşk merkezli yönetimini şekillendirmeye başlamıştır. Bunu yaparken bölgenin tamamının babası Şerif Hüseyin liderliğine verileceği düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu sırada Beyrut, Fransızlar tarafından işgal edilmiş, ardından İngilizler işgal altındaki toprakları üç bölgeye ayırmıştır. Birinci bölge olan Filistin'in Ürdün nehrinin batısında kalan kısmını İngilizlere, İkinci bölge olan Lübnan ve Filistin'in kuzeyindeki sahil kesimini Fransızlara, Suriye'nin iç kesimiyle Ürdün'ü içeren son bölge ise Şerif Hüseyin Ailesi'ne verilmiştir. Ancak İngilizler Şerif Ailesi'ne toprak sözü verirken Aralık 1918'de İngiliz ve Fransız Başbakanları Londra'da bir araya gelerek Suriye'nin Fransızlara terkedileceğini teyit etmişlerdir. Ocak 1919'da başlayan Paris Barış Konferansı'nda da Suriye ile ilgili bir değişiklik olmamış, İngiltere'nin Kasım 1919'da Suriye'den askerlerini çekeceğini açıklaması Faysal'ın endişelerini arttırmıştır. Avrupa seyahatine çıkarak Suriye üzerindeki hâkimiyet iddiasını kabul ettirmeye çalışan Faysal, bu girişiminde başarılı olamazken diğer taraftan Mart 1920'de Arap ileri gelenlerinin gerçekleştirdiği Şam Kongresi'nde Filistin ve Suriye Kralı ilân edilmiştir. İtilâf Devletleri'nin Nisan 1920 San Remo Konferansı'nda Suriye'yi Fransız manda yönetimine vermesiyle bölgede Arap-Fransız çatışmaları artmış, Temmuz 1920'de Beyrut-Dımaşk arasında bulunan Meyselûn'da Fransızların Suriyelileri ağır bir

⁶ Buzpınar, "Suriye", *DİA*, XXXVII, 553; İshakoğlu, s.81- 82; Velid el-Muallim, *Sûriye (1946- 1926) et-tarîk ile'l-hurriyye*, 1.Basım, Dımaşk: Talasdâr, 1988, s.85- 87.

yenilgiye uğratmasının ardından ise Suriye’de Faysal dönemi sona ermiş, kendisi de sürgüne gönderilmiştir.⁷

1.1.1.3 Fransız İşgalinde Suriye

Kısa süren Arap yönetiminin ardından Fransız işgali, Milletler Cemiyeti’nin onayıyla resmen manda yönetimine dönüşmüştür. Manda yönetiminde (1920-1946) Fransa ilk iş olarak Trablusşam, Beyrut ve Sayda gibi önemli şehirleri Lübnan’a dâhil ederek Osmanlı dönemindeki sınırlarını Suriye aleyhine genişletmiştir. Ayrıca Dımaşk ve Halep yönetimleri ayrı birer eyalet olarak belirlenmiş; 1922’de Lazkiye merkez olmak üzere Nusayrîlerin yoğun olduğu kuzey bölgesiyle, Dürzîlerin yoğun olduğu Havran bölgesini birer eyalete dönüştürmüştür; bugünkü Suriye’yi oluşturan toprakları dört idarî birime ayırmıştır. Parçalamanın doğurduğu mahallî tepkiyi azaltmak için 1924’te yeni bir düzenleme yapan Fransızlar Dımaşk, Halep, Hama ve Humus’u birleştirip tek bir idare altında toplamışlardır. Böylece Sünnîlerin yoğun olduğu yerler ile Alevîlerin ve Dürzîlerin çoğunluğu oluşturduğu yerler ayrı idarî birimler haline getirilmiştir.⁸

Fransız manda yönetimi sürekli direnişle karşılaşmıştır fakat 1925’e kadar meydana gelen mahallî isyanlar kısa sürede bastırılmış, isyanların diğer bölgeleri etkilemesine izin verilmemiştir. Dürzîlerin lideri Sultan Atraş’a misafir olarak gelen idam hükümlüsü bir Lübnanlının Fransızlar tarafından tutuklanması sebebiyle Temmuz 1925’te Cebelidürûz’da başlayan isyan sonucunda Fransızlar zor günler yaşamışlardır. Bununla beraber Dımaşk ve Humus’da da direniş başlamıştır. et-Tantâvî, Dürzîlerin bu isyanı ile başlayan direnişin söylendiği gibi Dürzî bölgesinde değil Dımaşk’ın Gûta bölgesinde başladığını, Charles R. Crane ve Balfour’un ziyaretleri sırasında yapılan protestoların bu direnişin ilk tohumlarını ektiğini söylemektedir.⁹ Nehdatu’l-meşâyîh’in de bu direnişin yapılmasında büyük bir etkisinin olduğunu dile getiren et-Tantâvî; Ali ed-Dakr, Hâşim el-Hatîb ve onların yardım teklifleri üzerine Bedreddin el-Hüsni’nin

⁷ Buzpınar, “Suriye”, **DİA**, XXXVII, 553; el-Muallim, s.77- 79, 88- 90.

⁸ Buzpınar, “Suriye”, **DİA**, XXXVII, 553; el-Muallim, s.137- 148.

⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 220; el-Muallim, s.163; Celâl Yahya, **el-‘Âlemu’l-‘Arabiyyu’l-hadîs**. Kahire: Dâru’l-me‘ârif, 1985, s.260- 264.

Suriye'nin şehirlerini gezerek halkı bu işgal karşısında bilinçlendirdiğini anlatmaktadır.¹⁰

Direnışçiler, Dımaşk'ın merkezini ele geçirmiş; Fransızların havadan ve karadan yaptığı bombardımanla kısa bir süre sonra merkezi kaybetmişlerdir, ancak merkezin dışında kalan kırsal bölgeyi bir yıldan uzun süre ellerinde tutmuşlardır. Bu sırada şehir merkezinde pek çok yer büyük zarar görmüştür. İsyân 1927 baharına kadar sürmüş, sona erdiğinde binlerce kişi hayatını kaybetmiş, binlercesi evsiz kalmış ve Dımaşk'ın önemli bir kısmı harabeye dönmüştür. İsyânın bastırılmasının ardından Fransızlar, Suriye politikalarında yumuşamaya giderek yeni anayasalar ve hükümetler oluşturma çabasına girmişlerdir. Ama bunu yaparken manda yönetimini zayıflatıcı unsurlara karşı tedbirler içeren kanunları uygulamaktan geri durmamışlardır.¹¹

II. Dünya Savaşı sırasında Suriye, savaşın olumsuz etkilerinden dolayı toplumsal ayaklanmalara sahne olmuştur. 1941'de yapılan açlık gösterileri siyasî bağımsızlık taleplerini beraberinde getirmiş; 1943'te de Fransa anayasayı tekrar yürürlüğe koymak ve seçimlerin yapılmasına rıza göstermek zorunda kalmıştır. Ancak bir taraftan ülkedeki etkinliğini devam ettirecek antlaşmaları imzalamaya ve bölgedeki askerî varlığını arttırmaya devam etmiştir. Bu baskı, yeni isyanların ve çatışmaların çıkmasıyla gerginliğe dönüşmüş, İngiltere'nin müdahalesiyle ateşkes sağlanmıştır. Fransa, bu gelişmeler sonucunda antlaşma taleplerinden vazgeçerek 1946 baharında Suriye'yi terk etmek zorunda kalmıştır.¹²

1.1.1.4 Bağımsız Suriye

Fransız sömürgesi dönemi sona erdikten sonra Suriye 1946-1970 yıllarında cunta dönemini yaşamıştır. Sonrasında ise ülke sözde demokrasi dönemine geçmiştir. Fransız yönetiminden sonra Şükrî el-Kuvvetlî liderliğindeki bağımsız Suriye kendi bağımsız askerî ve sivil teşkilatlanmasını tamamlayamadan 1948'de kurulan İsrail ile savaşa girmiştir. Yenilginin sorumlusu olarak görülen yönetim, 1949'da Hüsnî Zaîm liderliğinde gerçekleştirilen askerî darbe ile görevden uzaklaştırılmış ve Suriye Askerî

¹⁰ Nehdatu'l-Meşâyih adı verilen hareketin de öncüleri olan bu şahsiyetler *Ricâl mine't-tarih* adlı eserde anlatılmıştır. Bu hareket Suriye'de sosyal ve kültürel durum başlığında anlatılacaktır. Ali et-Tantâvî, **Ricâl mine't-tarih**, 8.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1990, s.392- 395; et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 217- 218, 223; Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 553.

¹¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 207, 212- 213; Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 553; el-Muallim, s.175- 198.

¹² Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 554; el-Muallim, s.407- 437.

Akademisi'nde yetişen taşra kökenli subayların etkili olduğu dönem başlamıştır. 1949 Ağustos ve Aralıkta birincisi Muhammed Sâmî Hinnâvî, ikincisi Edîb Çiçekli yönetiminde iki askerî darbe gerçekleşmiş, Çiçekli 1954'te başka bir askerî darbe ile görevden uzaklaştırılmıştır.¹³

1950'li yıllarda Arap milliyetçiliği ve Pan-Arabizm ideolojileri Mısır ve Irak başta olmak üzere, diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de etkili olmuştur. Siyasî partilerden Hâlid Bektaş'ın liderliğindeki Komünist Parti ile Mişel Eflâk ve Selâhaddin el-Bîtâr tarafından kurulan sosyalist Ba'as Partisi giderek güçlenmiş, özellikle Ba'as Partisi'nin Pan-Arabist söylemleri ülkede etkili olmuştur. Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdünnâsır'ın sosyalist eğilimli politikalar izlemesi ve Batı yanlısı Irak'ı Arap dünyasında etkisiz bırakma çabası iki ülkeyi giderek birbirine yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma 1958'de Mısır ve Suriye'nin Birleşik Arap Cumhuriyeti adı altında birleşmesiyle sonuçlanmış, yeni birleşik devletin başkanı Cemal Abdünnâsır olmuştur. Bu ilk denemenin ardından bu birlik 1963 yılında, Irak ve Kuzey Yemen'i içine alarak genişletilmiş ama her iki deneme de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Ba'as ideolojisiyle Abdünnâsır liderliğinin Pan-Arabizmi başaracağı ve diğer Arap ülkelerinin de birliğe katılacağı umulurken Ba'as Partisi'nin kapatılması ve 1961'de Suriye'de gerçekleştirilen askerî ihtilâl neticesinde Birleşik Arap Cumhuriyeti sona ermiştir.¹⁴

İhtilâlin ardından yapılan seçimlerde Ba'as Partisi büyük bir güç kaybına uğrarken, bağımsızlar yönetimi ele geçirmiş ve Nâzım el-Kudsî cumhurbaşkanı olmuştur. Ba'as Partisi'nin öncülük ettiği Pan-Arabistler ve bunların etkisinde kalan subaylar arasında yaşanan huzursuzluklar üzerine 1962'de üç askerî ihtilâl teşebbüsü yaşanmıştır. 1963'te gerçekleştirilen askerî darbeyle bağımsızların yönetimine son verilmiş ve Ba'as Partisi iktidara getirilmiştir. Bu dönemde ordunun siyasetteki etkisi giderek artmıştır. Bazı Sünnî subaylar önemli görevlerde bulunmakla birlikte orduda kritik görevlere Ba'as eğilimli, Nusayrî ve Dürzî olmak üzere gayri Sünnî subaylar getirilmiştir. Öte yandan Ba'asçı subaylar arasında etnik ve dinî kökenlere göre gruplaşmalar meydana gelmiştir.

¹³ Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 554.

¹⁴ Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 554; Ömer Turan, **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**, İstanbul: Acar Matbaacılık, 2003, s.347- 348.

Yönetimde ve orduda meydana gelen gruplaşmaların doğurduğu gerginlik 1966 ihtilâli ile Salâh Cedîd ve Hâfız Esed grubunun iktidara gelmesine sebep olmuştur.¹⁵

1967 Arap-İsrail savaşında İsrail, Suriye'nin önemli su kaynaklarının bulunduğu Golan Tepeleri'ni işgal etmiş, savaş sonrasında Cedîd'in liderliğindeki Ba'asçıların sivil kanadı ile Esed liderliğindeki askerî kanat arasında gerginlik başlamıştır. Sonuçta Lazkiye'nin Kardaha köyünde bir Alevî ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen, 1954'te Humus Askerî Akademisi'nden mezun olarak savaş pilotu olan, 1964'te Hava Kuvvetleri Komutanlığı ve 1966'dan beri Savunma Bakanlığı görevlerini sürdüren General Hâfız Esed, 1970'te gerçekleştirilen bir askerî ihtilâle iktidarı ele geçirmiştir. Esed, 1971'de yapılan seçimde yedi yıl süreyle ilk cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiş ve ölümüne kadar yedişer yıl arayla yapılan her seçimde geçerli oyların neredeyse tamamını alarak cumhurbaşkanı olmayı sürdürmüştür. Bu dönemde Suriye'de, Ba'as Partisi'nin sosyalist fikirlerine dayalı devletçi ekonomi anlayışında esneklik sağlanarak özel sektöre daha fazla imkân tanınmak suretiyle siyasî istikrar ve ekonomik büyüme temin edilmeye çalışılmıştır.¹⁶

Esed döneminde Sünnî Müslüman çoğunluğun yönetimdeki etkisi sınırlandırılmış, taşra kökenli ve gayri Sünnî unsurlara dayanan bir yönetim kadrosu oluşturulmuştur. Bu politikaya karşı özellikle Dımaşk, Halep, Hama ve Humus gibi şehirlerde gelişen muhalefet Müslüman Kardeşler hareketinin de etkisiyle isyana dönüşmüştür. 1982'de Hama katliamı ile sayıları tam olarak bilinmemekle beraber 30 ile 60 bin arası kişiyi öldüren Esed iktidarı bu muhalefeti bastırmıştır.¹⁷

Hâfız Esed'in ölümünden sonra oğlu Beşşâr Esed 2001'de yapılan referandumla Suriye cumhurbaşkanı seçilmiştir. Bu dönemde Suriye, Amerika Birleşik Devletleri ile gergin ilişkiler içindeyken uzun yıllar çeşitli seviyelerde anlaşmazlıklar yaşadığı Türkiye ile iyi ilişkiler kurmuştur. 2008 yılı itibariyle siyasî istikrar, demokratikleşme ve ekonomik büyümeyi sürdürme çabalarının yanı sıra giderek dışarıya açık olma, İsrail ve Amerikan baskısına karşı başta Türkiye, İran, Rusya, Çin ve Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini

¹⁵ Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 554.

¹⁶ Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 554.

¹⁷ Buzpınar, "Suriye", **DİA**, XXXVII, 554; Turan, s.348.

geliştirme çabalarını devam ettirmiştir.¹⁸ Fakat son yıllarda yaşanan iç savaş Suriye siyasetini içinden çıkılmaz hale getirmiştir.

1.1.2 Suriye’de Ekonomik Durum

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişme bölgesinde yer alan Suriye jeopolitik konumu dolayısıyla tarihin ilk çağlarından beri önemli bir yere sahip olagelmıştır. Ticaret yollarının üzerinde olması, pek çok din için değerli olan kutsal yerlere yakın olması, ikliminin sağladığı avantajlar jeopolitik öneminin artmasında etkili olmuştur. Su kaynakları ve tarıma elverişli iklimi sayesinde tarım ve hayvancılık Suriye ekonomisinin önemli unsurlarından biri olagelmıştır. Halkın büyük bölümü yaşamaya uygun iklim özelliklerine sahip olan ve tarım alanlarının yer aldığı ülkenin batı kesiminde toplanmıştır. Batıda daha çok zeytin, pamuk ve üzüm; iç kesimdeki step alanlarında ise buğday ve arpanın ön plana çıktığı tahıl türleri üretilir. Tarım ürünleri yaşanan iklimsel değişiklikler sebebiyle zamanla azalsa da önemini yitirmemiştir.¹⁹

Ticaret ve tarımın yanı sıra; kılıç yapımı, dokumacılık, ipek, camcılık, sedef ve ahşap oymacılığı gibi el sanatları alanlarında ün yapmış olan Şam yöresi, Sanayi Devrimi’nin etkisiyle sıkıntılı dönemler yaşamıştır. I. Dünya Savaşı’nın da etkisiyle artan zorluklar neticesinde yerel üretim azalmıştır. Daha sonraki dönemlerde ülkede tarım ve hayvancılığa dayalı bir gıda ve tekstil sanayi ile pek gelişmemiş kimya ve çimento sanayi hâkim olmuştur. Yer altı kaynakları bakımından fakir olan Suriye topraklarından petrol, fosfat, doğal gaz ve asfaltit çıkarılır. Petrol, tarım-hayvancılık ürünlerinin ve fosfatın yanında önemli ihraç maddelerinden biridir. Turizm gelirlerinin kaynağını ise tarihî kalıntılarla eski eserler ve dinî merkezler oluşturmaktadır.²⁰

1.1.3 Suriye’de Sosyal ve Kültürel Durum

Eski bir kültür ve medeniyet merkezi olan Suriye, İslam öncesinde Bizans’a bağlı olarak Gassânîler tarafından yönetilmiştir. O dönemde; Gassân, Kelb, Tenûh, Tağlib, Selîh gibi

¹⁸ Buzpınar, “Suriye”, **DİA**, XXXVII, 554.

¹⁹ Cemalettin Şahin, “Suriye: Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, XXXVII, 545; Ebu’l-Kâsım, s.88- 90; Muhammed Kürd Ali, **Dımaşk medinetu’s-sihri ve’ş-şî’ri**, 2.Basım, Dımaşk: Dâru’l-fikr, 1984, s.112- 130; Yahya, s.203- 204.

²⁰ Şahin, “Suriye: Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, **DİA**, XXXVII, 545; Ebu’l-Kâsım, s.90- 91; Nekûlâ Ziyâde, ‘**Âlemu’l-‘Arab**, Beyrût: el-Ehliyye li’n-neşr ve’t-tevzi’, 1984, s.290- 293.

Arap kabilelerinden oluşan Suriye halkı büyük oranda Hristiyanlığı kabul etmişti. Arapçanın yanı sıra Ârâmîce kullanılan dillerdendi.²¹

Arap çoğunluğun yanı sıra farklı etnik kökenler barındıran bu coğrafyada Kürtler, Türkler, Ermeniler, Çerkezler, Dürzîler ve Yahudiler yaşamıştır. Dinî bir azınlık olarak da sayılabilecek olan son iki grubun inançlarının yanı sıra; Nusayrîlik, Hristiyanlık, Yezidîlik Suriye’de hâkim olan inançlar arasındadır. Bu çeşitlilikle beraber günümüzde halkın çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktadır.²²

Kültürel hayata bakıldığında ilk dönemlerden itibaren, Hicaz bölgesinde olduğu gibi Suriye’de de şiirin önemli bir yere sahip olduğu ve şairlerin yöneticiler tarafından desteklendiği görülmektedir. Suriye, İslam fethinden sonra özellikle de Emevîler devrinde Dımaşk’ın başkent olmasıyla önemli siyasî merkezlerden biri haline gelmiştir. Medih ve hiciv türünün geliştiği, şiirin aynı zamanda siyasî bir propaganda aracına dönüştüğü bu devirde, Suriye’de özellikle saray çevresinde önemli şairler yetişmiştir.²³ Emevî hânedanı mensuplarından destek gören ve halifelerin sarayında yaşayan Hristiyan Arap şairi Ahtal²⁴ bunlardan biridir.²⁵

Suriye, Abbâsîler devrinde İslâm’ın siyasî ve idarî merkezi olma niteliğini kaybetmesine rağmen, hâlâ ilim seyahatlerinin yapıldığı önemli bir kültürel bölge olma özelliğini yitirmemiştir. Bu dönemde aslen Suriyeli pek çok âlim Bağdat gibi ilim ve kültür merkezlerine yerleşmiş, buna karşılık Irak, Mısır ve Endülüs’ten birçok âlim de hadîs almak üzere, hadîs âlimleriyle meşhur olan Suriye’ye gelmiştir.²⁶

²¹ Cengiz Tomar, “Suriye: Tarih/Başlangıçtan Osmanlı Dönemine”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, XXXVII, 546- 555.

²² Tomar, “Suriye: Tarih/Başlangıçtan Osmanlı Dönemine”, **DİA**, XXXVII, 546- 555; Ebu’l-Kâsım, s.75; İshakoğlu, s.41- 50.

²³ İsmail Durmuş, “Hiciv”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, XVII, 447- 448.

²⁴ Ebû Mâlik Gıyâs b. Gavs b. es-Salt el-Ahtal (ö. 92/710-11) Emevî devri Hristiyan Arap şairlerindedir. Azmi Yüksel, “Ahtal”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, II, 183.

²⁵ Cengiz Tomar, “Suriye: Kültür ve Medeniyet/Eğitim ve Öğretim. Fetihden Osmanlılar’a; Kültür ve Medeniyet/Osmanlılar’dan Günümüze”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, XXXVII, 556.

²⁶ Tomar, “Suriye: Kültür ve Medeniyet”, **DİA**, XXXVII, 556.

Özellikle Hamdânî Hükümdarı Seyfûddeve²⁷ döneminde Kuzey Suriye’de edebî hayat önemli gelişme kaydetmiştir. Halep hatîbi İbn Nubâte el-Hatîb²⁸, h. 318/930’da bölgeye gelen şair Mutenebbî²⁹, Ebû Firâs el-Hamdânî³⁰, ünlü Arap filozofu ve şairi Ebu’l-‘Alâ el-Ma’arrî³¹, Hamdânîler devri Suriye’sinin en önemli simalarıdır.³²

Suriye’de hicrî VI. yüzyıldan itibaren farklı zamanlarda kurulan medreselerle ilim ve fikir hayatı daha canlı hale gelmiştir. Açılan medreseler ve bunlara tahsis edilen vakıflar sayesinde pek çok âlim ilim öğrenmek ve ders vermek üzere Suriye’ye yönelmiştir. Moğol istilâsı sonrasında Anadolu’dan, Irak’tan ve İran’dan; sıkıntılı bir dönem yaşayan Endülüs’ten ve Kuzey Afrika’dan gelen İslâm ulemasının Suriye şehirlerine yerleşmesi de bölgede ilmî hareketliliğin canlanmasında etkili olmuştur. Dımaşk bu ilmî harekete en çok katkıda bulunan şehirlerden olmuştur.³³

Âlimlerin bölgeye gelişi Selâhaddîn-i Eyyûbî döneminde daha da hızlanmıştır. Eyyûbîler döneminde Suriye’de Muhyiddin İbn ‘Arabî³⁴, İzzeddin b. Abdüsselâm³⁵; Dımaşk’a yerleşen İbn Mu’tî³⁶ gibi âlimler yaşamıştır.³⁷ Memlûkler Devri’nde ise bu ilmî hareketlilik devam etmiştir. Bu devirde Suriye’de önemli dilciler de yetişmiştir.

²⁷ Ebu’l-Hasen Seyfû’d-devle Alî b. Abdillâh b. Hamdân b. Hamdûn et-Tağlibî el-Hamdânî (ö. 356/967) Hamdânîler’in Halep kolunun kurucusu ve ilk emîridir (944-967). Abdülkerim Özeydin, “Seyfuddeve el-Hamdânî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, XXXVII, 35.

²⁸ Ebû Yahyâ Abdürrahîm b. Muhammed b. İsmâil b. Nübâte el-Fârikî (ö. 374/984). Hulusi Kılıç, “İbn Nubâte el-Hatîb”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 232.

²⁹ Ebu’t-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn b. el-Hasen b. Abdissamed el-Cu’fî el-Kindî el-Mütenebbî (ö. 354/965) Arap şairidir. İsmail Durmuş, “Mütenebbî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, XXXII, 195.

³⁰ Ebû Firâs el-Hâris b. Saîd b. Hamdân el-Hamdânî et-Tağlibî (ö. 357/968) Hamdânî hânedanına mensup Arap şairi ve kumandanıdır. Mustafa Kılıçlı, “Ebû Firâs el-Hamdânî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, X, 125.

³¹ Ebu’l-‘Alâ’ Ahmed b. Abdillâh b. Süleymân el-Ma’arrî (ö. 449/1057) Meşhur Arap filozof ve şairidir. Sahbân Halîfât, “Ebu’l-‘Alâ el-Ma’arrî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, X, 287.

³² Tomar, “Suriye: Kültür ve Medeniyet”, **DİA**, XXXVII, 556.

³³ Tomar, “Suriye: Kültür ve Medeniyet”, **DİA**, XXXVII, 557.

³⁴ Muhyiddin Muhammed b. Alî b. Muhammed el-‘Arabî et-Tâî el-Hâtîmî (ö. 638/1240) Tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfi müellifidir. M. Erol Kılıç, “İbnu’l-‘Arabî, Muhyiddin”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 493.

³⁵ Ebû Muhammed İzzüddin Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebi’l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî (ö. 660/1262) Şâfiî fakihidir. H. Yunus Apaydın, “İbn Abdüsselâm, İzzeddin”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XIX, 285.

³⁶ Ebu’l-Hüseyn (Ebû Zekeriyâ) Zeynüddin Yahyâ b. Abdilmu’tî b. Abdinnûr ez-Zevâvî el-Mağribî (ö. 628/1231) Arap dili âlimi, edip ve şairdir. Nevzat H. Yanık, “İbn Mu’tî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 213.

³⁷ Tomar, “Suriye: Kültür ve Medeniyet”, **DİA**, XXXVII, 556- 557.

Örneğin Arap dili alanında en önemli âlimlerden sayılan İbn Mâlik et-Tâî³⁸, Dımaşk ve Halep medreselerinde müderrislik yapmış ve Dımaşk'ta vefat etmiştir.³⁹

Osmanlılar döneminde Suriye'de ilmî ve fikrî hayat Memlûk döneminin tabii bir devamı niteliğindedir. Suriye'deki Memlûk medreselerinin pek çoğu eğitim faaliyetini sürdürdüğü gibi Osmanlı sultanları ve beylerbeyleri tarafından yeni medreseler açılmıştır. Henüz yeterince araştırılmayan bu dönem Arap edebiyatı tarihçileri tarafından Moğol istilasıyla başlayan çöküş devrinin devamı olarak görülmüştür.⁴⁰

Osmanlı döneminde modern eğitim kurumları açılmadan önce eğitim ve öğretim faaliyeti medreselerin yanı sıra cami, tekke, hankah ve türbeler ile âlimlerin evlerinde yapılmaktaydı. Medreselerde hemen hemen bütün âlimler fıkıh, hadîs, tefsir gibi İslâmî ilimlerin yanı sıra tabîî bilimler alanında da bilgi sahibi olmuşlardır. Emeviyye Camii ve Süleymaniye Külliyesi de bu dönemin önemli ilmî merkezlerinden olmuştur. Osmanlılar döneminde Suriye'de özellikle tarih ve terâcim sahasında pek çok âlim yetişmiştir. Arap dili ve edebiyatının Osmanlı döneminde gerilediğine dair genel görüşler, Suriye'de pek çoğu divan sahibi şair ve edibin varlığına dair bilgilerle anlamsız hale gelmektedir. Emin el-Cundî⁴¹, Abdulkâdir el-Cezâîrî⁴², Rızkullah Hassûn⁴³, Mîhâîl es-Sakkâl⁴⁴, Muhammed Kürd Ali⁴⁵ Osmanlı döneminde yetişmiş edebiyatçılardır.⁴⁶

Osmanlı döneminden sonra Suriye'deki sosyal ve kültürel durum ele alındığında modern eğitim kurumlarının temelinin, bugünkü Suriye'yi içine alan bölgede XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren özellikle Avrupalıların desteğiyle açılan misyoner okulları

³⁸ Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî (ö. 672/1274) *el-Elfiyye* adlı eseriyle tanınan gramer, sözlük ve kıraat âlimidir. Abdülbaki Turan, "İbn Mâlik et-Tâî", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 169.

³⁹ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 556- 557.

⁴⁰ Mehmet Yalar, **Hazırlayıcı Faktörleri Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş**, 1. Basım, Bursa: Emin Yayınları, 2009, s.32; Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 558.

⁴¹ 1766- 1841 yılları arasında yaşamış Humuslu şair ve edebiyatçıdır. İshakoğlu, s.138- 144.

⁴² 1808- 1883 yılları arasında yaşamış Cezâîr asıllı şair ve edebiyatçıdır. İshakoğlu, s.144- 152.

⁴³ 1825- 1880 yılları arasında yaşamış Diyarbakır asıllı Halepli şair ve edebiyatçıdır. İshakoğlu, s.153- 157.

⁴⁴ 1852- 1937 yılları arasında yaşamış Halepli şair, edip ve tarihçidir. İshakoğlu, s.167- 170.

⁴⁵ 1876- 1953 yılları arasında yaşamış Dımaşklı edebiyat ve tarih âlimi, gazeteci ve yazardır. İshakoğlu, s.318- 327; Ömer ed-Dakkâk, **Funûnu'l-edebi'l-mu'asiri fi Suriye**, Dâru'ş-şarki'l-arabi, ty., s.83- 84. Dönemin ileri gelenleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. İshakoğlu, s.138- 387.

⁴⁶ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 558.

ve cemaat mektepleri tarafından atıldığı görülmektedir. 1833-1840 yılları arasında İbrâhim Paşa'nın hâkimiyeti altındaki Suriye'de açılan bu okullar Hristiyan halk tarafından kabul görmüştür. XIX. yüzyılın son döneminde Suriye'de devlet okulları açılmıştır. Bu okullarda dinî ilimlerin yanı sıra tabii bilimler de okutulmuş, böylece medreselerin yanında modern eğitim veren mektepler ile misyoner okulları aynı anda eğitim vermeye başlamıştır.⁴⁷

Yüksekokullara geldiğimizde, 1903'te Dımaşk Tıp Enstitüsü'nün, 1919'da Dımaşk Hukuk Enstitüsü'nün açıldığı görülür. Bu iki enstitüde de eğitim dili Osmanlıca iken, Şerî hükümler ve fıkıhla ilgili olan dersler Arapça verilmiştir. Bu enstitüler Faysal döneminde bazı düzenlemeler yapılarak tekrar açılmış ve Tıp Fakültesi ile birlikte 1923'te Suriye Üniversitesi'ni oluşturmuştur. Bu üniversite 1958'de Dımaşk Üniversitesi'ne dönüşmüştür. Daha sonra Halep'te, Lazkiye'de ve Humus'ta da üniversiteler kurulmuştur.⁴⁸

Kültürel hayatın vazgeçilmez unsurlarından biride matbaa ve kütüphanelerdir. Suriye'de ilk matbaa Halepli Hristiyanlar tarafından XVIII. yüzyılın hemen başlarında kurulmuş ve burada Arapça dinî kitaplar yayımlanmıştır. Daha sonra Mısır hâkimiyeti döneminde Suriye'de yeni matbaalar açılmıştır. Osmanlı dönemindeki ilk matbaa ise 1864 yılında kurulmuştur. Ardından ilk gazeteler Arapça ve Osmanlıca olarak yayımlanmaya başlanmış, kurulan özel matbaalarda pek çok eser basılmıştır. Arap dünyasında süreli yayınlar ilk olarak Mısır'da, sonrasında ilk defa Suriye'de çıkmaya başlamış, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında yoğunluk kazanmıştır.⁴⁹

Suriye'de ilk resmî vilâyet gazetesi 1865'te Sultan Abdülaziz döneminde neşir hayatına başlayan *Sûriye*'dir.⁵⁰ Bu gazeteyi Halep'te 1867'de yayımlanan *Ğadîru'l-Furât*⁵¹ gazetesi takip etmiştir. Bu resmi gazetelerin yanı sıra Abdurrahman b. Ahmed el-

⁴⁷ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 558; Yahya, s.205- 206.

⁴⁸ Halep Üniversitesi 1958'de açılmış, 1971'de Lazkiye'de Tısrîn, 1979'da Humus'ta Ba'as Üniversitesi kurulmuştur. Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 558; Ebu'l-Kâsım, s.101.

⁴⁹ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 558; İshakoğlu, 87- 90.

⁵⁰ Arap milliyetçiliğinin etkisi azaltmaya çalışan bu gazete, 2 sayfası Türkçe, 2 sayfası Arapça olarak yayımlanmıştır. İshakoğlu, s.117.

⁵¹ Halep valisinin isteği üzerine *Suriye* gazetesi örnek alınarak çıkartılmaya başlamıştır. 1869 yılında *el-Furât* adıyla yayım hayatına devam etmiş Fransız yönetiminde *Halep* adıyla devam etmiştir. İshakoğlu, s.118.

Kevâkibî'nin⁵² Hâşim Attâr ile birlikte 1877'de neşrettiği *eş-Şehbâ*⁵³ Halep'te Arapça yayımlanan ilk özel gazete olmuştur. Dımaşk'ta ise 1878'de *ed-Dımaşk*⁵⁴ özel gazetesi yayıma başlamıştır. 1887'de kapanan bu gazetenin ardından 1896'da *eş-Şâm*⁵⁵ gazetesi çıkarılmıştır.⁵⁶ II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Suriye'de basın-yayın faaliyetleri artmıştır. Bu yayımların en meşhurlarından biri de Muhammed Kürd Ali'nin 1906'da Mısır'da çıkarıp iki yıl sonra Dımaşk'ta neşretmeye başladığı *el-Muktebes* adlı edebiyat dergisidir. Muhammed Kürd Ali aynı adla siyasî bir gazete de çıkarmıştır. Kürd Ali, Sonrasında İttihâd Terakkî'nin baskılarından kaçmak için bir dönem Fransa'ya gitmek zorunda kalmıştır.⁵⁷

1918 ve 1920 yılları arasında devam eden Faysal dönemi basın-yayın açısından rahat bir dönem olmuştur. Bu dönemde pek çok yeni gazete ve dergi çıkartılmıştır. Ülke genelinde gazetelerin sayısının ona çıktığı görülmektedir. Bu gazeteler Dımaşk, Halep, Humus ve Hamâ gibi farklı şehirlerde çıkartılmıştır.⁵⁸

Fransız mandası döneminde, *er-Râbitatu'l-edebîyye* ile *el-Mîzân* dergileri dikkati çekmektedir. Ayrıca *eş-Şû'le* (1920), *Mecelletu'l-Mecma'* (1921), *el-Hadîs* (1927), *et-Teceddud* (1929), *Mecelletu'd-dâd* (1929), *el-Ba's*⁵⁹ (1931) dergileri çıkartılmıştır. *el-Mevkifu'l-edebî* (1958), *es-Sekâfe* (1958) dergileri ise daha sonra açılan dergilerdendir.⁶⁰

Gazeteler Fransız işgali döneminde bağımsızlık taleplerini dile getiren ve bunu destekleyen yazılarla doluyken; sonraki dönemde hükümette ve ülkede var olan rüşvet

⁵² Seyyid Abdurrahmân b. Ahmed b. Mes'ûd el-Kevâkibî (1854-1902) Osmanlı yönetimine karşı reformcu düşünceleriyle tanınan gazeteci ve yazardır. Ş. Tufan Buzpınar, "Kevâkibî, Abdurrahman b. Ahmed", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, XXV, 339.

⁵³ Osmanlı aleyhine yapılan yayımlar sebebiyle kapatılmış daha sonra *el-İ'tidâl* ismiyle 2 yıl sonra tekrar açılmıştır. İshakoğlu, s.117.

⁵⁴ Ahmet İzzet Paşa el-'Âbid (1855- 1924) Dımaşklı siyasetçilerdendir. *Suriye* gazetesinde de çalışmıştır. İshakoğlu, s.117.

⁵⁵ Osmanlı yanlısı bir politika izlemiştir. İshakoğlu, s.120.

⁵⁶ Bu gazetelerden Osmanlı karşıtı olanlarının zaman zaman Osmanlı hükümeti tarafından kapatılıp tekrar açıldığı; gazeteler ve yayımlar üzerindeki denetimin çok sıkı olduğuna dair iddialar vardır. Bu durum pek çok Suriyelinin Kâhire'ye ve çeşitli batı ülkelerine göç etmesine sebep olmuştur. İshakoğlu, s.115- 116; Ebu'l-Kâsım, s.101.

⁵⁷ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 559; Ebu'l-Kâsım, s.101; İshakoğlu, s.121- 122, 125- 126.

⁵⁸ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 559; Ebu'l-Kâsım, s.102. Velid el-Muallim, s.94- 95.

⁵⁹ et-Tantâvî'nin kurduğu bu dergi bir süre sonra malî sorunlar sebebiyle bir vakfa devredilmiştir, uzun süre yayım hayatına devam edememiştir. et-Tantâvî, **el-Bevâkîr**, s.182- 183.

⁶⁰ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 559; Ebu'l-Kâsım, s.101- 103; el-Muallim, s.170- 172.

ve fesat hareketlerini azaltmak ve yok etmek için çalışmışlardır. 1961 yılında Mısır'la yaşanan birleşmenin son bulmasıyla gazetelerin birleşme taraftarı ve karşıtları şeklinde ikiye ayrıldığı görülmektedir. et-Tantâvî başta bu birleşmeyi desteklerken sonrasında birleşme karşıtlarının safında yer almıştır.⁶¹

Kütüphanelere bakıldığında, Suriye'de medreselere ve kiliselere ait olan pek çok kütüphanenin var olduğu ama halka açık ilk kütüphanenin XIX. yüzyılın sonlarında açıldığı görülmektedir. ez-Zâhiriyye Kütüphanesi'ne, o dönemin medreselerinde ve şahıslara ait kütüphanelerde bulunan pek çok yazma eser nakledilmiştir. Bu kütüphanede bulunan el yazmaları 1984'te Dımaşk'ta kurulan Suriye Millî Kütüphanesi'ne, Mektebetu'l-Esedi'l-Vataniyye'ye nakledilmiştir. Suriye'nin önemli şehirlerinden olan Humus ve Halep'te de pek çok özel ve halka açık kütüphane bulunmaktadır.⁶²

Dımaşk'ta Muhammed Kürd Ali başkanlığında 1919'da el-Mecma'u'l-ilmiiyyu'l-'Arabî adıyla oluşturulan ve daha sonra Mecma'u'l-lugati'l-'Arabiyye adını alan ilmî müessese Suriye'de Arap dili ve edebiyatının canlanmasında önemli rol oynayan diğer bir unsurdur. Bu kurumun çıkardığı *Mecelletu Mecma'i'l-luğati'l-'Arabiyye* Suriye'nin yayın hayatı devam eden en saygın dergilerinden olmuştur.⁶³

Ali et-Tantâvî'nin yaşadığı dönemde Suriye'de eğitim hayatına, sosyal ve kültürel hayatın durumuna ve onun değerlendirmelerine değinecek olursak et-Tantâvî'nin Fransız işgali sırasında halkı üç sınıfa ayırdığı görülmektedir. Ona göre gençlerin bir kısmı bu yeni medeniyeti kendilerinden daha önde ve gelişmiş olmaları gerekçesiyle olduğu gibi kabullenmiştir. Ulemânın çoğu ise gençlerin kâfir olduğu gerekçesiyle, dünyanın güneş etrafında dönmesi gibi ilmî gerçekleri bile reddetmiştir. Halkın büyük bir çoğunluğu da gündelik yaşamlarını eskisi gibi devam ettirmiştir.⁶⁴ Sosyal hayata dair bu değerlendirmeleri yapan et-Tantâvî, eğitim politikasının da bir toplumun gidişatını göstereceğine inandığından eğitim sistemini ele almış ve eleştirmiştir. Ona göre Suudi Arabistan'da modern eğitim tarihi çok eski olmadığı için değişiklik yapmak kolaydır. Ama Suriye'de yıllardır süregelen değişimlerin birbirinden farklı olması nedeniyle, her

⁶¹ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 559; Ebu'l-Kâsım, s.101- 103.

⁶² Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 559; İshakoğlu, 83- 87.

⁶³ Tomar, "Suriye: Kültür ve Medeniyet", **DİA**, XXXVII, 559; İshakoğlu, s.126.

⁶⁴ Ali et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 223.

biri ayrı tarzda inşa edilmiş odalardan oluşan bir eve benzeyen eğitim politikasının ve kurumlarının köklü bir çözüme ihtiyacı vardır.⁶⁵

Genel durum ele alındığında et-Tantâvî'nin yaşadığı dönem olan XIX. yüzyılın sonlarında Suriye'de okulların; özel okullar, devlet okulları ve Hristiyanlara ait okullar olmak üzere üç çeşit olduğu görülmektedir. Hristiyanlara ait olan okullar belli bir dinî gruba hizmet etme maksadıyla açılmış olmakla beraber, Müslümanların da yabancı dil öğrenme amacıyla girdiği ve kabul edilebildiği eğitim kurumlarıdır.⁶⁶ Hâkim olan dile gelince Osmanlının son döneminde okulların resmi dili Osmanlıca iken, Fransız işgalinden sonra Fransızcaya ağırlık veren bir sistem getirildiği görülmektedir.⁶⁷

O dönemde halk, Arapçayı ve dinî bilgileri daha iyi öğrenmeleri için çocuklarını Arapça ve İslamî ilimlere ağırlık veren özel okullara göndermiştir. Bu tercihin temel sebebi özel okulların şahıslara veya vakıflara ait olması, dinî eğitime önem vermesi, müdür ve öğretmen seçiminde devletin dahlinin olmadığı ve yöntemini kendisi belirleyen kurumlar olmasıdır. Ama bu okullarda öğretim yöntemleri açısından tasvip edilemeyecek olan dayak ve falakanın kullanıldığı da görülmüştür.⁶⁸

Bu dönemde eğitim sistemi farklı basamaklardan oluşmaktaydı. İlk basamak “el-hacce” denilen bayanlardan müteşekkildi. Çocuklar bu bayanların evlerine gider ve onlardan harfleri ve bazı sûreleri öğrenirdi. Kendisi pek eğitilmiş olmayan bu bayanların küçük kurslar açtığı da olurdu. Bir sonraki kademe, “küttâb” olarak isimlendirilen camilere bağlı erkek öğreticilerin idare ettiği yerlerdi. Burada öğrenciler harfleri, Kur'an okumayı ve yazmayı, hüsnü hattı, basit matematik işlemlerini öğrenmekteydiler. Her öğrencinin buraya gitmesi zorunlu değildi. İsteyen veliler çocuklarını küttâba yönlendiriyordu. Bu eğitim kademesi modern dönemde ortadan kalktı ve yerini anaokulları aldı. et-Tantâvî bu kademeye ilgili çok ürkütücü anlarının olduğunu söyleyerek eğitim gördüğü yeri karanlık ve küf kokulu bir hapisane olarak nitelendirmektedir.⁶⁹

⁶⁵ Ali et-Tantâvî, **Zikrayât**, 3. Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 2001, V, 253- 256.

⁶⁶ Sayfa 16- 17'de hristiyan okulları ile ilgili bilgi verilmiştir.

⁶⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 254; Ebu'l-Kâsım, s.99- 100.

⁶⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 254- 256; Ebu'l-Kâsım, s.26, s.99- 100.

⁶⁹ Ali et-Tantâvî, **Min hadîsi'n-nefs**, 4.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1990, s.36- 37; et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 256- 257; Ebu'l-Kâsım, s.99- 100.

Diğer basamaklar ise ilkokul, ortaokul ve liselerdi. Çakmakiyye okulu, er-Reyhâniyye okulu, el-Eminiye ilkokulu Dımaşk'teki başlıca özel ilkokullardı.⁷⁰ Devlet okulları ise beş taneydi.⁷¹ Bu okullara “enmûzec” adı verilirdi. En eski ve meşhur olanı el-Melik Zâhir okuluydu. Diğerleri; Merce, el-Meydan, el-Bahsa ve el-Muhâcirîn okullarıdır. et-Tantâvî *Zikrayât*'ında bu okullarda öğretmenlik yapanlar ve bu okulların dışında kalan Dımaşk'e yakın okullar hakkında bilgi vermektedir.⁷²

et-Tantâvî özel okulları teoriye ve şekle önem vermek, pratiği ihmâl eden bir yapıya sahip olmak ve metin ezberleme yönüne çok önem vermekle eleştirse de İslamî ilimleri öğrettiği; akâid, tefsîr, fıkıh, hadîs ve tecvîd gibi dersler vasıtası ile dinî eğitim verdiği için tercih edildiğini belirtmiştir. Ali et-Tantâvî'ye göre, bu derslerde bazen öğrencilerin anlamayacakları bilgiler verilir kavramalarına değil de bilgi sahibi olmalarına önem veriliyor olsa bile bu dersleri görüyor olmaları önemlidir.⁷³

Ortaokul ve liselere gelince, o dönemde Dımaşk'ta üç özel lise olduğu görülür: Kâmil el-Kassâb'ın müdürü olduğu el-Kâmiliyye⁷⁴; el-Medrese et-Ticâriyye⁷⁵ ve Ebû'l-Hayr et-Tabba'ın kurduğu lise.⁷⁶ Osmanlı döneminde maarif müdürlüğüne bağlı olan özel ilkokul ve liselerin yanı sıra aynı kuruma bağlı biri erkek, biri kız lisesi olan iki devlet lisesi bulunmaktaydı. Erkek lisesi et-Tantâvî'nin de eğitim gördüğü Mektebu 'Anber'dir. Osmanlı döneminde İslam bayrağı altında yaşayan Suriye, Fransızlara Meyselûn Savaşı'nda yenildikten sonra işgale uğramış ve ülkede pek çok değişiklik yaşamıştır. Eğitim alanı da bu değişikliklerden nasibini almıştır. Bu dönemde okullar resmi olarak maarif bakanına, fiilen Fransız müsteşara bağlı kalarak faaliyetlerini yürütmüştür.⁷⁷

⁷⁰ İsimlendirmeleri farklı olmasına rağmen hepsinin ilkokula tekabül ettiği anlaşılmaktadır. et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 258.

⁷¹ Başka bir yerde dört tane olarak saymaktadır. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 85.

⁷² et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 258- 259.

⁷³ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 260; Ebu'l-Kâsım, s.101.

⁷⁴ Bu liseye el-medrese el-Osmâniyye de denirdi. Okulun müdürü olan Kâmil el-Kassâb Fransız işgali döneminde idama mahkûm edildiğinden Suudi Arabistan'a gitmiştir. 1937 yılında Dımaşk'a döndükten sonra açtığı okulda et-Tantâvî de öğretmenlik yapmıştır. et-Tantâvî, *Ricâl mine't-tarih*, s.409- 412.

⁷⁵ et-Tantâvî'nin babasının müdürlük yaptığı okuldur. Bkz. s.25.

⁷⁶ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 258- 259.

⁷⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 260.

Fransız işgali döneminde pek çok yabancı okul açılmıştır ve Fransa, eğitim kurumlarına hâkim olmaya çalışmıştır. Dinî derslere önem veren eğitim kurumlarında, özellikle devlet okullarında, köklü değişiklikler olmuştur. Örneğin, İslâmî ilimlerle ilgili dersler birleştirilip önce din dersi, sonra dinî eğitim adı altında haftada bir saat verilir olmuştur.⁷⁸ Her öğretmene bir sınıf verilerek tüm derslere bir kişinin girmesi sağlanmıştır. Bu uygulama ile Hristiyan veya dinle çok ilgisi olmayan hocalar Kur'an ve din derslerine girmeye başlamıştır.⁷⁹ Bir diğer değişiklik ise yılsonu sınavlarından din dersinin çıkarılmasıdır. Bu durum, diploma için çalışan öğrencilerin bu dersi ihmâl etmelerine sebebiyet vermiştir.⁸⁰ Okullarda Fransızca dersi birinci sınıftan itibaren öğretilmiş ve yabancı dil öğretme bahanesi ile teneffüslerde bile öğrencilerin Arapça konuşması yasaklanmıştır. Buna uymayan öğrencilere cezalar verilmiştir.⁸¹ Bu dönemde okullarda İslam tarihinden ve Suriye tarihinden çok Fransız tarihine önem verilmiş ve öğrencilerin bir Fransız kadar Fransa tarihini ve coğrafyasını bilmeleri sağlanmıştır. Başörtüsü yasağı getirmek ve okullarda karma eğitim vermek de bu dönemde yapılmaya çalışılan uygulamalardandır.⁸²

et-Tantâvî tüm bu olumsuzluklara rağmen Fransız işgali döneminde Arapça eğitiminin daha iyi olduğunu ve ortaokulun ilk senesinde Hafenî Nâsîf'ın yazdığı *Kavâidu'l-luğati'l-'arabiyye*'nin okutulduğunu söylemektedir.⁸³ Ayrıca yabancı bir dil öğrenmiş olmalarının da faydalı olduğunu ama hamâsî ve vatanperver duygularla Fransızca konuşmaktan uzak durduklarını bu sebeple Fransızca metinleri çok iyi anlamasına rağmen iyi bir şekilde konuşamadığını belirtir.⁸⁴ O dönemde Arapça'ya önem verilmesinin ve korunmasının dönemin âlimlerinden kaynaklandığını dile getiren et-Tantâvî, tıbbî kavramları Arapçalaştırmak için dönemin doktorlarının bile yoğun bir çaba sergilediğini ifade etmektedir. Bu dönemde pek çok Fransızca kelimenin Arapça

⁷⁸ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 260; Ali et-Tantâvî, *Fusûl İslâmiyye*, 1. Basım, Dımaşk: Dâru'd-da've, 1960, s.229- 232.

⁷⁹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 261.

⁸⁰ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 262; et-Tantâvî, *Fusûl İslâmiyye*, s.229- 232.

⁸¹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 262- 263.

⁸² et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 264.

⁸³ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 263.

⁸⁴ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 263- 264.

karşılığı bulunmuştur. “عقوبة برمانية⁸⁵, عفوي⁸⁶” kelimeleri bu çabalara örnek olarak gösterilebilir. Fransız işgalinin ilk yıllarında ıstılahları Arapçalaştırmak için bir kurul özel çalışmalarda bulunmuştur.⁸⁷ Suriye'nin İngiliz ve Fransız işgali dönemlerinde tercüme hareketleri de hızlanmıştır. Arapçayı korumak için ilmi topluluklar kurmaya ve ilmi dergiler çıkarmaya büyük önem verilmiştir.⁸⁸

Fransız işgali sebebi ile devlet okullarında bu sorunlar yaşanırken, düzeltilmesi yönündeki çabalar başarısız olunca bazı âlimler halkı bu okulları protesto etmeye ve çocuklarını oradan almaya çağırmıştır. 1925'te yaşanan bu olaya “Nehdatü'l-meşâyih” denilmiştir. Özel okullar derslerini ve hocalarını kendileri belirledikleri için bir çözüm olarak görülmüştür. Şeyh Ali ed-Dakr ve Şeyh Haşim el-Hatîb iki özel okul açmış ama bu okullar yeterli gelmediğinden öğrenciler devlet okullarına devam etmek zorunda kalmıştır.⁸⁹ et-Tantâvî; yönetime karşı olan bu eğitim mücadelesinin zaman zaman açıktan, bazen gizliden devam ettirildiğini; gazete ve dergilerde sürekli konuyla ilgili yazılar yazıldığını söylemektedir.⁹⁰ Bu çabaların sonucunda ders saati haftada iki saate çıkarılmış ve yılsonu imtihanına din dersi eklenmiştir.⁹¹

1930'larda, et-Tantâvî'ye ve o döneme birçok etkisi olan salt edebiyat dergileri çıkartılmaya başlanmıştır. Eline geçen ve faydalı bulduğu klasik ve modern edebiyata ait pek çok eseri okuyan et-Tantâvî bu yeni yayımlardan istifade etmiştir. *er-Risâle*, *es-Sekâfe* ve *el-Kâtibu'l-Mısrî* bu dergilerdendir.⁹²

et-Tantâvî'nin yaşadığı bu edebî yükseliş devrinde pek çok siyasî ve toplumsal değişim yaşanmış bu da birçok ekolün, düşüncenin ve farklı bakış açılarının doğmasına sebep olmuştur. O dönemlerde her yazar kendi düşüncesini ve ekolünü savunmak veya desteklemek amacıyla makaleler ve kitaplar yazmış, bu da edebî alanda çok büyük bir

⁸⁵ Bu iki kelime Abdülkadir el-Mağribî tarafından vaz' edilmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 267; Ali et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, Mücâhid Me'mûn Deyrâniyye (drl.), Cidde: Dâru'l-menâra, 2007, s.44.

⁸⁶ Selim el-Cündî bu kelimeyi vaz' etmiştir. Mısır'da bunun yerine “تلقائي” kelimesi kullanılmaktadır. et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 267.

⁸⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 266- 267.

⁸⁸ Ebu'l-Kâsım, s.101.

⁸⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 185.

⁹⁰ et-Tantâvî'nin “Durûsu'd-diyâne fi'l-medâris” adlı makalesi bu amaçla yazılmıştır. et-Tantâvî, **Fusûl İslâmiyye**, s.229- 232.

⁹¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 277.

⁹² Râid es-Semhûrî, **Ali et-Tantâvî ve ârâuhu fi'l-edeb ve'n-nakd**, 1.Basım. Dımaşk: Dâru'l-fikr, 2008, s.121.

canlılığın yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde edebiyatçılar zaman zaman tercüme yoluyla bazen de Avrupa'ya yaptıkları seferler esnasındaki gözlemlerine dayanarak Batı kültürü ile Doğu kültürünü birleştirmişlerdir. Yazarlar bunun yanı sıra fasih üslûbu yeni tabirlerle mezcetmişler ve ağıdalı sözlerden, klişelerden, tekrar eden ibarelerden uzak, arı ve derin bir üslûp kullanmışlardır. Bu edebî yükseliş devrinde basın yayınının da çok etkisi olmuştur. Mısır'da ve Suriye'de yaşanan yükseliş dönemleri birbirine yakın olsa da Suriye bu dönemde bir adım önde olmuş ve Mısırlılara yol göstermiştir. el-Menfelûtî,⁹³ *en-Nazarât* adlı kitabında bunu dile getirirken Tâhâ Hüseyin,⁹⁴ *Hâfiz ve Şevkî* adlı kitabında bunu itiraf etmiştir.⁹⁵

1.2 Hayatı

1.2.1 Ailesi ve Kökeni

İsmi mensûb olan soyadından da anlaşıldığı gibi, aslen Mısır'ın Tantâ kentinden olan Ali et-Tantâvî'nin tam adı; Ali b. Mustafa b. Ahmed b. Ali b. Mustafa'dır. Resmi kayıtlarda Muhammed Ali b. Mustafa et-Tantâvî olarak geçer.⁹⁶ et-Tantâvî, adının Ali olduğunu, Muhammed isminin Şamlıların bir âdeti olarak teberrüken konulduğunu söyler.⁹⁷ 23 Cemâdu'l-Evvel 1327/12 Haziran 1909 tarihinde Dımaşk'ta dünyaya gelmiştir. Bu günü babası *el-Misbâhu'l-münîr*⁹⁸ adlı kitabının iç kapağına not düşmüştür.⁹⁹

⁹³ Mustafa Lütfî b. Muhammed Lütfî b. Muhammed Hasen Lütfî el-Menfelûtî (1876-1924) Mısırlı yazar ve şairdir. İsmail Durmuş, "Menfelûtî, Mustafa Lütfî", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, XXIX, 134.

⁹⁴ Tâhâ Hüseyin (1889- 1973) Mısırlı düşünür ve edebiyatçıdır. Şükran Fazlıoğlu, "Tâhâ Hüseyin", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, XXXIX, 377.

⁹⁵ es-Semhûrî, s.118- 121.

⁹⁶ Ebu'l-Kâsım, s.15; Ahmet b. Ali Âl Merî', **Ali et-Tantâvî kâne yevme kuntu: snâ'atu'l-fıkh ve'l-edeb**, 1.Basım, Riyâd: Ubeykân Yayinevi, 2009, s.55.

⁹⁷ Ali et-Tantâvî, **Zikreyât**, 1.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1985, II, 37.

⁹⁸ Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Alî el-Feyyûmî el-Hamevî'nin (ö. 770/1368-69) el-Misbâhu'l-münîr fi garîbi's-şerhi'l-kebîr li'r-Râfi'î adlı eseri fıkıh ilmine dair bir sözlüktür. Hüseyin Elmalı, "Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, XII, 516.

⁹⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 132; İbrahim el-Elma'î, **Ravâi'u't-Tantâvî: ravâi'u min edebihi ve fevâidu min kutubihi**, 1.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 2000, s.267.

Dedesi Ahmed b. Ali b. Mustafa¹⁰⁰ ve dedesinin amcası Muhammed Mustafa et-Tantâvî¹⁰¹ 1840 yılında Mısır'dan Dımaşk'a gelmişlerdir. et-Tantâvî, Şam âlimlerinin hayatlarını ele alan kitaplarda onların hayatlarının da anlatıldığını belirtmiştir.¹⁰² et-Tantâvî dedesinin ünlü filozof Kant gibi aşırı düzenli ve her şeyi saatinde yapan biri olduğunu dile getirmiştir. Mısır'dan birlikte geldiği amcası Muhammed Mustafa et-Tantâvî'nin kızı ile evlenen Ahmed et-Tantâvî Osmanlı ordusunda imam olarak görev yapmıştır.¹⁰³

et-Tantâvî'nin babası Mustafa et-Tantâvî, Dımaşk'ın sayılı âlimlerindedir. Pek çok Fikhî meselede mahkemelere danışmanlık hizmeti vermiştir.¹⁰⁴ Ayrıca ilkokul, ortaokul ve lise eğitimi veren el-Mektebetu't-Ticâriyye'nin müdürlüğünü de yapmıştır.¹⁰⁵ Daha sonra müftü Ebu'l Hayr Abidîn'in yardımcısı olarak görev almış¹⁰⁶, 1918'den vefat tarihi olan 1925'e kadar da Temyiz Mahkemesi'nin divan başkanlığını yapmıştır. Resmi olarak mahkemenin hakem heyetinde olmamasına rağmen fıkıhla bağlantılı olan tüm davalarda mahkeme celselerine davet edilmiş ve katılmıştır.¹⁰⁷

et-Tantâvî'nin babası *el-Kâmûsu'l-muhît*¹⁰⁸ ve *Lisânu'l-'Arab*'in¹⁰⁹ mukayesesini yaparak *Kâmûs*'ta bulunmayan kelimeleri içeren bin maddelik bir çalışma yapmıştır. Ama ölümü sebebiyle bu çalışma yayımlanmamıştır. et-Tantâvî de çalışmanın tamamını bulamadığı için yayımlayamadığını ifade etmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁰ et-Tantâvî Zikreyât'ın 18. Bölümünü babasının babası olan Ahmed b. Ali b. Mustafa'ya (ö. 1914) ayırmış ve ondan geriye kalan az ama net olan hatıralarını anlatacağını söylemiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 141- 147.

¹⁰¹ Aynı zamanda et-Tantâvî'nin babaannesinin babası olan Muhammed Mustafa et-Tantâvî h.1241/1826'da Tanta'da doğmuş ve h.1306/1889'da Dımaşk'te vefat etmiştir. Konya'ya gelip İbn 'Arabî'nin *Futûhât*'inin bir nüshasını Dımaşk'a götürmüştür. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 121, 133- 138.

¹⁰² et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 133.

¹⁰³ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 142- 144; Âl Merî', s.56.

¹⁰⁴ Mücâhid Me'mûn Deyrâniyye, **Ali et-Tantâvî edîbu'l-fukahâ ve fekîhu'l-udebâ**, 1.Basım, Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2001, s.10- 11; et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 192.

¹⁰⁵ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 29- 30.

¹⁰⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 40.

¹⁰⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 179; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 107; Ali et-Tantâvî, **Zikrayât**, 1.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1989, VIII, 35; es-Semhûrî, s.51- 52.

¹⁰⁸ Firûzâbâdî'nin (ö. 817/1415) *el-Kâmûsu'l-muhît ve'l-kabesu'l-vasîtu el-câmi' limâ zehebe min lugati'l-'Arab* isimli Arapça sözlüktür. Hulusi Kılıç, "el-Kâmûsu'l-muhît", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, XXIV, 287.

¹⁰⁹ İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) Arapça sözlüklerin en büyüklerinden olan ansiklopedik sözlüğüdür. Hulusi Kılıç, "Lisânu'l-'Arab", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, XXVII, 195.

¹¹⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 198.

Annesi Raîfe el-Hatîb'in babası Ebu'l Feth el-Hatîb, Zahirîyye Kütüphanesi'nde memur olarak çalışmıştır.¹¹¹ el-Hatîb ailesinin kökeni Irak'a dayanmaktadır. Ailenin bir kısmı Irak'tan Hamâ'ya göç etmiştir. Diğer bir kısmı ise daha sonra Dımaşk'a yerleşmiş ve şehrin köklü ailelerinden biri haline gelmiştir. Bu köklü ailenin soy ağacını et-Tantâvî'nin teyzesinin oğlu çıkarmış ve bu soy ağacı Dımaşk halk sanatları müzesinde sergilenmiştir.¹¹²

et-Tantâvî ilerleyen yıllarda annesinin ailesinden Şeyh Abdülfettah el-Hatîb'in kızı ile evlenmiş ve 5 kız çocuğu yetiştirmiştir.¹¹³

Ali et-Tantâvî'nin dayısı Muhibbuddin el-Hatîb ise Mısır'da yaşamış, *el-Feth* ve *ez-Zehra* dergilerinin kuruluşunda etkin bir şekilde yer almış olup basın yayın camiasının ileri gelenlerindedir.¹¹⁴ et-Tantâvî'nin halası da o dönemde okula giden ilk bayanlardan biri olmuş, 1883'te Şeyh Tâhir el-Cezâirî'nin yöneticiliğini yaptığı kız ortaokulundan mezun olmuştur.¹¹⁵

1.2.2 Çocukluğu ve Eğitim Hayatı

1.2.2.1 Çocukluğu

Dımaşk'ın Ukeybe mahallesinde mütevazı bir evde doğan et-Tantâvî, ilmi ile nam salmış bir aileden gelmektedir.¹¹⁶ İki kız, üç erkek kardeşi vardır.¹¹⁷ et-Tantâvî, I. Dünya Savaşı ilan edildiğinde vefat eden dedesi tarafından, ilk torun olduğu için, şımartıldığını ama ileriki dönemlerde, daha çok kendinden büyüklerle muhatap olduğundan, ciddi bir yaşam sürdürdüğünü ifade etmekte ve genç yaşta ölen babasının terbiyesinden kardeşleri arasında en büyük payı alanın kendisi olduğunu söylemektedir.¹¹⁸

¹¹¹ h.1250/1835- 1315/1897 yılları arasında yaşamıştır. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 200, 202; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 118.

¹¹² et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 201.

¹¹³ Ebu'l-Kâsim, s.25.

¹¹⁴ el-Elma'î, s.11.

¹¹⁵ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 30; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 111.

¹¹⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 83.

¹¹⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 118; Âl Merî', s.55.

¹¹⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 112.

Babasını ilk öğretmeni olarak gören et-Tantâvî, babasının öğrencileri ile yaptığı derslerinde onlara hizmet ederken pek çok kitabın ismini öğrendiğini anlatmaktadır. Ayrıca babasının arkadaşlarının ve öğrencilerinin kendisinin en yakın arkadaşları olduğunu ifade ederek hep kendinden büyüklerle arkadaşlık ettiğini dile getirmektedir.¹¹⁹

Okula başlamadan önce mahalle camilerine bağlı olan, Kur'an-ı Kerim ve hattın yanı sıra basit matematik işlemlerinin de öğretildiği ve yalnızca isteyen ailelerin çocuklarını gönderdiği zorunlu olmayan küttâba gitmiştir.¹²⁰ et-Tantâvî, dört yaşlarında iken yaşadığı bu tecrübeyi anlatırken üzerinden çok uzun zaman geçmesine rağmen o günleri kalbi titreyerek hatırladığını ve onlarca çocuğun bulunduğu küf kokulu odada eli sopalı hocayı korku ile andığını söylemektedir.¹²¹

1.2.2.2 İlkokul ve Lise Dönemi

Ali et-Tantâvî'nin eğitime başladığı yıllarda Suriye'de okullar; özel okullar, devlet okulları ve Hristiyanlara ait okullar olmak üzere üç çeşitti. et-Tantâvî genelde Müslüman kesimin tercih ettiği ve İslamî vakıf ve derneklerin kurduğu özel okullarda eğitimine devam etmiş olmakla beraber devlet okullarında da eğitim görmüştür.¹²²

İlköğretime, Osmanlının Suriye hâkimiyeti döneminde, babasının müdürlüğünü yaptığı "İttihâd ve Terakkî Mektebi İdâdîsi"nde başlamıştır. Okulun ismi, bir grup tüccar tarafından açıldığı için "el-Mektebetu't-Ticâriyye" olarak kısaltılmıştır. Bu okul; ilkokul, ortaokul ve lise kısmını içeren 12 yıllık bir eğitim sistemine sahipti. Buradan mezun olan öğrencilerin devlet kurumlarında memur olarak çalışma, tıp fakültesine girme ya da İstanbul'a gidip yükseköğrenimine orada devam etme hakkı bulunurdu.¹²³

Ali et-Tantâvî'nin beşinci sınıfa kadar devam eden bu eğitim sürecinin ilk yıllarının zorlu geçtiği ve hocasının tavırları sebebi ile kendisinin çok aktif bir öğrenci olmadığı görülmektedir. Bu yılları anlatırken kendilerine alfabe yazma ödevi veren hocalarının;

¹¹⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 71, 192; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 112; Ali et-Tantâvî, **Ta'rîfun 'âmmun bi dîni'l-İslâm**, 1.Basım. Cidde: Dâru'l-menâra, 1989, s.5.

¹²⁰ Ebu'l-Kâsım, s.99.

¹²¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 15; Ali et-Tantâvî, **Zikrayât**, 2.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 2001, VI, 240- 242; et-Tantâvî, **Mîn hadîsi'n-nefs**, s.36- 37.

¹²² et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 29- 30; et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 256; Ebu'l-Kâsım, s.26- 27.

¹²³ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 29; Ebu'l-Kâsım, s.26.

ödevleri tamamladıklarında ödevleri silip tekrar başlamalarını istediğini, lavabo ihtiyacı dışında dışarı çıkmalarına da izin vermediğini belirtmektedir. Dışarı çıkmak için yalan söyleyen arkadaşlarını anlatırken bu tavrı ile öğrencilere yalanı öğreten hocasını eleştirir ve “*Eğitim hayatım ve hocalarım bu şekilde devam etseydi bana ait tek bir makale dahi okuyamazdınız*” der. et-Tantâvî, daha sonra derslerine giren genç bir hocanın olumlu tavırları sayesinde kendine güvenmeye başladığını dile getirmektedir.¹²⁴ et-Tantâvî Osmanlı hâkimiyetinin sona erdiği 1918’e kadar devam ettiği bu okulda Türk hocalarının olduğunu, Arap harfleri ile yazıp Türkçe okuduklarını söylemektedir. Bu bilgilerden et-Tantâvî’nin Osmanlıca öğrendiği anlaşılmaktadır.¹²⁵

Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesi ile kapanan bu okulun öğrencileri diğer okullara dağıtılmış, et-Tantâvî de el-Mektebu’s-Sultanî’ye başlamıştır.¹²⁶ Bu okulun eğitim politikası ve yöntemi önceki okulundan farklı olduğu için et-Tantâvî dördüncü sınıfı tekrar etmek zorunda kalmıştır.¹²⁷ Nabluslu olan öğretmeni Hüsnî Kenan’ın kendisine ilk defa kompozisyon yazmayı öğrettiğini söyleyen et-Tantâvî’nin yazım yeteneğinin tohumlarını burada attığı görülmektedir.¹²⁸ Zeynel’âbidîn Hüseyin et-Tûnusî¹²⁹ ve Ebu’l-Hayr el-Kavvâs¹³⁰ et-Tantâvî’nin bu okulda eğitim aldığı hocalarındandır.¹³¹

Faysal dönemine tekabül eden o yıllarda et-Tantâvî, kim olduğunu bilmediği ve daha sonra İngilizlerin kendisini kaçırdığını öğrendiği bir paşayı savunmak için ilk kez okul arkadaşları ile protestolara katılmıştır.¹³²

Bir sene sonra sınıf arkadaşı ile fasih Arapça konuştuğu için diğer arkadaşlarının kendileri ile dalga geçmesinden ötürü Çakmakiyye okuluna geçmiştir. Hayatında yeni bir dönemin başlamasına sebep olan bu hadise Suriye tarihi için çok önemli olan

¹²⁴ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 29- 32.

¹²⁵ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 51- 52; Ebu’l-Kâsım, s.28- 29.

¹²⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 53.

¹²⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 59; Ebu’l-Kâsım, s.30- 32.

¹²⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 54; Ali et-Tantâvî, **Suver ve havâtır**, 4.Basım, Cidde: Dâru’l-menâra, 1998, s.266.

¹²⁹ Ezher Şeyhlerinden Muhammed Hıdr Hüseyin’in kardeşidir (1888- 1977). Zeynel Abidîn b. Hüseyin et-Tûnusî. http://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B2%D9%8A%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D8%A8%D8%AF%D9%8A%D9%86_%D8%A8%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B3%D9%8A%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%88%D9%86%D8%B3%D9%8A (2 Mayıs 2014).

¹³⁰ Sarf ve nahiv kuralları öğretmek için kendisine özgü bir yöntem geliştirmiş ve tablolara dönüştürmüştür. “Durûsu’l-Kavvâs” adıyla bu kuralları yayınlamış ve öğrencilerine okutmuştur. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 60.

¹³¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 60.

¹³² et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 60.

Meyselûn Savaşı'na denk gelmiştir. Fransızlarla yapılan bu savaşı kaybeden Suriye Fransız sömürmesine girmiştir.¹³³ et-Tantâvî bu dönemi anlatırken:

“12 yaşıma kadar Türk, Arap ve İngiliz yönetimlerine şahitlik ettim; sırada Fransız yönetimi var.”

diyerek özel hayatının ülkesinin siyasî tarihine paralel olarak karışık ve olaylı geçtiğini anlatmaktadır.¹³⁴

Şeyh ‘Îd es-Sefercelanî’nin kurduğu Çakmakkiye¹³⁵ okulunda et-Tantâvî’nin babası da bir dönem hocalık yapmıştır. Mu‘allimü’ş-Şâm olarak bilinen Şeyh ‘Îd, et-Tantâvî’yi çok etkilemiştir. et-Tantâvî, kendisinden ders almadığı halde odasına gidip onu dinlediğini, onun sözlerinin üzerinde çok büyük bir etki bıraktığını söylemektedir.¹³⁶ et-Tantâvî bu okulda Mahmud el-‘Akkâd¹³⁷, Salih et-Tûnusî¹³⁸ ve Şeyh el-Kafî¹³⁹ gibi hocalardan ders almıştır. et-Tantâvî anılarını anlatırken, bu dönemde kişiliğinin ve düşünce ufğunun gelişmesine etki eden dört amil olduğunu söylemiş ve bu amilleri; Şeyh ‘Îd, Emeviye camii ders halkaları, Salih et-Tûnusî ve Şeyh el-Kafî olarak sıralamıştır.¹⁴⁰

Fransız işgalinden bir süre sonra Ali et-Tantâvî, ailesinin yaşadığı mahalleyi değiştirmesi sebebiyle tekrar okul değiştirmiş ve Muhâcirîn okulunda¹⁴¹ beşinci sınıfı tekrar okumuştur. Siyasî yönetim, eğitim sistemi ya da okulunun değişmesi sebebiyle iki kez dördüncü sınıfı, iki kez de beşinci sınıfı okumak zorunda kalan et-Tantâvî bu yılları anlatırken nicelik olarak 3 yıl kaybettiğini ama nitelik olarak çok şey kazandığını,

¹³³ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 63; Ebu’l-Kâsım, s.30- 32.

¹³⁴ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 66- 68.

¹³⁵ h.824/1421 yılında vefat eden memluklu sultanı Çakmak’a nisbet edilmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 68.

¹³⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 69, 73- 74; et-Tantâvî, **Zikrayât**, V, 257.

¹³⁷ et-Tantâvî babasının öğrencisi olan bu kişinin okulda çok farklı ve sert olduğunu söylemektedir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 70, 82.

¹³⁸ et-Tantâvî okulda kendisinden ders almadan Emeviye Camii halkalarından tanıdığı bu zatın edebiyat, fıkıh ve şiir içerikli olan derslerine de katıldığını dile getirir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 71, 81.

¹³⁹ Şeyh Muhammed el-Kafî Dımaşk’ta mâlikî fikhını en iyi bilenlerden biriydi; ama et-Tantâvî istinbât değil nakil yaptığını belirtir. Ali et-Tantâvî, **Zikrayât**, 1.Basım, Cidde: Dâru’l-menâra, 1989, VII, 70.

¹⁴⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 73.

¹⁴¹ Mihail adında bir Hristiyanın müdürü olduğu bu okul daha sonra Târik b. Ziyâd adını almıştır. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 89.

ilmî açıdan çok bereketli 3 yıl geçirdiğini söyler.¹⁴² Hâmid et-Takî, Memduh Şerif¹⁴³ ve Abdülhamit Abdurabbuh¹⁴⁴ bu okuldaki hocalarındandır.¹⁴⁵

et-Tantâvî; altıncı sınıfın sonunda yazılı bir sınavdan sonra, sözlü sınava tabi tutularak ilkokul diplomasını almıştır. et-Tantâvî Maarif müdürlüğü tarafından oluşturulan bir komisyonun okulları dolaşarak yaptığı bu sözlü sınavı; hocaların kendi bilgilerini sergilediği ve birbirileri ile yarıştığı, küçük öğrencilerin korkulu rüyası olarak tarif eder.¹⁴⁶ et-Tantâvî bugün bile pek çok üniversite öğrencisinin okuyamadığı *Kitabu'l-egâni*¹⁴⁷, *el-Mustetraf*¹⁴⁸, *el-Keşkûl*¹⁴⁹ gibi eserleri okul dışındaki zamanlarında okuduğu ve boş zamanlarını babasının kütüphanesini inceleyerek geçirdiği ve o yıllarda televizyon, sinema, çok sayıda gazete ve dergi olmadığı için okul dışındaki vaktini sürekli okumakla geçirdiğinden bu sınavı büyük bir başarı ile geçmiştir.¹⁵⁰ Ahlak ve davranış notu dışında tüm derslerinden tam notla geçtiğini anlatan et-Tantâvî, bunun sebebini şu şekilde anlatır:

“Sebebini bilerseniz bunun utanç nedeni değil aslında övünç kaynağı olduğunu görürsünüz. Fransa'nın General Henri Gouraud'ı azletmesi ve yerine Maxime Veygand'ı ataması üzere bütün okulların öğrenci ve öğretmenlerle karşılaşmaya gitmesi istenmişti. Adını hatırlayamadığım bir hocamızın başlattığı bir âdet üzerine haftada bir gün hitabete ayırılır, önce bir öğretmen konuşma yapar, sonra da bir öğrenci irticalen konuşurdu. Yeni generalin atandığı ve onu karşılama törenine katılmamızın istendiği hafta sıra bendeydi. Bahçede tüm okulun önünde yaptığım bu konuşmada, Fransa'nın dinimizin ve ülkemizin düşmanı olduğunu ve temsilcilerini

¹⁴² Ali et-Tantâvî, **Dimaşk suver min cemâlihâ ve 'iber min nidâlihâ**, 2.Basım. Cidde: Dâru'l-menâra, 1987,s.140; et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 85- 86.

¹⁴³ Hat hocasıdır. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 92.

¹⁴⁴ Resim hocası. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 91.

¹⁴⁵ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 91- 93.

¹⁴⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 95- 96, 98; Ebu'l-Kâsım, s.33.

¹⁴⁷ Ebu'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî el-İsfahânî'nin (ö. 356/967) eseri olan bu kitap Emevîlerin son devri ile Abbasîler devrinde yaşamış şarkıcı ve bestekârlarla bunların şarkı ve bestelerini konu edinmiştir. Hulusi Kılıç, “Ebu'l-Ferec el-İsfahânî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, X, 317.

¹⁴⁸ Ebu'l-Feth Bahâüddin Muhammed b. Ahmed b. Mansûr el-İbşîhî el-Mahallî'nin (ö. 854/1450) eseri olan *el-Mustetraf fi külli fennin mustetraf* ansiklopedik bir antoloji niteliğindedir. Hulusi Kılıç, “İbşîhî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, XXI, 376.

¹⁴⁹ Bahâeddin el-Âmilî'nin (ö. 1031/1622) güzel söz, şiir, nükte ve fıkraları topladığı antolojik eseridir. Hüseyin Elmalı, “el-Keşkûl”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, XXV, 324.

¹⁵⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 160; Ebu'l-Kâsım, s.33.

karşılamaaya gitmemizin caiz olmadığını, söyledim. On dört yaşında ilkokul son sınıfta yaptığım bu konuşma benim için ilkti ve mükemmel değildi; ama samimi ve kalpten yapılmıştı. Bu nedenle öğrencilerin tamamı ve öğretmenlerin yarısı karşılamaaya gitmeyi reddetti. Asıl sebep konuşmanın güzelliği değildi. Bu konuşma dinleyenlerin rahatsızlığını ateşleyen bir kıvılcım olmuştu. İşte bu konuşma yüzünden ceza olarak notum kırıldı.”¹⁵¹

et-Tantâvî, ilkokul son sınıfta yaşadığı bu olaydan sonra ortaokul ve lise eğitimine Suriye’deki tek resmi tam lise olan Mektebu ‘Anber’de başlamıştır.¹⁵² 1928’de mezun olduğu bu liseden övgü ile bahsetmiş ve kendisini çok etkileyen bu yılları ömrünün en verimli yılları olarak tanımlamıştır. O yıllarda büyük bir arzu ve istekle çalıştıklarını örneğin birinci sınıfta *Lisânu’l-‘Arab*’dan kelimeleri inceleyip şair ve yazarların kullandıkları kelimelerin doğruluğunu araştırıp onları eleştirdiklerini; Râfi‘¹⁵³, el-‘Akkâd¹⁵⁴, Mâzinî¹⁵⁵ ve Tâhâ Hüseyin gibi kişilerin makalelerini okuduklarını dile getirir.¹⁵⁶ et-Tantâvî bu dönemi ömrünün en temel dönemi olarak görür. Ömrünün geri kalanında bu dönemin meyvesini yediğini söyler.¹⁵⁷

et-Tantâvî 1963’de yayınlanan Zâfir el-Kâsimî’nin yazdığı “Mektebu ‘Anber” kitabına önsöz yazmış ve şunları dile getirmiştir:

“Bu kitaba önsöz yazmayı kabul ettim çünkü en güzel anılarıma bir kapı açtı, ömrümün en güzel günlerine dönmemi sağladı. Bu kitap ‘Anber okulunun tamamını ele almamış olsa da en kıymetli dönemlerini dile getirmektedir. Bu okulda okuyanların bir kısmı pek çok şey öğrenmiş ve değerli hazineler elde etmiştir. Bir

¹⁵¹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 98- 99. Özetlenerek çevrilmiştir. et-Tantâvî 1935’te bu okula öğretmen olarak geldiğinde mezunların isimlerinin olduğu onur listesinde tüm notlarının tam olduğunu gördüğünü söyler. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 101.

¹⁵² O dönemde Suriye’de ortaokul ve lise ayrı idi. Mektebu ‘Anber’de ise ikisi bir arada idi. Ebu’l-Kâsım, s.34.

¹⁵³ Mustafâ Sâdık b. Abdirezzâk b. Saîd b. Ahmed b. Abdilkâdir er-Râfi‘î (1881-1937) Mısırlı edip, şair ve yazardır. Erol Ayyıldız, “Mustafa Sâdık er-Râfi‘î”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006, XXXI, 353.

¹⁵⁴ ‘Abbâs Mahmûd ‘Akkâd (ö.1889- 1964) Mısırlı gazeteci, mütefekkir, şair ve edebiyat münekkidi. Halit Zevalisiz, “Akkâd, Abbâs Mahmûd”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989, II, 267.

¹⁵⁵ İbrâhîm b. Muhammed b. Abdülkâdir el-Mâzinî (1890-1949) Mısırlı roman ve kısa hikâye yazardır. Erol Ayyıldız, “Mâzinî, İbrâhîm Abdülkâdir”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003, XXVIII, 197.

¹⁵⁶ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 267.

¹⁵⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 104; et-Tantâvî, *Ta’rifü’n-‘âmm bi dîni’l-İslâm*, s.6; et-Tantâvî, *Dimaşk*, s.136.

kısmı azla yetinmiş ya da elindekileri hayatın kalabalığında yitirmiş ve elleri bomboş kalmıştır... ”¹⁵⁸

et-Tantâvî altı yılını geçirdiği bu okulda dönemin en ileri gelen edebiyatçılarından ve hocalarından; Şeyh Abdülkadir el-Mübarek el-Cezâirî’den, Selim el-Cündî’den, Abdurrahman Selâm’dan¹⁵⁹, Cevdet el-Haşimî’den, Müslim İnafe’den¹⁶⁰, Cevdet el-Keyyal’den, Yahya eş-Şemma’dan¹⁶¹, Hasan Yahya es-Sabbân’dan¹⁶², Kâmil Nasrî’den¹⁶³, Abdülvehhab es-Suudî’den¹⁶⁴, Mustafa el-Savvâf’dan¹⁶⁵; fıkıh, Arapça (nahiv, sarf ve aruz), matematik, fizik, biyoloji, kimya, tarih, coğrafya, resim, müzik, Fransızca, filoloji, fonetik, klasik Fransız edebiyatı, romantik edebiyat, topoğrafya ve muhasebe gibi çeşitli dersler almıştır.¹⁶⁶ *Ta’rifun âmmun bi dîni’l-İslâm* kitabının başında örgün eğitimde ve medresede ders aldığı hocalarının isimlerini ayrıntılı bir şekilde vermiştir.¹⁶⁷

İlkokul ve lise eğitimi sırasında Emevi Camii’nin okuduğu okula yakın olmasından faydalanan et-Tantâvî, cami ders halkalarına da iştirak ederek modern eğitimin yanı sıra klasik eğitimini de sürdürmüştür.¹⁶⁸

et-Tantâvî lisede iken çok sosyal olmayan ve tüm vaktini derslere ayıran bir öğrenciydi. Kendisi bu yönünü, sekizinci sınıfta tüm öğrencilerin İngiliz bakan Balfour’un¹⁶⁹ ziyaretini protesto amacıyla okula gelmediği zaman okula gidip orada hiç kimsenin

¹⁵⁸ et-Tantâvî, **Dimaşk**, s.134.

¹⁵⁹ Abdülkadir Mübârek fıkıh ve siyer derslerine girmiştir. *Merâki’l-felâh ve Şerhu nuru’l-izah*’ı okutmuştur. Cündî ve Abdurrahman Selâm ise Arapça derslerine girmiştir. et-Tantâvî’nin lisede en çok etkilendiği hocaları bunlardır. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 117- 119, 154- 157; et-Tantâvî, **Dimaşk**, s.141- 142.

¹⁶⁰ Haşimî ve İnafe matematik ve cebir gibi derslerine girmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 128.

¹⁶¹ Fen bilimleri derslerine girmişlerdir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 127.

¹⁶² Tarih derslerine girmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 127.

¹⁶³ Coğrafya derslerine girmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 127.

¹⁶⁴ Resim derslerine girmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 128.

¹⁶⁵ Müzik derslerine girmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 129

¹⁶⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 115, 150- 153; et-Tantâvî, **Dimaşk**, s.140- 147; Ayşe Erduran, “Ali et-Tantâvî’nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği”, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi SBE, Mayıs 2013), s.64.

¹⁶⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 95- 101, 151- 157, 191- 198.

¹⁶⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 71, 75.

¹⁶⁹ Arthur James Balfour hazine bakanlığı ve başbakanlık yapmıştır. Arthur James, 2014, http://tr.wikipedia.org/wiki/Althur_Balfour, 3 Mayıs 2014.

olmadığını gördüğü günü anlatarak dile getirir.¹⁷⁰ et-Tantâvî birkaç yıl sonra Fransız bir görevlinin emirlerine uymadıkları için okuldan uzaklaştırılan arkadaşlarına destek amacıyla tüm okulun öğrencilerinin dersleri protesto etmesine sebep olmuştur. Milli eğitim bakanının sözleri bile onun ve arkadaşlarının geri adım atmasını sağlayamamıştır. Öğrencilerin okuldan ayrılıp çarşıda halkın desteğini alması ile protesto dalgası daha da büyümüştür. Bu olayın ardından et-Tantâvî gözaltına alınıp tek kişilik bir hücrede hapsedilmiştir. O gün en önde olmanın kendisine vereceği zararların farkına varan et-Tantâvî, bu olaydan sonra hiçbir olaya liderlik etmediğini, insanların hutbelerinden ve makalelerinden etkilenip galeyana geldiklerini ama kendisinin bunlara liderlik etmediğini söyler.¹⁷¹ et-Tantâvî'nin okul yıllarında bile çok etkili bir hatip olduğunu gösteren bu olay, okuduğu lisenin ve ders aldığı hocaların kendi eğitiminde ne kadar etkili olduklarını da göstermektedir.¹⁷²

et-Tantâvî liseye devam ederken babasını kaybetmiştir. Bu durum onu derinden etkilemiş, hayatını da tamamen değiştirmiştir.¹⁷³ Babası; Ali et-Tantâvî 16, kardeşleri Nâcî 11, Abdulğânî 6 yaşında, Saîd ise 3 aylık iken vefat etmiştir. et-Tantâvî ailesi babalarının ölümünden sonra şehrin en fakir mahallesi Cebel'e taşınmış ve pek çok zorluk yaşamıştır. Babasından kalan maaş yeterli gelmemiş, bu sebeple annesi terzi olarak geçimlerini sağlamaya çalışmıştır.¹⁷⁴ et-Tantâvî babasının vefatıyla en büyük kardeş olarak kardeşlerinin sorumluluğunu yüklenmiş; annesine yardım etmek için çalışmaya başlamıştır. Babasının imamlık yaptığı Rüstem Camii'nde ve Kur'an tilaveti için gittiği Sinan Paşa Camii'nde görev yapmıştır.¹⁷⁵ Öğretmenlik, muhasebe ve ticaret gibi farklı işlerle meşgul olmuş ve eğitimine ara vermek zorunda kalmıştır. Ama esnaf olamayacağını anladıktan sonra dönem sınavına on gün kala okula dönmüş ve sınavlarda başarılı olmuştur.¹⁷⁶ Ali et-Tantâvî, annesine maddi ve manevi olarak yardım etmeye çalıştığını ama öğrenci olduğu için daha çok kardeşlerinin eğitimi ve yönlendirilmeleri ile ilgilendiğini belirtmektedir. Bu çabalarının sonucunda kardeşleri

¹⁷⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 169.

¹⁷¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 156, 167, 171.

¹⁷² İyi bir hatip olan et-Tantâvî, ilk konferansını 1927'de lise son sınıfta iken vermiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 257.

¹⁷³ Babası 46 yaşında Mart 1925'te vefat etmiştir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 79, 177- 181.

¹⁷⁴ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 177- 181; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 113; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 112- 114.

¹⁷⁵ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 181.

¹⁷⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 186- 190; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 112- 114.

kendi alanlarında önemli yerlere gelmişlerdir. Örneğin kardeşi Abdülğani Fransa’da matematik bilimlerinde doktora yapmış ve Suriye’de bu alanda ilk doktora yapanlardan birisi olmuştur.¹⁷⁷

et-Tantâvî erkek kardeşlerinin hepsinin eğitiminde aktif bir rol almıştır ama özellikle kardeşi Saîd üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. et-Tantâvî kardeşini hem ilmî hem edebî yönde eğitmeye çalıştığını ve onun da kendisinin bir kopyası haline geldiğini söylemektedir. Hatta bir seferinde kendisinin hastalanması üzerine radyo programında et-Tantâvî’nin yerine konuşan kardeşini dinleyicilerin ayırt edemediğini anlatmaktadır.¹⁷⁸

Suriye Fransız sömürgesi olduktan sonra pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da değişimler yaşamıştır. Fransa’da uygulanan eğitim sisteminin aynısı Suriye’ye getirilmiş; ders sayıları, içerikleri Fransa ile eşitlenmiştir. Bu değişimin etkisiyle lise diploması iki aşamalı hale getirilmiştir. Bu sisteme göre on birinci sınıfın sonunda birinci Bakalorya bitirilmekte, on ikinci sınıfta ikinci bakalorya alınarak lise eğitimi tamamlamaktaydı.¹⁷⁹ et-Tantâvî, onuncu sınıfta iken, ders yılının bitmesine iki ay kala getirilen bu yeni sistemle¹⁸⁰ 1927’de Fen Bölümü Bakalorya’sını bitirmiş ve 1928’de kız kardeşi ile Mısır’a gidip orada iki ay kalmıştır. Dımaşk’a geri döndükten sonra Felsefe Bakalorya’sına başlamış ve liseyi tamamlamıştır.¹⁸¹

et-Tantâvî, aldığı felsefe eğitiminin ufku açtığını ama aynı zamanda tehlikeli olduğunu belirtmekte; Allah’ın (cc) yardımı ve İslam ilimlerine dair almış olduğu güçlü eğitim sayesinde imanının zedelenmediğini söylemektedir.¹⁸²

1.2.2.3 Üniversite Dönemi

Mısır’da geçirdiği süre zarfında oradaki atmosferden çok etkilenen et-Tantâvî, Ezherli hocalarının da üzerinde bıraktığı olumlu intibain etkisiyle üniversiteye başlamak için Mısır’a geri dönmüş ve Dımaşk’tan Mısır’a giden ilk öğrenci grubunun başkanlığını

¹⁷⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 113.

¹⁷⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 111- 112.

¹⁷⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 241, 263; es-Semhûrî, s.66.

¹⁸⁰ Yılsonuna iki ay kala yaşanan bu değişimin neticesinde öğrencilerin ancak üçte biri başarılı olabilmıştır. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 241.

¹⁸¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 242.

¹⁸² et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 264.

yapmıştır.¹⁸³ Bir yıla yakın orada kalan et-Tantâvî Ezher ile ilgili düşüncelerinde hayal kırıklığına uğradığını ve Dâru'l-'Ulûm'a başlamaya karar verdiğini söylemiştir.¹⁸⁴ Bu karar üzerine Edebiyat Fakültesi dekanı olan Tâhâ Hüseyin'e¹⁸⁵ evraklarını sunmuş ve eğitimine başlamıştır. Ama daha sonra, basın yayın alanında çalışan dayısı Muhibbuddin el-Hatîb ile Tâhâ Hüseyin arasında çıkan gerginlikten ötürü Mısır'da kalamayacağını anlamış ve Suriye'ye dönmüştür.¹⁸⁶

Mısır dönüşünde üniversite kayıt tarihlerini kaçıran et-Tantâvî bir sonraki döneme kadar özel okullarda¹⁸⁷ öğretmenlik yapmış, 1930 yılı sonlarında hukuk fakültesine başlayarak 1933'te buradan mezun olmuştur.¹⁸⁸ Üniversite hayatında, Mısır'da gördüğü halk hareketlerinde ve direnişinde aktif olan öğrenci konseyini örnek alarak Suriye Yüksek Talebe Konseyi'ni kurmuş ve üç yıl başkanlığını yapmıştır. Bu konsey Suriye'nin Fransız işgaline karşı direnişinin liderliğini yaparak pek çok gösteri ve protestoya öncülük etmiştir. 1931'de yapılan sahte seçimin iptalinde de bu konsey etkili olmuştur.¹⁸⁹

et-Tantâvî üniversite yıllarını anlatırken hocalarını sınıflara ayırmakta ve bir kısmının ansiklopedi gibi çok bilgili kişiler olduklarını söylemektedir. Fâris el-Hûrî, şair Şefîk Cebrî, Ebu'l-Yusr 'Abidin ve Sa'îd Mehâsin bunlardandır. et-Tantâvî, el-Hûrî ve Cubrî'ye *Zikrayât*'ında özel bir bölüm ayırmıştır.¹⁹⁰ Ebu'l Yusr'un Hanefî fikhında konuşan bir fihrist gibi olduğunu, Mehâsin'in ise Suriye ve Mısır'ın en iyi medenî hukuk avukatı olduğunu söylemektedir. Diğer grubu, işini yapan, âlim olmayan ama

¹⁸³ Ali et-Tantâvî, **Ma'a'n-nâs**, 3.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1996, s.78.

¹⁸⁴ Ali et-Tantâvî, **Fî sebîli'l-islâh**, 4.Basım. Cidde: Dâru'l-menâra, 1996, s.24- 25.

¹⁸⁵ 1926 yazdığı *Fi 'ş-şî'ri 'l-Câhilî* adlı eseri cahiliye şiirlerinin İslam döneminde yazılıp öncesinde yazılmış gibi gösterildiği iddiası sebebiyle çokça eleştirilmiş ve toplatılmıştır. 1958'de bir bölümü çıkartılarak *Fi'l-edebi'l-Cahilî* adıyla tekrar basılmıştır. Muhibbuddin el-Hatîb de eleştirenler arasındadır. Fazlıoğlu, "Tâhâ Hüseyin", **DİA**, XXXIX, 377-378.

¹⁸⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 241- 256, 263.

¹⁸⁷ Teyzesinin oğlu Şerîf el-Hatîb'in okulu el-Mederesetu'l-Emniyye ve 'Îd es-Sefercelanî'nin el-Medresetu'l-Cevheriyye çalıştığı okullar arasındadır. Ebu'l-Kâsım, s.43; Ali et-Tantâvî, **Zikrayât**, I.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1986, III, 228.

¹⁸⁸ Hukuk fakültesi o dönemde üç sürmekteydi. et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 241- 264; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 166; Ebu'l-Kâsım, s. 37.

¹⁸⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 241- 256, 263; et-Tantâvî, **Ma'a'n-nâs**, s.78; et-Tantâvî, **el-Bevâkîr**, s.206; Ali et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, 4. Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 2007, II, 202.

¹⁹⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 185- 207.

cahil de olmayan insanlar olarak tanımlar. Son olarak da; bir kısmının zayıf olduğunu, zayıflıklarını kelimeler ve ifadelerle oynayarak gizlediklerini söyler.¹⁹¹

Öğretim hayatında verimli ve aktif günler geçiren et-Tantâvî'nin bu dönemde özel hayatında acı tecrübeler yaşadığı görülür. Üniversite eğitimine devam ettiği esnada annesini kaybetmiştir. Annesi 1931'de 43 yaşında vefat etmiştir. et-Tantâvî, *Zikrayât*'ında genç yaşta kaybettiği annesinin ölümü üzerinden yarım asır geçmesine rağmen bu acısının geçmediğini ama konuşulabilir olduğunu söyleyerek, ayağında çıkan yara sebebiyle ameliyat olan annesinin cerrahın hatası yüzünden ameliyat esnasında vefat ettiğini belirtmektedir. et-Tantâvî annesini ihmâl ettiği için duyduğu vicdan azabını uzunca anlatır. Kendisini, annesini daha erken hastaneye götürmediği için suçlamaktadır.¹⁹² Henüz 22 yaşında iken bu acıyı yaşayan et-Tantâvî hayatının en büyük sarsıntularından birine maruz kalmıştır.¹⁹³

1.2.2.4 Medrese Eğitimi

Ali et-Tantâvî örgün eğitimini tamamladıktan sonra, öğretmenlik, gazetecilik ve hâkimlik yaparak hayatını sürdürmüştür. Ama bu görevlere geçmeden önce şunu belirtmek gerekir ki o örgün eğitimin yanı sıra üniversite eğitimini tamamlayana kadar medrese eğitimi görmüştür ve bu şekilde iki eğitimi birlikte alan ilk kuşak içerisinde yer almıştır.¹⁹⁴

et-Tantâvî, medrese eğitimini Emeviyye Camii'nde ve özel derslerde tamamlamıştır. Babasının arkadaşı olan el-Kafî'den özel dersler alarak; İbn Mâlik'in *el-Elfiyye*'si¹⁹⁵ ve *el-Cevheru'l-meknûn*¹⁹⁶ gibi bazı metinleri ezberlemiştir.¹⁹⁷

et-Tantâvî, eğitim gördüğü okulların Emeviyye Camii'ne çok yakın olmasını fırsat bilerek her boşlukta camiye koştuklarını ve burayı zaman zaman oyun alanı; zaman

¹⁹¹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 166- 171.

¹⁹² et-Tantâvî *Zikreyât*'ın 46- 49 bölümlerinde anne ve babasını anlatmıştır. et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 107- 143.

¹⁹³ Deyrâniyye, s.11- 12.

¹⁹⁴ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 162; et-Tantâvî, *Ta'rîfun 'âmmun bi dîni'l-İslâm*, s.7.

¹⁹⁵ İbn Mâlik et-Tâî'nin (ö. 672/1274) Arap gramerine dair manzum eseridir. Abdülbaki Turan, "Elfiyye", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995, XI, 28.

¹⁹⁶ *el-Cevheru'l-meknûn fî selâseti funûn*; Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'unun özeti olan Celâleddîn-i Kazvîni'ye ait *Telhîsu'l-Miftâh*, adlı eserin manzum şeklidir. Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Seyyidî Muhammed es-Sagır el-Ahdarî (ö. 983/1575-76) şerh etmiştir. Naci Bolay, "Ahdarî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988, I, 508.

¹⁹⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 82.

zaman ders mekânı olarak kullandıklarını belirtir. O yıllarda hafızası çok güçlü olduğundan bir sefer okuduğu veya duyduğu bir şeyi unutmadığını dile getiren et-Tantâvî, Emeviyye Camii dersleri sayesinde medrese eğitimi de aldığını söyler ve var olan halkaları ve hocaların isimlerini zikreder.¹⁹⁸ Bu hocaların başında; Şeyh Bedreddin el-Hüsni¹⁹⁹, Şeyh el-Kafi, Şeyh Mübarek et-Tûnusî, Şeyh Muhammed Cafer el-Kettanî, Şeyh Muhammed el-Hidr Hüseyin, Şeyh Mustafa Abdürrezzâk, Şeyh Mahmud Şeltut gelir.²⁰⁰ Şeyh Ebu'l-hayr el-Meydanî de bu yolla ders aldığı hocalarındandır. Nakşibendi tarikatına mensub olan el-Meydanî, nahiv ve hadis dersleri vermekteydi. et-Tantâvî ondan; *el-Katr*²⁰¹, *eş-Şuzûr*²⁰² ve İbn 'Akîl'in²⁰³ kitaplarını okumuştur. et-Tantâvî Meydanî'den bahsederken onun tam bir hâl ehli olduğunu söyler ve kendisinden çok etkilendiğini belirtir.²⁰⁴

1.2.3 İcra Ettiği Görevler

et-Tantâvî'nin; öğretmenlik, gazetecilik ve hâkimlik gibi görevleri icra ettiği görülür. Öğretmenlik, en uzun süre meşgul olduğu iş olmuştur ancak gazetecilik onun en çok sevdiği meslektir.²⁰⁵ Bununla ilgili olarak:

“Eğer tekrar bir iş seçmem gerekse, editörlüğünü kendim yapmak şartı ile gazeteciliği seçerdim.” demektedir.²⁰⁶

Ama et-Tantâvî özgürlüğüne düşkün bir yapıya sahip olduğundan, çalıştığı gazetelerde editörlerin veya gazete sahiplerinin siparişleri üzerine yazı yazmakta zorluk çektiğinden bu işi meslek olarak değil ek bir iş olarak yapmayı tercih etmiştir.

¹⁹⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 76- 79.

¹⁹⁹ et-Tantâvî, vefatı sebebiyle *er-Risâle* dergisinde yazı yazmıştır(h.1345/1935). et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 219.

²⁰⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 71; Ebu'l-Kâsım, s.30- 32.

²⁰¹ Tam adı *Katru'n-nedâ ve bellu's-sadâ* olan bu eser temel gramer kurallarını özlü ifadelerle anlatan, İbn Hişâm en-Nahvî'ye (ö. 761/1360) ait bir kitaptır. M. Reşit Özbekçi, “Katru'n-nedâ”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002, XXV, 59.

²⁰² *Şuzûru'z-zehab fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*, İbn Hişâm en-Nahvî'ye (ö. 761/1360) ait nahiv kitabıdır. Zülfikar Tüccar, “Şuzûru'z-zehab”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010, XXXIX, 279.

²⁰³ Ebû Muhammed Bahâuddin Abdullah b. Abdîrahmân b. Abdillâh b. 'Akîl el-Hemedânî (ö. 769/1367); *Şerhu Elfıyyeti İbn Mâlik, el-Musâ'id 'alâ Teshîli'l-fevâ'id* yazdığı eserler arasındadır. Mehmet Sami Benli, “İbn 'Akîl, Bahâeddin”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XIX, 300- 301.

²⁰⁴ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 197.

²⁰⁵ es-Semhûrî, s.75.

²⁰⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 5.

1.2.3.1 Gazetecilik

et-Tantâvî öğrencilik yıllarında dergi ve gazetelerde yazı yazmaya başlamıştır. İlk makalesini 1926'da *el-Muktebes* dergisinde 17 yaşında yayımlamıştır. Derginin editörü olan Muhammed Kürd Ali, yazının bizzat et-Tantâvî'ye ait olduğundan emin olmak için o anda başka bir yazı yazmasını istemiş ve karşısında duran bu gencin yeteneğine hayran kalmıştır.²⁰⁷ Ali et-Tantâvî gazeteciliği zaman zaman meslek olarak, çoğunlukla da öğretmenlik ve hâkimlik görevlerini icra ederken ek iş olarak devam ettirmiştir.

et-Tantâvî, gazeteciliğin ve yazı yazmanın tadını 1928'de Mısır'a gittiğinde dayısı Muhibbuddin el-Hatîb'in çıkardığı *ez-Zehrâ* adlı edebiyat dergisinde ve *el-Feth*²⁰⁸ adlı İslamî dergide yazı yazdığı dönemde aldığını söyler. *el-Feth* dergisi Mısır'da İslamî bilinci diri tutmak için çabalamış ve yayın hayatını bu yönde sürdürmüştür.²⁰⁹ Mısır'ın ilk edebiyat dergisi olan *ez-Zehrâ* dergisi ise dört cilt olarak basılmış, yayınının beşinci yılında iflas ederek kapanmıştır. et-Tantâvî yazılarını daha çok son sayılarda neşretmiştir.²¹⁰

Ayrıca Dimaşk'ta Marûf el-Arnâvut'un²¹¹ *Fetâ'l-'Arab* dergisinde de "Ehâdis ve Muşâhedât" başlığı altında 140'tan fazla makale yazmıştır. Oğluna Heysem adını vermek isteyen et-Tantâvî bu yazılarında Ebû'l-Heysem müsteâr ismini kullanmış, daha sonra bu yazıları *el-Heysemiyyât* adını verdiği ilk kitabında toplamıştır.²¹²

1930'da *en-Nâkid*²¹³ dergisinde yazmaya başlamış; bu yazılarında gece bekçiliği yapan sıradan bir kişi iken, Fransız işgaline karşı direnen bir kahraman haline gelen Hasan el-Harrât'ın kahramanlıklarını anlatmıştır.²¹⁴ Yusuf İsa ile birlikte *Elif Be* dergisinde çalışmış ve genelde sinema filmlerini eleştiren yazılar yazmıştır. Bu dergide yazdığı yazılar sakin bir karaktere sahiptir. *el-Kabs* dergisinde yazdığı yazılarda ise daha hamasi

²⁰⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 282.

²⁰⁸ h.1344/1926 yılında açılan bu derginin editörü Şeyh Abdülhakî Surûr idi. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 259.

²⁰⁹ et-Tantâvî *Zikreyât*'ta o dönemde İslam âleminde çıkan bazı İslamî dergileri anlatmıştır. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 259- 260.

²¹⁰ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 207.

²¹¹ 1892- 1948 yılları arasında yaşamış gazeteci, edebiyatçı ve yazardır. Sami el-Keyâlî, *el-Edebu'l-Arabîyyu'l-mu'âsir fi Suriye*, Kahire: Dâru'l-me'ârif, 1959, s. 98- 101.

²¹² es-Semhûrî, s.33.

²¹³ Edebiyatçı es-Safedî'ye ait dergi Dimaşk'te basılmaktaydı. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 207.

²¹⁴ Hasan el-Harrât Dimaşk'ı üç gün boyunca (18- 20 Ekim 1925) kuşatan ve Fransızlara pek çok zorluk yaşatan direnişçilerin arasında yer alan bir halk kahramanıydı. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 238.

bir hava hâkimdir. *en-Nasr* dergisinde yazdığı yazıları *Makâlât fî-kelimât* isimli kitabında toplamıştır. Beyrut'ta yayınlanan *el-Mekşûf* dergisinde de edebiyatla ilgili yazılar yazmıştır. *el-Eyyâm*²¹⁵ dergisinde editörlük yapmıştır. Fransızlar bu dergide yayınlanan vatanperver makalelerden ötürü dergiyi kapatmıştır, ancak bir süre sonra *el-Yevm* adıyla tekrar basılmaya başlamıştır. 1931'de dergi tamamen kapanana kadar et-Tantâvî burada çalışmaya devam etmiştir. et-Tantâvî daha sonra tekrar yayın hayatına başlayan *el-Eyyâm* dergisinde 1963 yılına kadar her Perşembe makale yazmaya devam etmiştir. et-Tantâvî, bir süre kendisine ait olan *el-Ba'as* adlı bir dergi çıkarmıştır. Fakat dergi sadece 4 sayı devam edebilmiştir.²¹⁶

et-Tantâvî 1933'te yayın hayatına giren ve edebiyat dünyasında çok önemli bir yere sahip olan *ez-Zeyyât*'ın *er-Risâle*²¹⁷ dergisinde de yazılar yazmıştır. Bu dergi Mısır ile Arap âlemi arasında sıkı bir bağ oluşturmuştur. 1943 yılında Ahmed Emin'in *es-Sekâfe* dergisinde de yazılar yazmıştır. İhvan-ı Müslimin'e ait olan *el-Muslimûn* dergisinde, Mekke'de *el-Hac* dergisi ve *el-Medine* gazetesinde yazılar yazmış; beş yıl boyunca da anılarını *eş-Şarku'l-evsat* dergisinde yayınlamıştır. Daha sonra bu anıları *Zikrayât* adlı kitabında toplamıştır. Ayrıca *el-Eklâm*, *el-Cezîra*, *en-Nakd*, *eş-Şa'b* adlı gazete ve dergilerde yazıları yayınlanmıştır.²¹⁸

1.2.3.2 Öğretmenlik

et-Tantâvî'nin en çok sevdiği meslek gazetecilik olmakla birlikte eğitim onun en çok emek verdiği, en uzun süre yaptığı iş olmuştur. Ali et-Tantâvî eğitimin her aşamasında öğretmenlik yapmıştır. İlkokuldan üniversiteye kadar her kademede öğrencilere eğitim vermiştir. Hem özel okullarda hem de devlet okullarında çalışmıştır.²¹⁹ İlk olarak babasının vefatından sonra ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerine nahiv dersi vermiştir.²²⁰ Kısa bir süre devam eden bu tecrübesinin ardından lise eğitimine dönmüş ve liseyi tamamlamıştır. Mısır'dan döndükten sonra hukuk fakültesine başlayana kadar çeşitli

²¹⁵ Milli cephenin dergisidir. et-Tantâvî, *Makâlât fî kelimât*, II, 200.

²¹⁶ et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 153.

²¹⁷ 1885-1968 yılları arasında yaşamış Mısırlı eğitimci, edebiyatçı ve gazetecidir. Şükran Fazlıoğlu, "Zeyyât, Ahmed Hasan", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, XLIV, 385; Bu dergi 1953'e kadar yayın hayatına devam etmiştir. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 194.

²¹⁸ *es-Semhûrî*, s.65- 70.

²¹⁹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, III, 263.

²²⁰ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 185.

okullarda²²¹ çalışmıştır. Hukuk fakültesinden mezun olmadan bir yıl önce, 1932 yılında, *el-Eyyâm* dergisi kapandıktan sonra, Suriye'nin Fransız sömürgesinde olduğu yıllarda, devlet okulunda öğretmenlik yapmaya başlamıştır.²²² Yabancı bir yönetime boyun eğme kaygısıyla göreve başlama konusunda mütereddit olsa da halkının ilme olan ihtiyacını göz önünde bulundurarak başladığı görevine uzun yıllar devam etmiştir.²²³

Sömürge yönetimini eleştirmesi ve yaptığı konuşmalarla halkı etkilemesi sebebiyle gittiği yerlerden pek çok kez sürülmüştür. Her zaman doğru bildiğini söylemesinin ve yapmasının da bu sürgünlerde payı vardır. Bu sürgünlerin, en çok da ders verdiği öğrencileri etkilediğini; sürgünler yüzünden tam öğrencilere alışmış ve kendisini sevdirmişken onlara en faydalı olacağı zamanda görev yaptığı okulları bırakmak zorunda kaldığını söyleyen et-Tantâvî, hâkimlik vazifesine geçene kadar Suriye'nin çeşitli yerlerinde; Irak'ta; Bağdat, Basra, Kerkük ve Beyrut'ta hocalık yapmıştır. Hâkimliğe başladıktan sonra bile öğretmenler enstitüsünde bayan öğrencilere ders vererek öğretmenliğe devam etmiştir.²²⁴

et-Tantâvî, köy okullarında görev yapmış ve bunu yaparken öğrencilerini bakanlığın istediği gibi sınav için değil ahlâklı ve iyi bir Müslüman olmaları için eğittiğini söylemiştir. Sakbâ, Rankûs ve Zâkiyye gibi köylerde görev yaptıktan sonra Milli Eğitim Bakanı'nı eleştiren bir yazısı sebebiyle 1936'da Irak'a gitmek zorunda kalmıştır. Önce Bağdat'ta merkez lisede, sonra batı bölgesi lisesinde hocalık yapmıştır.²²⁵ Öğretmen Enstitüsü'nde de ders vermiştir. Daha sonra Şeriat (İlahiyat) Fakültesine dönüşecek olan İslam Enstitüsünde de ders vermeye başlamıştır.²²⁶ Dürüstlüğü ve cesareti Dımaşk'ta olduğu gibi burada da ona sorun çıkarmış Basra'ya sürülmesine sebep olmuştur. Irak Eğitim Müfettişi'ni eleştiren bir yazı yazması sebebiyle Basra'dan Kerkük'e

²²¹ Bkz. s.35, dipnot 187.

²²² Deyrâniyye, s.16.

²²³ Ebu'l-Kâsim, s.43- 44; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.171- 172.

²²⁴ Deyrâniyye, s.28- 35; et-Tantâvî bir dönem kız öğrencilere ders vermiştir ama bu konuda pişmanlığını ve bunu doğru bulmadığını dile getirmektedir. et-Tantâvî, **Zikrayât**, VI, 257- 265.

²²⁵ et-Tantâvî, **Zikrayât**, III, 242- 259, 278- 280, 289.

²²⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, III, 296; et-Tantâvî, **Zikrayât**, 3.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 2000, IV, 24.

sürülmüştür. Bu süre zarfında Bağdât'tan çok etkilenmiş, sonrasında anılarını *Bağdât zikrayât ve müşâhedât* adlı kitapta toplamıştır.²²⁷

Bağdat'ta lise öğrencilerine ders vermenin mutluluğunu yaşamış ve ilkokul öğrencilerine veremediği bilgileri lise öğrencilerine şehirde sunma imkânı bulmuştur.²²⁸ 1937 yılında Beyrut'ta İlahiyat Fakültesi'nde hocalık yapmasını saymazsak 1939'a kadar Irak'ta kalmış daha sonra Dımaşk'a dönüp lise eğitimini aldığı 'Anber Okulu'nda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Fakat kısa bir süre sonra mevlit kandilinde yaptığı bir konuşmadan dolayı Deyra'z-zûr'a sürülmüştür.²²⁹ Yarıyıl tatilinde verdiği Cuma hutbesi sebebiyle geri çağırılmış ve zorunlu tatile çıkartılmıştır. 1941 yılında gerçekleşen bu olayın ardından et-Tantâvî avukatlık yapmaya karar vererek, bu işle meşgul olmaya başlamıştır.²³⁰

1.2.3.3 Hâkimlik

Hukuk Fakültesi mezunu olan et-Tantâvî avukat olmadan önce bir avukatın yanında iki sene çalışması gerektiği için Emir Behçet eş-Şehâbî'nin ve İhsan eş-Şerif'in ofisine girerek çalışmaya başlamıştır. Ama avukatlığın kendisine uygun olmadığını görmüş ve tesadüfen gördüğü bir ilan sonucunda başvuruya iki gün kala hâkimlik sınavına girmeye karar vermiştir. et-Tantâvî bu sınav için Hukuk Fakültesinde kendilerine öğretilen tüm bilgilerin istendiğini belirterek, sınav için çalışmaya Mecelle ile başladığını söylemektedir. Bu çalışmaya muhakeme hukuku usulü, ceza hukuku ve usulü ile devam etmiş, sınavı başarı ile geçmiştir. Böylece avukatlıkta bir yılı doldurmadan hâkimliğe başlamıştır.²³¹

İşine çok önem veren ve hakkıyla yapmak isteyen biri olduğundan yargı sınavını geçtikten sonra bakanlıktan bir ay süre isteyip Dımaşk Şer'î Mahkemesi'nde işlerin nasıl yürüdüğünü görmek için çalışmıştır.²³²

²²⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, III, 242- 261; et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.172; es-Semhûrî, s.72- 73; el-Elma'î, s.267; Deyrâniyye, s.17- 20.

²²⁸ et-Tantâvî, *Zikrayât*, III, 293- 294.

²²⁹ Deyrâniyye, s.20.

²³⁰ Ebu'l-Kâsım, s.20; et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 229- 250; et-Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 159; es-Semhûrî, s.73.

²³¹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 162- 165.

²³² et-Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 166.

Lübnan'ın Kuzey dağlarında bulunan Nebek'te göreve başladıktan sonra ilk davası bütün Dımaşk'ta ün yapmış olan bir miras davası olmuştur. et-Tantâvî ilk davasının önemli olduğunu, öğrencilerin ilk kez bir öğretmenle karşılaşma anında hocanın ne kadar iyi olduğunu görmek için hocayı ölçtüğü gibi avukatların da o şekilde kendisini ölçmeye çalıştığını söylemektedir. Bu dava başarıyla sonuçlanmış ve hâkimliğe bu şekilde başlamıştır.²³³ et-Tantâvî; bu göreve başlamadan önce minberden ve okullardan insanlara hitap ettiğini ama yargıya girince insanların sorunları ile daha yakından ilgilendiğini ve daha önce görmediği pek çok şeyi gördüğünü söylemektedir.²³⁴

et-Tantâvî Medenî Kanun, Fetva Verme Kanunları ve Yüksek Fetva Kurulunun kurulması ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Suriye Cumhuriyeti Medenî Kanunu'nu oluşturmak için 1945 yılında görevlendirilmiş, bir yıl süreyle Mısır'da incelemelerde bulunarak kanun tasarısı hazırlamıştır. Gerekli incelemeler yapıldıktan sonra oluşturulan bir heyet tarafından bu tasarı geliştirilmiş ve 1953 yılında kanunlaştırılmıştır. Bu tarihte yürürlüğe giren Suriye Ahvâl-i Şahsiye Kanunu hâlâ kullanılmaktadır.²³⁵

Nebek'ten sonra Dûmâ'da ve Dımaşk'ta hâkimlik yapmış, 1953'te Dımaşk Temyiz Mahkemesi'ne geçmiş orada müsteşarlık görevine başlamıştır. Mısır ve Suriye Birleşik Arap Cumhuriyeti döneminde de bu görevine devam etmiştir.²³⁶

Hâkimliğe devam ederken Filistin meselesiyle de yakından ilgilenmiş, 1954'te Kudüs'te düzenlenen İslam Sempozyumuna katılmıştır. Kendisine gelen teklif üzerine bir sene boyunca Hindistan, Pakistan, Endonezya, Singapur gibi ülkeleri gezerek Filistin meselesini anlatıp yardım toplamıştır.²³⁷

Dımaşk'ta hâkimlik ve müsteşarlık yaptığı dönemde şer'î liseler ve Vakıflar Müdürlüğü Temyiz Mahkemesi hâkimine bağlı olduğundan, lisenin eğitim müfredatının ve tüzüğünün de düzenlenmesinde de görev almıştır. 1963'te Suudi Arabistan'a gidene

²³³ et-Tantâvî, **Zikrayât**, IV, 167.

²³⁴ et-Tantâvî, **Zikrayât**, IV, 198.

²³⁵ M. K. Abdussamet Bakkaloğlu, "Suriye'de Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Bunların Osmanlı Tesirleri", (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2005), s.19- 21.

²³⁶ el-Elma'î, s.267; es-Semhûrî, s.82.

²³⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, III, 309.

kadar fiilen hâkimliğe devam etmiştir. Resmen ise 1966 yılı ortalarında görevinden ayrılmıştır.²³⁸

1.2.3.4 Suudi Arabistan’da İcra Ettiği Görevler

1963 yılında Riyad’da, daha sonra İmam Muhammed Suudi Arabistan Üniversitesi adını alacak olan enstitüde çalışmaya başlamıştır. Bir sene sonra sağlık problemi nedeniyle Dimaşk’a dönmüştür. Suudi Arabistan’a tekrar dönmeyi düşünmezken Mekke’den aldığı bir teklifi geri çevirememiş ve tekrar Mekke’ye dönmüştür. 1999 yılında vefat edene kadar Suudi Arabistan’da yaşayan et-Tantâvî, bu sürenin 28 yılını Mekke’de, kalan kısmını Cidde’de geçirmiştir.²³⁹ Mekke’de eğitim fakültesinde dersler vermiştir. Daha sonra Arabistan’ın çeşitli fakülte, enstitü ve okullarında uygulanacak olan İslamî bilinçlendirme programı çerçevesinde konferanslar vermiştir.²⁴⁰

Radyoda “Mesâil ve Muşkilât”, televizyonda “Nûr ve Hidâye” programlarına başlamıştır. 1967’de başlayan Nûr ve Hidâye’den önce “Suver min Emcâdinâ” adlı bir program yapmıştır. Ramazan ayında da “‘Alâ Mâidetî’l-İftâr” adlı programa devam etmiştir. Bu programlar Suudi Arabistan radyo ve televizyon tarihinin en uzun programları arasında yer almıştır. Seyircilerden gelen soruları cevapladığı bu programın yanı sıra her gün Mescid-i Haram’da kendine ayrılmış olan köşesinde ikindi ve yatsı arasında da soruları cevaplamaya devam etmiştir. Suudi Arabistan’da yaptığı bu programların yanı sıra 1937’de Bağdat’ta, 1942’de Dimaşk’ta de radyo programları yapmıştır.²⁴¹

1.2.4 Vefatı

Suriye’de doğup yetişen Ali et-Tantâvî hayatı boyunca İslam dünyasına hizmet etmiş, toplumu irşat etme ve bilinçlendirme yolunda emek sarf etmiştir. Eğitim, hukuk ve basın yayım alanlarında, sadece Suriye halkı için değil, ümmet bilinciyle tüm İslam âlemine yarar sağlayacak işlerle meşgul olmuş; toplumda gördüğü aksaklıkları düzeltmek için İslam-Arap kültürü ve çağdaş kültürü mezceden makaleler, kitaplar yazmış; konferanslara katılmış ve seminerler vermiştir. Pek çok sempozyuma katılarak

²³⁸ Ebu’l-Kâsım, s.22; el-Elma’î, s.269.

²³⁹ Deyrâniyye, s.26- 27.

²⁴⁰ Deyrâniyye, s.26; Ebu’l-Kâsım, s.23; el-Elma’î, s.267.

²⁴¹ Deyrâniyye, s.27- 28; Ebu’l-Kâsım, s.23; el-Elma’î, s.267.

İslam âleminin problemleri ile ilgilenen et-Tantâvî, İslam hukuku alanına fetvaları ile katkı sağlamıştır. Ayrıca o, Suriye’de Medenî Kanun’u oluşturan kişilerin arasındadır.²⁴² Tüm bunların yanında batının sömürgesi ve işgal altında olan Cezayir ve Filistin için konferanslara katılarak kalemi ile mücadelesini sürdürmüştür. Birçok ilke imza atan et-Tantâvî, es-Sekâfe el-İslamiyye ve Fıkhu’s-sîre dersini de veren ilk hocalardan olmuştur. Yeni olduğu için herhangi bir programı ve müfredatı olamayan bu derslere müfredat hazırlamıştır. Arabistan’da bulunduğu dönemlerde üniversite ve enstitülerde verdiği dersler, konferanslar ve halka yönelik televizyon programları ile hizmetlerini devam ettirmiştir. Cidde’de televizyon programı yapan ilk âlimlerdendir.²⁴³

Seksen yaşına gelinceye kadar bu programlara ve fetva vermeye devam etmiş daha sonra evinde inzivaya çekilmiştir. Hafızası hala iyi olmasına rağmen zaman zaman yaşadığı unutkanlıktan ötürü yanlış bir bilgi verme korkusu ile inzivayı seçmiş olan et-Tantâvî, 18 Haziran 1999 (4 Rabî’u’l-evvel 1420) tarihinde Cuma günü geçirdiği mide kanaması neticesinde Cidde Kral Fahd Hastanesi’nde vefat etmiştir. Cenaze namazı Mescid-i Haram’da kılınmış ve Mekke’de defnedilmiştir.²⁴⁴

1.3 Eserleri

et-Tantâvî on yedi yaşında başladığı yazarlığa ömrünün son yıllarına kadar devam etmiş ve otuzu aşkın eser vermiştir. Suriye, Mısır, Irak, Lübnan ve Arabistan’da yayımlanan dergi ve gazetelerde yüzlerce makale yazmış, pek çok konferans ve hutbe irat etmiştir. Yazdığı eserlerin çoğu makale türünde olsa da Suriye’nin ileri gelen hikâyecilerinden sayılmaktadır.²⁴⁵ Fransız yönetiminin izin vermemesi sebebiyle gençlik yıllarında bazı yazıları yayımlanmamıştır.²⁴⁶ Hayatta iken yazdığı kitaplarının yanı sıra bazı gazete ve dergilerde yayımlanmış yazıları da vefatından sonra torunu tarafından kitap olarak neşredilmiştir.

et-Tantâvî, tarihî ve sosyal içerikli hikâyeler, çocuk hikâyeleri, gezi yazıları, biyografi ve otobiyografi türünde kitaplar; ictimâî ve tarihî içerikli makaleler; az sayıda da olsa

²⁴² et-Tantâvî, **Zikrayât**, IV, 165.

²⁴³ Âl Merî’, s.56.

²⁴⁴ Deyrâniyye, s.28- 29; Ebu’l-Kâsım, s.24; el-Elma’î, s.267.

²⁴⁵ Ahmet Bostancı, **Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriyâ Tâmir Edebî Kişiliği Hikâyeciliği**, 1.Basım. İstanbul: Nun Yayıncılık, 2007, s.83.

²⁴⁶ Âl Merî’, s.38.

tiyatro²⁴⁷ türlerinde eserler telif etmiştir. Bunların dışında okullarda okutulmak üzere kitap yazmış, tahkik alanında da çalışmalar yapmıştır.²⁴⁸

et-Tantâvî'nin eserleri; edebî türde, otobiyografik ve gezi türünde, tarihî ve dinî türde yazılmış kitaplar olarak dört kısma ayrılabilir. Bu sınıflandırma, kitapların içerdikleri eser türüne göre değil; makalelerinde ağır basan eser türü göz önüne alınarak yapılmıştır. Bu sınıflandırma, aynı zamanda torunu Mücâhid Me'mûn'un dedesini tanıttığı kitapta kullandığı sınıflandırmadır.²⁴⁹

et-Tantâvî, içerdığı düşüncelerden vazgeçtiği için eserlerinin bir kısmını yayımlamamış ve yayımlanmasını da istememiştir. Bazı eserlerin de tekrar baskısı yapılmamıştır. Konularına göre eserleri sıralanmadan bu eserler hakkında kısaca bilgi verilecektir.

el-Heysemiyyât adlı eser 1930 yılında yayımlanmış olan ilk kitabıdır. Yirmi bir yaşında yazdığı bu kitap sonraki dönemlerde, et-Tantâvî içerdığı fikirlerden vazgeçtiği için tekrar yayımlanmamıştır. Kitaba Ebu'l-Heysem lakabına atfen bu adı vermiştir. Bu eser *Fetâ'l-'Arab*, *ez-Zehra*, *en-Nâkid* adlı dergilerde yazdığı on iki makaleden oluşmaktadır.²⁵⁰ Bu kitabı Mustafa Lütfî Menfelûfî ve Arapça hocaları el-Mübârek ve Cündî'ye armağan etmiştir.²⁵¹

Beşşâr b. Burd, 1930'da yayımlanmış olan ikinci kitabıdır. Kitap, Dımaşk'ta fakülte öğrencilerine verdiği konferansları içermektedir. Aynı şekilde düşüncelerinden vazgeçtiği için bu kitabı da tekrar yayımlanmamıştır. et-Tantâvî bu iki kitabın yayımlanmamasını özellikle istemiştir.²⁵²

Daha sonra **Fi sebîl-i-ıslah** ve **Seyfu'l-İslam** adlı iki risale yazmıştır. Yazdığı risaleler o dönem siyasî olaylarına paralel olarak hamasî ve vatanperver yazılardan oluşmuştur. İlki dört risaleden müteşekkildir ve dönemin âlimlerini eleştirdiği için et-Tantâvî'nin tepki almasına sebep olmuştur. İkinci risale ise Bahâî bir gencin et-Tantâvî'ye

²⁴⁷ *Kısas mine'l-tarih* kitabında yer almaktadır. Bir kısmı da kaybolmuştur. et-Tantâvî, **Zikrayât**, III, 225.

²⁴⁸ el-Elma'î, s.267- 268.

²⁴⁹ Deyrâniyye, s. 36; Âl Merî', s.38.

²⁵⁰ Deyrâniyye, s.37.

²⁵¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 117; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 199.

²⁵² Deyrâniyye, s.39.

mezhebine geçmesi için verdiği para ile basılmış Bahâilik karşıtı ve İslam'ı öven yazılardan oluşmaktadır.²⁵³

el-Mahfûzât adını taşıyan kitabı, öğrenciler için seçme şiir ve metinler içermektedir. Metinleri verdikten sonra garip lafızları açıklayarak şiirler hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Şairin hayatını, şiirin konusunu ve amacını da dile getirmiştir. 1936'da yazılan bu eser tekrar basılmamıştır.²⁵⁴

Ayrıca otuzlu yılların başında *Munâzarât ve rudûd* isimli edebî münazaraları ele alan bir eser yazmış ama üslûp olarak kritiği ve edebî eleştiriyi değil hicvi kullandığı için yayımlamaktan vazgeçmiştir.²⁵⁵

1.3.1 Edebî Eserleri

Bir edebiyatçının kitaplarını tasnif ederken; onları salt tarihî, edebî ve sosyal olarak ayırmak imkânsızdır. Dil, edebiyat, çeşitli edebiyatçıların hayatları, edebî tahliller, toplumsal içerikli yazılar, irşat yazıları ve felsefî konular gibi pek çok başlığı kapsayabilecek yazılar yazdığı ve dağınık bir üslûba sahip olduğu için Ali et-Tantâvî'nin eserlerini tasnif etmek de zordur. Ama eserlerin ağır basan yönlerinden hareketle bir sınıflandırma yapılacak olursa; edebî türde, otobiyografi ve gezi türünde, tarihî kişileri ve olayları ele alan eserler, ayrıca dinî türde kitaplar yazdığını söyleyebiliriz. Bu çalışmanın konusu gereği edebî eserlerinden başlanarak et-Tantâvî'nin eserleri kısaca tanıtılacaktır.

Fiker ve mebâhis, et-Tantâvî'nin 23-30 yaşları arasında yazdığı yirmi beş makaleden oluşan bir eserdir. Yarısına yakını 1930'larda yazılmıştır. Dil, gramer, edebiyat, edebî tahlil, Dımaşk'ta edebî ortam, edebî eleştiri ve yazarlığın nasıl olması gerektiğiyle alakalı makaleler içermektedir.²⁵⁶

Suver ve havâtır, otuz sekiz makaleden oluşmaktadır. et-Tantâvî'nin 1935-1966 yılları arasında yazılmış makalelerini içermektedir. Ayrı ayrı risaleler olarak yayımlanan *Yâ*

²⁵³ et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 35- 50; Deyrâniyye, s.38- 39.

²⁵⁴ Deyrâniyye, s.39- 40.

²⁵⁵ et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 204; Âl Merî', s.39.

²⁵⁶ Deyrâniyye, s.44- 46.

ibnetî ve *Yâ ibnî* daha sonra bu kitaba eklenmiştir. Bu kitapta; salt edebiyat konulu makaleler, felsefi makaleler ve toplumsal içerikli makaleler bulunmaktadır.²⁵⁷

Me‘a‘n-nâs, kırk makaleden oluşmaktadır. et-Tantâvî, kitabın az bir kısmını otuzların başında, geriye kalan kısmı ise ellilerin sonunda yazmıştır. Kitap, daha çok toplumsal problemleri ve sosyal olayları içermektedir. Tantâvî'nin, Dımaşk radyosunda her Cuma yayınlanan programları da bu kitapta yer almaktadır.²⁵⁸

Hutâfu‘l-mecd, otuz beş makaleden oluşmaktadır. Çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanan makaleler, radyo programındaki söyleşiler, bazı kutlamalarda yaptığı konuşmalar ve farklı zaman dilimlerinde yazdığı yazılar bu kitapta yer almaktadır. Bu yazıların genelde hamasî ve vatanperver bir üslûbla yazıldığı görülür. Müslümanların yaşadığı toprakları işgal edenlere savaş açan ve Filistin meselesini ele aldığı makaleler de bu kitapta bulunmaktadır.²⁵⁹

Makâlât fî kelimât, iki üç sayfadan oluşan yüz on üç kısa makale içerir. et-Tantâvî'nin *en-Nasr* dergisinde 1949 yılında “Kulle yevm kelime sağıra” başlığıyla yazdığı makaleler bu eserde toplanmıştır. İçinde, *el-Eyyâm* dergisinde yayımlanan bazı yazıları da vardır. Bu yazılar genelde toplumsal içeriklidir. et-Tantâvî'nin vefatından sonra torunu Mücâhid Me‘mûn, aynı dergilerde yayımlanan kısa makalelerinden bir derleme yapıp ikinci cildi de yayımlamıştır.²⁶⁰

Kısas mine‘l-hayât, mahkemelerde karşılaştığı olayları anlatan yirmi yedi kısa hikâye içermektedir. et-Tantâvî, bu öyküleri otuzların ortalarından kırkların ortalarına kadar değişen bir zaman diliminde yazmıştır.²⁶¹

1.3.2 Otobiyografi ve Gezi Eserleri

Ali et-Tantâvî, ilk yolculuğunu 1928 yılında kız kardeşi ile Mısır'a giderek yapmıştır. Yaptığı bu tren yolculuğunu anlatırken çok heyecanlı ve tedirgin olduğunu dile

²⁵⁷ Deyrâniyye, s.47- 50.

²⁵⁸ Deyrâniyye, s.51- 53.

²⁵⁹ Deyrâniyye, s.54- 56.

²⁶⁰ et-Tantâvî, *Makâlât fî kelimât*, II, 5- 7; Deyrâniyye, s.57- 60.

²⁶¹ Deyrâniyye, s.61- 64.

getirmiştir. Sonraki yıllarda çalışma veya Filistin'e destek olma amacıyla pek çok ülkeye gitmiş ve anılarını kitaplaştırmıştır.²⁶²

Min hadîsi'n-nefs, 1931-1959 yılları arasında yazılan ve otuz altı makaleden oluşmuş ve 1960 yılında basılmıştır. 1939 yılında yazdığı *Fî bilâdi'l-'Arab: eş-Şâm ve'l-Hicâz ve'l-İrâk* isimli kitap bu esere eklenmiştir. Bu kısımda, bu ülkelere yaptığı gezileri ele almıştır. Eser genel olarak et-Tantâvî'nin anılarından oluşmaktadır.²⁶³

Min nefehâti'l-harem, ilk baskısı 1960; ikinci baskısı 1980 yılında yapılan bu eser et-Tantâvî'nin 1935-1965 yılları arasında yazdığı makalelerini içermektedir. Bu eserde et-Tantâvî'nin Hicaz yolculukları, hac ve Mescid-i Harâm'la ilgili makaleleri yer almaktadır.²⁶⁴

Bağdâd zikrayât ve muşâhedât, 1936-1947 yılları arasında yazılmış olan bu eser, et-Tantâvî'nin Irak'ta çalıştığı yıllarda yaşadıklarını ele almaktadır.²⁶⁵

Suver mine's-şark fî Endonezya, 1960 yılında basılmış olan bu eser et-Tantâvî'nin 1954 yılında yapmış olduğu uzak doğu gezisini anlatmaktadır.²⁶⁶

Zikrayât, et-Tantâvî'nin çocukluk yıllarından başlayarak, hayatını anlattığı bu eser 8 ciltten oluşmaktadır. et-Tantâvî, eserin önsözünde kitabı Züheyr el-Eyyubî'nin isteği ile Hişâm Ali Hâfız ve Muhammed Ali Hâfız kardeşlerin dergisi *el-Muslimûn*'da yayımlanmak üzere yola çıktığını ama bir türlü fırsat bulamadığını söyler. Bir çözüm önerisi olarak Züheyr el-Eyyubî, et-Tantâvî'nin anlattıklarını İbrahim Sersîk'ın yazmasını ve daha sonra et-Tantâvî'nin düzenlemesini teklif etmiştir. Bu şekilde yazımına başlanan kitap *eş-Şarku'l-evsat* dergisinde haftalık olarak yayımlanmıştır. Daha sonra Dâru'l-Menâr'ın sahibi olan damadı Muhammed Nadir tarafından yayımlanmıştır. Basıma hazırlama ve düzenlemeyi et-Tantâvî'nin torunu Mücâhid Me'mûn yapmıştır. İlk cildi 1985'te basılan eser 244 bölümden oluşmaktadır. Son cildin ilk baskısı ise 1989'da yapılmıştır.²⁶⁷

²⁶² et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 246- 247.

²⁶³ Deyrâniyye, s.39, 41, s.113- 116.

²⁶⁴ Deyrâniyye, s.117- 119.

²⁶⁵ Deyrâniyye, s.120- 122.

²⁶⁶ Deyrâniyye, s.123- 125.

²⁶⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 5- 7; Deyrâniyye, s.126- 128.

et-Tantâvî, Zikrayât'a başlarken bir plan yapmadan başladığını belirtir. Anılarını sıralı ve düzenli bir şekilde, tarihi ve yazılı belgelere dayanarak yazmamıştır. Yaşlılığı, hafızasının zayıflığı ve istitrât yaparak yazma alışkanlığı sebebiyle bu eser kronolojik olarak ilerleyen otobiyografilere benzemez. Tarihi bir sıralamaya sahip olmadığı gibi sebep sonuç ilişkisi içinde bir düzenle de yazılmamıştır. Basit ve sade bir dille yeri geldiğinde başka bir konuya geçerek devam eden doğal bir sohbet diliyle yazılmıştır.²⁶⁸

1.3.3 Tarihle ilgili Eserleri

et-Tantâvî, ilkokul yıllarından itibaren klasik pek çok eseri okumuştur. Sûyûtî'nin *Târîhu'l-hulefâsı*, *Târîhu't-taberî*, *Târîhu ibn-i esîr* gibi eserler bu klasikler arasında yer alır. Bunların yanında İbn Kesîr²⁶⁹, Mes'ûdî²⁷⁰, İbn Haldûn²⁷¹ ve İbn Cevzî²⁷² gibi âlimlerin tarihle ilgili eserlerini de okumuştur. Bu birikiminden de faydalanarak İslam tarihinin önemli şahsiyetlerine ve olaylarına yer veren eserler yazmıştır.²⁷³

Ebû Bekr es-Sıddîk, Tüm yönleriyle Hz. Ebû Bekir'in hayatını konu alan bu eser ilk olarak 1935 yılında yayımlanmıştır. Uzun bir aradan sonra 1953 ve 1986 yıllarında tekrar basılmıştır. et-Tantâvî önsözde Hz. Ömer hakkında yazdığı eserde olduğu gibi yeni bir üslûbla tekrar yazmak ve olduğu gibi bırakma konusunda tereddüt ettiğini ama olduğu gibi bırakmaya karar verdiğini dile getirir. yüz farklı eserden faydalanılarak yazılan bu eser; dipnotlandırılmış, kaynakçası belirtilmiş ayrıca sonuna dizin

²⁶⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 5- 16.

²⁶⁹ Ebu'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373) tarihçi, müfessir, muhaddis ve Şâfiî fakihidir. Abdülkerim Özaydın, "İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 132.

²⁷⁰ Ebu'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî el-Mes'ûdî el-Hüzelî (ö. 345/956) *Murûcu'z-zeheb* adlı eseriyle tanınan tarih ve coğrafya âlimi, seyyahtır. Casim Avcı, "Mes'ûdî, Alî b. Hüseyin", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004, XXIX, 353.

²⁷¹ Ebû Zeyd Veliyyuddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406) meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, siyaset ve devlet adamıdır. Süleyman Uludağ, "İbn Haldûn", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XIX, 538.

²⁷² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Züraî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (ö. 751/1350) İslâm bilimlerinin birçok alanında eser vermiş Hanbelî âlimidir. H. Yunus Apaydın, "İbn Kayyim el-Cevziyye", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 109.

²⁷³ Jacob M. Landau, **Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20.Yüzyıl)**, Bedrettin Aytaç (Çev.), 1.Basım, Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994, s.72.

eklenmiştir. et-Tantâvî, ‘Abbâs el-‘Akkâd ve Hüseyin Heykel²⁷⁴ gibi bazı yazarların bu eserinden kaynak göstermeden faydalandıklarından yakındır.²⁷⁵

Ahbâru ‘Omer, 1934’te yazdığı *‘Omer ibn Hattâb* adlı eseri 1959 yılında gözden geçirerek tekrar yayımlamıştır. Bu baskının sonuna kardeşi Nâcî et-Tantâvî’nin yazmış olduğu Abdullah b. Ömer’in hayatını da eklemiştir. Eser, Hz. Ömer’in câhiliyye devrinden başlayarak vefatına kadar geçen hayatını konu edinmektedir. *Ebu Bekr es-Siddîk* eserinde olduğu gibi sonunda dizin ve kaynakça bulunmaktadır.²⁷⁶

Ricâl min et-târîh, 1985’te yayımlanan kitap Dımaşk radyosunda yayınlanan programda anlattığı tarihi şahsiyetlere bazı eklemeler yapılarak hazırlanmıştır. İslam tarihinin önemli şahsiyetlerinden muhaddislerin, fâkihlerin, siyasetçilerin hayatlarını ele almaktadır. Salahaddin Eyyûbî, Ömer b. Abdülaziz, Hasan el-Basrî, Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, Gazzâlî, ‘Izz b. Abdusselam, Zebîdî eserde bahsi geçen şahsiyetlerden bazılarıdır.²⁷⁷

A’lâmu’t-târîh, 1960 yılında basılan bu eser, yedi kitapçıktan oluşmaktadır. Abdurrahman b. Avf, Abdullah İbn Mübarek, Kadı Şureyk, İmam Nevevî, Ahmed b. İrfan, Muhammed b. Abdülvehhâb bu eserde hayatları ele alınan kişilerdir.²⁷⁸

Kısas mine’t-târîh, 1939’da yazdığı *Mine’t-tarihi’l-İslamî* adlı eseri düzeltmeler yapılarak bu isimle yayımlanmıştır. Çoğunluğu 1930’larda yazılan yirmi üç hikâyenin anlatıldığı bu eser, farklı üslûblarla yazılmıştır. et-Tantâvî önsözde tam olarak hikâye türünün niteliklerine uymadığını bazılarını hikâyeye yakın bir üslûbla bazılarını da röportaj şeklinde yazdığını dile getirir.²⁷⁹

²⁷⁴ Muhammed Hüseyin Heykel (ö. 1888), Mısırlı gazeteci, siyasetçi ve düşünürdür. Hilal Görgün, “Heykel, Muhammed Hüseyin”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998, XVII, 286.

²⁷⁵ Ali et-Tantâvî, *Ebû Bekr es-Siddîk*, 3.Basım, Cidde: Dâru’l-menâra, 1986, s.5- 25; Deyrâniyye, s.85- 88.

²⁷⁶ Ali et-Tantâvî ve Nâcî et-Tantâvî, *Ahbâru ‘Omer ve ahbâru Abdullah ibn ‘Omer*, 8.Basım, Beyrût: el-Mektebu’l-İslâmî, 1983, s.5- 6; Deyrâniyye, s.89- 91.

²⁷⁷ Ali et-Tantâvî, *Ricâl mine’t-tarîh*, s.8; Deyrâniyye, s.92- 94.

²⁷⁸ Deyrâniyye, s.95- 97.

²⁷⁹ Ali et-Tantâvî, *Kısas mine’t-tarîh*, 6.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1996, s.7; Deyrâniyye, s.98- 101.

Hikâyât mine't-târîh, yedi küçük hikâyeden oluşan bu kitap 1960 yılında basılmıştır. Üslûp olarak *Kısas mine't-târîh* kitabıyla aynı tarzda yazılmıştır ama çocuklara yöneliktir.²⁸⁰

Dımaşk suver min cemâlihâ ve 'iber min nidâlihâ, 1931-1964 yılları arasında yazılmış olan Dımaşk'î konu alan makalelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. “Etfâlü Dımaşk” Dımaşk'in Çocukları, “el-‘İdü fî Dımaşk” Dımaşk'ta Bayram bu eserde yer alan makalelerden bazılarıdır.²⁸¹

el-Câmi‘u'l-Emevî fi Dımaşk, vakıflar genel müdürlüğünün et-Tantâvî'den turistler için bir rehber yazmasını istemeleri üzerine 1960 yılında basılmıştır. Emevî Camii'nin tarihini, mimarisini ve geçirdiği tadilatları konu edinmektedir.²⁸²

1.3.4 Dinî Eserleri

Fusûl İslâmiyye, 30'ların sonlarında yazılmış olan makaleleri içeren bu eser ilk olarak 1960 yılında yayımlanmıştır. 70'lerin başlarında yazılmış olan makalelerin de eklendiği eserin ikinci basımı 1985 yılında yapılmıştır. Bu eser, et-Tantâvî'nin farklı zamanlarda irâd etmiş olduğu hutbeleri, vermiş olduğu konferansları, farklı gazete ve dergilerde yazdığı makaleleri içerir. Eser üslûbu açısından farklılık arzetsede de, konu birliğine sahiptir. “Turuku'd-d‘aveti ile'l-İslam” (İslam'a Davet Yolları), “Men huve'l-muslim” (Müslüman Kimdir), “Bi munâsebeti leyleti'l-kadr” (Kadir Gecesi Münasebeti ile), “İlmu't-tevhid” (Tevhid İlmi), “Âdâbu'l mescid” (Mescid Adâbı) bu eserde yer alan bazı makalelerdir.²⁸³

Fî sebîli't-ıslâh, büyük çoğunluğu 40'larda yazılmış otuz üç makaleden oluşan bu eser, 1959 yılında yayımlanmıştır. Küçük risalelerden oluşan bu eserinde İslam'a davet metodunu eleştirmiştir. “Eyne'l-eklâm?” (Kalemler Nerede), “İle'l-karyeti yâ şebâb” (Köylere Ey Gençler), “el-Emane” (Emanet), “Difa‘ ‘ani'l-fazîle” (Fazileti Savunma),

²⁸⁰ Deyrâniyye, s.102, 103.

²⁸¹ Deyrâniyye, s.104- 106.

²⁸² Ali et-Tantâvî, *el-Câmi‘u'l-Emevî fi Dımaşk*, 1.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1990, s.11; Deyrâniyye, s.107-110.

²⁸³ Deyrâniyye, s.70- 72.

“Ahlâkunâ” (Ahlakımız), “Beyne’z-zevceyn” (İki Eş Arasında), “Îlâ ‘ulemâi Masr” (Mısır Âlimlerine) ve “Esile” (Sorular) bu eserde yer alan makalelerdendir.²⁸⁴

Ta’rifun ‘âmmun bi dîni’l-İslâm, kitabının önsözünde; yıllar önce Irak’ta öğretmenlik yaparken öğrencilerin İslam’ı kısa ve öz bir şekilde anlatan bir kitap istemeleri üzerine bu talebi âlimlere ilettiğini, onlar yazamayınca kendisinin bir şey yazmaya karar verdiğini söyler. Kitabı on gün içerisinde yazmıştır. İman esaslarını ele alan bu eserin devamında İslam ve ihsanı anlatan iki kitap daha yazmak istemiştir ama bunu gerçekleştirememiştir. Bu eserin bugüne kadar otuzu aşkın baskısı ve pek çok dile çevirisi yapılmıştır.²⁸⁵

Fetâvâ Ali et-Tantâvî, ilk baskısı 1985 yılında yapılmış olan eserdir. Eser, *eş-Şarku’l-evsat* dergisinde 1982-1984 yılları arasında yayımlanan; kerametler, cinler, İslam mezhepleri, sufilik, gençlerin problemleri, kadının tesettürü gibi konularda okuyuculardan gelen soruların cevaplarını içermektedir. et-Tantâvî bu cevapları 22 bölümde 176 mesele olarak ele almıştır. Kitabı, kendisi hayatta iken torunu Mücâhid Me’mûn yayıma hazırlamıştır.²⁸⁶

Ayrıca Ali et-Tantâvî, kardeşi Nâcî et-Tantâvî ile beraber İbn Cevzî’nin *Saydu’l-hâtur* adlı kitabının tahkikini ve tahlilini yapmıştır. Bu tahkik ilk defa 1960 yılında yayımlanmıştır.²⁸⁷

1.3.5 Vefatından Sonra Derlenen Eserleri

et-Tantâvî vefat ettikten sonra torunu Mücâhid Me’mûn Deyrâniyye, bazı gazete ve dergilerden dedesinin yazılarını toplayarak ve dedesinin evinde saklamış olduğu notlarından faydalanarak farklı başlıklar halinde kitaplar yayımlamıştır.²⁸⁸

Bu eserlerin ilki *Makâlât fî kelimât el-cuzu’s-sânî*²⁸⁹ 2000 senesinde derlenmiştir. Bir yıl sonrasında *Fetâvâ Ali et-Tantâvî* kitabının ikinci cildi basılmıştır. *Fusûl ictimâ’iyye*

²⁸⁴ Deyrâniyye, s.73- 75, Âl Merî’, s.83.

²⁸⁵ et-Tantâvî, *Ta’rifun ‘âmmun bi dîni’l-İslâm*, s.9- 12; Deyrâniyye, s.76- 79.

²⁸⁶ Deyrâniyye, s.76- 79.

²⁸⁷ Ebu’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî’ye (ö. 597/1201) ait bu eser çeşitli dinî ve içtimâî konularda müellifin kalbine doğan hususları ve bazı itikadî konuları içerir. Casim Avcı, “İbnü’l-Cevzî, Ebu’l-Ferec”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 543, 548; Mücâhid Me’mûn, s.65- 67.

²⁸⁸ Ali et-Tantâvî, *Fusûl fi’l-da’ve ve’l-islâh*, Mücâhid Me’mûn Deyrâniyye (drl.), Cidde: Dâru’l-menâra, 2008, s.7.

²⁸⁹ Birinci cildi ile bilgi verilirken anlatılmıştır. Bkz. s.47.

ve *Seyyidu ricâli't-tarîh Muhammed (s.a.s)* 2002 yılında yayımlanmış olan diğer eserlerdir.²⁹⁰ Derleme çalışmasının devamı olan eserlerden *Mebâhis islamiyye* fikhî ve ilmî konulu makaleleri içermektedir.²⁹¹

Nûr ve hidâye, 2007 yılında basılmıştır. Televizyonda ve radyoda yayınlanmış programlardan, çeşitli gazete ve dergilerden alınmış makalelerden oluşmaktadır. Daha önce yayımlanmamış bazı makaleler de içermektedir. “Mevsimu'l-ibade” (İbadet Mevsimi), “Hayye ‘ale’s-salah” (Haydi Namaza), “Rûhu’s-salah” (Namazın Ruhu) ve “Ayasofya” kitapta yer alan makalelerden birkaçıdır.²⁹²

Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb, bir önceki eserle aynı yıl içerisinde yayımlanan bu kitap geniş bir zaman diliminde yazılmış makaleleri içerir. Otuzlardan başlayarak seksenlere kadar uzanan bu yelpazede farklı konular ele alınmıştır. Satranç, hisbe, gökyüzü, gramer, edebî metinlerin seçimi, Tâhâ Hüseyin ve İbn-i ‘Âbidîn bu eserde değinilen konular arasındadır.²⁹³

Fusûl fi’d-da‘ve ve’l-islâh, adlı eserin önsözünde Mücâhid Me’mûn dedesinin hayatını özetleyecek olursa, onun İslam’a davete ve reforma adanmış bir ömür geçirdiğini söyler. Bu eserde davet ve toplumsal reformlarla ilgili olarak 1936 ve 1990 yılları arasında bazı gazete ve dergilerde yayımlanmış makalelere ve et-Tantâvî’nin notları arasında bulunan daha önce yayımlanmamış makalelere yer vermiştir. 2008 yılında basılmıştır. “et-Tekaddumiyyetü ve’r-rac’iyye” (İlericilik ve Gericilik), “Hakâikun mü’lime” (Acı Veren Gerçekler), “Menhecü’d-da‘veti ve vâcibu’d-du‘ât” (Davet metodu ve Davetçilerin Görevleri) ve “Îlâ eyne temşî Mısır?” (Mısır Nereye Gidiyor?) bu eserde yer alan bazı makalelerdir.²⁹⁴

el-Bevâkîr, 2009 yılında Mücâhid Me’mun tarafından yayımlanmıştır. Bu eser, et-Tantâvî’nin gençlik yıllarına tekabül eden Fransız işgali döneminde yazılmış makaleler içerir. Makalelerde de gençliğinin vermiş olduğu keskinliğin ve sertliğin izlerine rastlanır. et-Tantâvî’nin kişiliğine uygun olarak cesur ve hamasi bir üslûbla yazıldıkları görülür. Me’mûn; makaleleri içeriğe, yayımlandığı dergiye veya zamana göre sıralama

²⁹⁰ et-Tantâvî, *el-Bevâkîr*, s.328.

²⁹¹ Ali et-Tantâvî, *Nûr ve hidâye*, 1.Basım, Cidde: Dâru’l-menâra, 2007, s.6.

²⁹² et-Tantâvî, *Nûr ve hidâye*, s.5- 7.

²⁹³ et-Tantâvî, *Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb*, s.6- 7.

²⁹⁴ et-Tantâvî, *Fusûl fi’d-da‘ve ve’l-islâh*, s.5.

konusunda tereddüt etmiş; sonunda yayım tarihini esas almayı uygun görmüştür. Kitabın adını dedesinin *Zikrayât*'ta

“Bir gün biri çıkar da erken dönem makalelerimi *el-Bevâkîr* adıyla yayımlar mı acaba?”

sorusu üzerine bu ismi vermiştir. Eserde mevlit kandili, Arapça, namaz, resmi okullar, *el-Ba'as* dergisi, öğrenci kulüpleri ve halk edebiyatı gibi konular ele alınmıştır.²⁹⁵

Çok sayıda kitap ve makale yazan et-Tantâvî'nin bazı makaleleri küçük kitapçıklar halinde basılmıştır. Örneğin *Yâ ibnî* ve *Yâ bintî* gençlere yönelik olarak yazılmış ve İngilizce, Urduca gibi dillere çevrilmiş risalelerindedir.²⁹⁶

Hayatı boyunca toplumu bilinçlendirmek ve doğru yola yönlendirmek için çalışan et-Tantâvî 1990 yılında İslam'a hizmetinden ötürü “Uluslararası Kral Faysal Ödülü” almıştır.²⁹⁷

1.4 Hakkında Yapılan Çalışmalar

1999 yılında vefat eden Ali et-Tantâvî hakkında Arap ülkelerinde ve ülkemizde pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların bir kısmı akademik nitelik taşıırken bir kısmı da tanıtım amaçlı yazılan kültürel eserler ve makalelerdir.²⁹⁸

Bu makalelerin bir kısmı et-Tantâvî'nin hayatını, fikhî görüşlerini, edebî yönünü ve eğitimciliğini ele almaktadır. Suudi Arabistan'da yayımlanan *el-Edebu'l-İslâmî* dergisi et-Tantâvî ile ilgili özel bir sayı çıkarmıştır.²⁹⁹ “el-Mektebetu's-sem'iyye ve'l-meriyye li'ş-Şeyh Ali et-Tantâvî”, “eş-Şeyh Ali et-Tantâvî kemâ 'arâftuhu”, “Kıyasu'ş-Şeyh Ali et-Tantâvî beyne'd-da've ve'l-fen”, “et-Tantâvî 'inâku'l-fikhi ve'l-fikri ve'l-edeb” bu sayıda yer alan makalelerdendir. Aynı dergide ayrıca Hollanda, Pakistan, Hindistan ve çeşitli Arap ülkelerinde et-Tantâvî ile ilgili yazılmış makalelerin bir kısmının listesi verilmiştir.³⁰⁰

²⁹⁵ et-Tantâvî, *el-Bevâkîr*, s.5- 13.

²⁹⁶ Ali et-Tantâvî, *Yâ bintî*, 5. Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1998, s.9.

²⁹⁷ el-Elma'î, s.269; kitaplarının ve risalelerinin geniş listesi için bkz. Ebu'l-Kâsım, s.49- 51; Âl Merî', s.86- 89.

²⁹⁸ el-Elmâî, s.269.

²⁹⁹ *el-Edebu'l-İslâmî*, Suudi Arabistan, 9.Cilt, Sy.34- 35, h.1423/2002.

³⁰⁰ *el-Edebu'l-İslâmî*, 9.Cilt, Sy.34- 35, h.1423/2002, s.4- 10, 22- 26, 42- 48, 60- 65, 74- 78, 79, 166- 169.

Mansûra'daki Arap dili bölümü dergisinde “Min medreseti'l-beyâni'l-'Arabî el-edîb es-suriî Ali et-Tantâvî” isimli Dr. Abdülhamit Şaban'ın makalesi de konu ile ilgili makaleler arasında zikredilebilir.³⁰¹ Türkiye'de 2009 yılında *Şarkiyat mecmuasının* 15. Sayısında Cemal Abdullah Aydın'ın, “Ali Tantâvî'nin Arapça Eğitimi Hakkında Görüşleri” ve *Nüşa Şarkiyat Araştırmaları* dergisinde Ahmet Bostancı ve Ayşe Erduran'ın “Hikâye Yazarlığı Yönü ile Ali et-Tantâvî” adlı makalesi yayımlanmıştır.³⁰²

et-Tantâvî ile ilgili çalışmalar makalelerle sınırlı değildir. Torunu Âbide el-Azm'ın *Hakezâ rabbanâ ceddî Ali et-Tantâvî*, başka bir torunu Mücâhid Me'mûn Deyrâniyye'nin *Ali et-Tantâvî edîbu'l-fukahâ ve fakîhu'l-udebâ*, Mecd Mekki'nin *Mukaddimâtu's-Şeyh Ali et-Tantâvî*, İbrahim el-Elma'î'nin *Ravâi'u't-Tantâvî* ve Vefâ Ali Vefâ'nın *el-İtticâhu'l-İslâmî fî edebi Ali et-Tantâvî* isimli eserler et-Tantâvî hakkında yazılmış olan kitaplardan bazılarıdır.³⁰³

Bunların dışında doktora ve yüksek lisans derecesinde yapılmış tezler de bulunmaktadır. 1995'te Abdullah Faruk es-Selefi 'Aleykera Üniversitesi'nde “Ali et-Tantâvî musâhemetuhu fî tatvîri'n-nesri'l-'Arabîyyi'l-hadîs” başlıklı doktora tezi yapmıştır.³⁰⁴ Abdullah Cibrîl Ebû'l-Kâsım, “Ba'du'l-ârâe't-terbeviyye li's-Şeyh Ali et-Tantâvî” isimli yüksek lisans tezi sunmuştur. Ahmet b. Ali Âl Merî' tarafından “Zikrayâtu's-Şeyh Ali et-Tantâvî dirâse fenniyye” başlıklı yüksek lisans tezi, Ummu'l-kurâ üniversitesi'nde yapılmış, daha sonra *Ali et-Tantâvî kâne yevme kuntu sinâ'atu'l-fikh ve'l-edeb* adıyla Mektebetu'l-'ubeykân tarafından Riyad'da basılmıştır.³⁰⁵ Râid es-Semhûrî, *Ali et-Tantâvî ve ârâuhu fî'l-edebi ve'n-nakd* isimli bir tez hazırlamış ve bu çalışma Dâru'l-fikr tarafından yayımlanmıştır. Abdulaziz el-Bedrân ise 2007 yılında Kahire üniversitesi'nde “Ali et-Tantâvî hayâtuhu ve edebuhû” isimli tezi hazırlamıştır. Kral Suud üniversitesinde Vâil b. Yusuf b. Ali el-Arîni, “el-Kıssatu fî edebi Ali et-Tantâvî” tezini 2008'de vermiştir.³⁰⁶ Ülkemizde ise Sakarya Üniversitesi Sosyal

³⁰¹ Âl Merî', s.42.

³⁰² Cemal Abdullah Aydın, “Ali Tantâvî'nin Arapça Eğitime Dair Görüşleri”, **İÜ Şarkiyat Mecmuası**, Sy.15, 2009, s.31- 47; Ahmet Bostancı ve Ayşe Erduran, “Hikâye Yazarlığı Yönü İle Ali et-Tantâvî”, **NÜSHA Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Vol. XIII, Sy.36, 2003/ I, s.43- 70.

³⁰³ el-Elma'î, s.267; Erduran, s.26- 29; **el-Edebu'l-İslâmî**, sy.77, s.97.

³⁰⁴ el-Elma'î, s.269, 338- 339; Âl Merî', s.45.

³⁰⁵ Âl Merî', s.7.

³⁰⁶ Erduran, s.27- 29.

Bilimler Enstitüsünde Ahmet Bostancı danışmanlığında Ayşe Erduran tarafından “Ali et-Tantâvî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği” başlıklı bir yüksek lisans tezi yapılmıştır.

1.5 Kişiliği ve İlgi Alanları

et-Tantâvî, edebiyat tahlili ile ilgili yazdığı bir makalede “*Bir edebiyatçıyı tanımak isteyen kişi onun yaşadığı zamanı, çevreyi, kültürü, fiziki ve manevi özelliklerini dikkate almalıdır.*”³⁰⁷ Sıraladığı bu kriterleri göz önüne alarak kısaca özetleyecek olursak et-Tantâvî'nin Osmanlı yönetiminin son dönemlerinde doğduğu; Arap yönetimini, Fransız işgalini, Birleşik Mısır ve Suriye Cumhuriyeti'ni, Suriye Arap Cumhuriyeti dönemini yaşadığı görülmektedir. Ömrünün son yıllarını ise Mekke'de geçirmiştir. Doksan yıllık uzun bir ömür süren et-Tantâvî bir insanın hayatının uzunluğunun yaşadığı yıllarla değil, yaşadığı olaylarla ölçülebileceğini söyler ve yaşadığı olayları dile getirerek olduğundan çok daha uzun bir hayat sürdüğünü hissettiğini dile getirir.³⁰⁸

Yaşadığı dönem sadece siyasî açıdan değil sosyal ve edebî açıdan da çok hareketli bir dönemdir. XIX. yüzyılın ortalarında Suriye'de ve Mısır'da edebî bir uyanışın yaşandığı görülür. et-Tantâvî Mısır'daki edebî hareketlere ve uyanışa öncülük eden Suriye edebiyatçılarının büyüdüğü ortamda yetişmiştir. et-Tantâvî bu dönemi şu şekilde anlatır:

*“Bu yükseliş devrinin ilk yıllarında büyüdük. Hayatımız ciddiyetten ve okumaktan ibaretti. Vaktimizin çoğu okumakla ve edebî kitapları takip etmekle geçirdi. Bizden önceki nesil bu yükseliş devrinin doğuşuna şahit olmuşlardı ve bizden çok daha titiz, çok daha ciddiydiler. Bu neslin hatıralarını hocam Muhammed Kürd Ali'den, dayım Muhibbuddin el-Hatîb'ten, Şekîb Arslan'dan ve karşılaştığım diğer şahitlerinden pek çok kez dinledim.”*³⁰⁹

1.5.1 Ahlakî Kişiliği

Ali et-Tantâvî'nin en çok öne çıkan özelliği; doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen, cesur, dürüst ve özgür ruhlu yapısıdır. Açık sözlülüğü ve cesareti sebebiyle pek çok kez

³⁰⁷ Ali et-Tantâvî, **Fiker ve mebahis**, 2. Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1988, s.45- 49.

³⁰⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 66.

³⁰⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, VIII, 296.

sürgüne gönderilmiştir. Yemek davetlerine bile özgürlüğüne düşkünlüğü sebebiyle katılmaktan imtina etmiştir. Bu konu ile ilgili olarak şöyle söylemektedir:

*“Evimde istediğim zaman, istediğim şeyi yiyorum. Bir yere davet edildiğimde, evimde bulunan yemeklerden daha güzel şeyler sunsalar da benden yemeği seçme özgürlüğümü, vaktini seçme özgürlüğümü, birlikte yiyeceğim insanları seçme özgürlüğümü elimden alıyorlar ve zararım kârımdan daha çok oluyor.”*³¹⁰

et-Tantâvî özgürlüğüne düşkünlüğü sebebiyle herhangi bir cemaat ya da partiye de intisâb etmemiştir. Ama İhvân-ı Müslimîn’e yakınlığı ve sevgisiyle bilinmektedir.³¹¹ O bunların yanı sıra esprili, samimi ve içten bir kişiliğe sahiptir. Bu nitelikler yaptığı televizyon programlarının başarılı olmasının en önemli sebebidir.

et-Tantâvî atılgan, hızlı karar veren ve uygulayan bir yapıdadır. 1928’de Mısır’a gidip üniversite eğitimine başlaması, oradaki ortamın etkisiyle dayısı ve Tâhâ Hüseyin’in arasında kalmaktan çekinip, kısa bir süre sonra Dımaşk’a geri dönmesi, bu özelliğine bir örnektir.³¹²

Dürüst bir kişiliğe sahip olan et-Tantâvî ilkokul yıllarını anlatırken, hat hocası Memduh Şerif’in sınavda kullanmaları için kurşun kalemle yazdığı meşki kendilerine verdiğini öğrencilerin de kopya çekerek bu meşki kendi yazıları gibi gösterdiklerini anlatmakta ve bu sınav kâğıtları ile sınav komisyonunda bulunan herkesin beğenisini kazandıklarını ama kendisinin hala bunu hatırladıkça böyle bir şeye iştirak ettiği için utandığını dile getirmektedir.³¹³ Dürüst bir kişiliğe sahip olan et-Tantâvî’nin bu özelliğinin etkisiyle yazılarının çoğunu da realist çizgide kaleme almıştır.³¹⁴

et-Tantâvî’nin verdiği sözleri yerine getirme hususunda çok titiz olduğu fakat pek çok işini son ana bıraktığı ama aksatmadığı görülmektedir. O hiçbir işi aksatmayan, söz verdiğinde yerine getiren bir yapıya sahip olmuştur. Sözünde durma azmi onun yazılarını teslim etmesi gereken son anda, çalıştığı gazete ve dergilere iletmesini sağlamıştır. Aynı zamanda öz eleştiri yapabilen et-Tantâvî bu özelliğın kendisinin bir

³¹⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, VII, 90.

³¹¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 262.

³¹² et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 275- 278.

³¹³ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 100.

³¹⁴ Erduran, s.54- 56; es-Semhurî, s.284.

aybı olduğunu, bu şekilde davranmanın iyi olmadığını, bugünün işini yarına ertelememek gerektiğini itiraf etmektedir.³¹⁵ Samimi, hatalarını itiraf etmekten çekinmeyen ve eksiklerini açıkça dile getiren bir yapıya sahip olan et-Tantâvî; Mısır'a ilk gidişinin çok kısa sürmesine rağmen yaşadığı bu yeni ortamın neredeyse ahlâkını bozacağını da çekinmeden itiraf etmiştir.³¹⁶ Bu itiraf pek çok kimsenin kolayca dile getiremeyeceği bir durumdur.

İrticâlî bir üslûba sahip olan et-Tantâvî çok iyi bir hatip olduğundan saatlerce karşısındakilere hitap edebilmektedir. Hitabeti güçlü olan bir insan olmasına rağmen tanımadığı insanların arasına girmeye çekindiğini, arkadaşlarını ziyaret ederken bile tek başına gidemediğini söyleyen et-Tantâvî, çekingen bir yapıya sahiptir. Bazı davetleri de adab-ı muaşerete aykırı olduğunu bildiği halde bu sebeple reddettiğini söyler. Konu ile ilgili olarak; topluluğa karışmakta zorlanmasının yanı sıra sonrasında konuşacak çok şey bulunduğunu, asıl zorluğun içeriye girmekte olduğunu ifade eder. Bu korkusuna rağmen yüzlerce insana nasıl hitap edebildiğine kendisi bile şaşırır.³¹⁷

et-Tantâvî, dindar bir aileden gelmiş ve dinî bir eğitim almıştır. Dindar bir kişiliğe sahiptir. Makalelerinde ve eserlerinde bu çok bariz bir şekilde görülmektedir. Amelde Hanefî olduğunu ve bunun üzerine eğitim aldığını ama güçlü bulduğu delile uyduğunu, her zaman Hanefî mezhebine uymadığını dile getirmiştir.³¹⁸

1.5.2 Edebî Kişiliği ve Üslûbu

Fasih ve akıcı bir üslûba sahip olan et-Tantâvî pek çok edebiyatçı tarafından sehli mümteni bir yazar olarak görülür.³¹⁹ Kendisi gençlik yıllarında bazı yazarlardan etkilendiğini dile getirir. Örneğin *Kısas mine't-tarîh* adlı eserinin önsözünde hikâyeleri yazarken bazılarını Marûf el-Arnâvût'un üslûbu ile bazılarını Râfi'î'nin üslûbu ile yazdığını belirtir. el-Menfelûtî, Râfi'î, Mâzinî, Muhammed Abduh, Seyyid Kutub; et-Tantâvî'nin kişiliğinde ve edebî üslûbunda etkili olan yazarlardandır.³²⁰

³¹⁵ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 162.

³¹⁶ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 264.

³¹⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 97.

³¹⁸ et-Tantâvî, *Zikrayât*, V, 276.

³¹⁹ Mecc Mekki, *Mukaddimâtu's-Şeyh Ali et-Tantâvî*, 1.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1998, s.5.

³²⁰ es-Semhurî, s.43.

et-Tantâvî'nin çocukluğundan itibaren okuduğu kitaplar ve aldığı eğitim edebî üslûbunda etkili olmuştur. et-Tantâvî, çocukluğunda duyduğu şeyleri tek seferde ezberlediğini ve unutmadığını, okuduğu kitapları anlamasa bile hafızasının güçlü olması ve görsel bir hafızaya sahip olması sebebiyle ezberlediğini dile getirmektedir. Okuduğu ilk kitap olan Demîrî'nin³²¹ *Hayâtu'l-hayavân*'ının bir kısmını ezberlemiştir.³²² Ayrıca gençliğinde ezberlediği dört bin beyitlik şiiri hala hatırladığını söylemektedir.³²³ Dedesinin ve babasının kitaplara düşkün olması, özellikle dedesinin yeni çıkan her kitabı almak için özen göstermesi et-Tantâvî'nin kitapların içinde büyümesine vesile olmuştur.³²⁴ et-Tantâvî liseye başlamadan önce pek çok klasik kitabı okumuş ve ezberlemiştir.³²⁵ Modern edebiyatta ise Menfelûtî'nin kitaplarını ve *er-Râbitatu'l-edebiyeye* dergisinin sayılarını okuduğunu söylemektedir. Dönemin pek çok edebiyatçısının üye olduğu bir kulüp tarafından 1921 yılında Dımaşk'ta çıkartılan bu derginin de et-Tantâvî üzerinde etkisi olmuştur.³²⁶

et-Tantâvî aynı zamanda ayrıntılara dikkat eden bir yazardır. Özellikle Arapça kelimelerin kullanımını konusunda titizdir. İyi bir hatip olan et-Tantâvî, konuşma ve yazma melekelerini iyi bir şekilde geliştirmiştir. İlkokul öğretmenlerinden Hüsni Kenan'ın derslerde el-Menfelûtî'nin makaleleri basitleştirerek anlattığını ve kendilerinden benzerini yazmalarını istediğini anlatan et-Tantâvî yazmaya dair ilk olumlu deneyimini bu devirde yaşadığını söyler.³²⁷ Kendisi de ilkokul aşamasındaki çocuklara öğretilmesi gereken ilk şeyin dil melekesi olduğunu söyler ve bunun üzerinde ısrarla durur.³²⁸

³²¹ Ebu'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Âsâ el-Kahirî eş-Şâfîi (ö. 808/1405) Mısırlı hadis ve fıkıh âlimidir. Cevat İzgi, "Demîrî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, IX, 152-153.

³²² et-Tantâvî; bu kitabın çok farklı olduğunu, eti yenecek ve yenmeyecek hayvanlar hakkında fikhî bilgiler içerdiğini bunun yanı sıra pek çok tarihi ve uydurma bilgilerin de olduğunu dile getirmektedir. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 160.

³²³ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 160.

³²⁴ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 160.

³²⁵ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 161.

³²⁶ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 161.

³²⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 54.

³²⁸ et-Tantâvî, *Fî sebîli'l-ıslâh*, s.151- 157; et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.139- 147; Aydın, "Ali Tantâvî'nin Arapça Eğitime Dair Görüşleri", s.36; Ebu'l-Kâsım, s.220- 226.

et-Tantâvî geniş bir hayal gücüne sahiptir. Tarihî olayları öyküleştiren yeni bir kurguyla ilgi çekici hale getirerek kitaplaştırmıştır. Bunu yaparken akıcı, sade ve gerçekçi bir üslûp kullanmıştır. Realist tavrı yine de duygusal olmasını engellemiştir.³²⁹

et-Tantâvî'nin eserlerinde, lisede aldığı felsefe eğitiminin izlerine de rastlanmaktadır. Makalelerinde pek çok yerde batılı filozoflara atıflarda bulunarak felsefî görüşlerine yer verir. Örneğin iş aramakla ilgili bir makalesinde toplumla ilgili görüşlerini dile getirirken, Hobbes ve Jean Jacques Rousseau'nun toplum felsefesine dair görüşlerine de yer verir.³³⁰ Başka bir makalede sanatla ve güzellikle ilgili görüşlerini dile getirirken

“Tagore’un söylediği gibi güzelliğin ölçütü nicelik değil niteliktir”

diyerek Hindistanlı Rabindranath Tagore’un güzellik anlayışına atıf yapar.³³¹

Mizahî bir üslûba sahip olan et-Tantâvî anne ve babasının nasıl tanıştığını soran okuyucusuna:

“Yabancı bir sürü insanı düğüne davet edip oğullarını düğüne çağırmadıklarını söylersem şaşırmayın... Evet, vallahi çağırmadılar...”

şeklinde cevap vererek nasıl tanıştıklarını bilmediğini anlatır.³³²

Ali et-Tantâvî klasik Arap edebiyatçıların eserlerinde dört üslûp kullandıklarını ifade etmiştir. Bunlardan ilki yazarın söylemek istediklerini açık, temiz ve yalın bir şekilde muhatabına iletmesi şeklindedir. Bu anlatım biçimi şekilden çok öze ve niteliğe önem verir, mecazlara yer vermeden özlü bir şekilde düşünceyi aktarır. Teressül olarak adlandırılan bu üslûbu İbnu'l-Mukaffa³³³ kullanmıştır. Muhammed Kürd Ali, Şekip Arslan ve Ahmed Emin de bu yolda ilerlemişlerdir.

İkinci üslûp ise yazarın konu ile anlatımı güzelleştiren unsurları dengeli kullandığı metottur. Anlatım hikâyeler ve açıklamalarla süslenir. Bu üslûbda anlatılan olaylar ve

³²⁹ es-Semhûrî, s.151- 165.

³³⁰ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.61; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.123.

³³¹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 200- 201.

³³² et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 300.

³³³ Ebû Muhammed (Ebû Amr) Abdullah (Rûzbih / el-Mübârek) b. el-Mukaffa' (Dâdeveyh) (ö. 142/759) İran asıllı mütercim, edip ve kâtiptir. İsmail Durmuş, “İbnu'l-Mukaffa”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, XXI, 130.

düşünceler zaman zaman konudan uzaklaşmaya sebebiyet verebilir. *istitrâta*³³⁴ başvuran Câhız³³⁵ da bu üslûbu kullanmıştır. Bir diğer üslûp konudan çok anlatıma ve söz sanatlarına önem vermek şeklindedir. Bunu kullanan bazı yazarlar sanatlara o kadar çok önem verir ki mana kaybolabilir. Şiirlerle ve müderâdif kelimelerle süslenen bu anlatım türü İbnu'l-'Amîd'in³³⁶ üslûbudur. Dördüncü ve son üslûp ise sadece anlatım güzelliğini esas alır. Güzellik ön plandadır, söz sanatları önemlidir. Mana göz ardı edilir. Edebî yönden çok etkileyici olabilir ama zihinde bir fikir oluşturmaz. Kâdî el-Fâzıl³³⁷ bu üslûbu kullanmıştır.³³⁸

et-Tantâvî bu üslûbları sayarken kendisinin üslûbunun Câhız'ın üslûbuna benzediğini söylemiştir. Bu üslûbun kusuru olan sözü uzatma, farklı konulara dalma et-Tantâvî'de sık görülen bir durumdur. Kendisi de bunu şu şekilde dile getirmiştir:

*“ İtiraf edeyim ki istitrâtı kötü bir alışkanlık haline getirdim. Kalabalıklara konuşma yaparken veya irticâlen konuşurken bir metin kullanmam ve konuşma esnasında sözün dışına çıkarım. Tekrar konuya dönmek istediğimde nerede konunun dışına çıkmaya başladığımı, tekrar nerden başlamam gerektiğini hatırlayamam.”*³³⁹

et-Tantâvî'nin eserlerinin çoğu çeşitli dergilerden alınan makalelerden oluştuğu ve *istitrâtı* kullandığı için *Ta'rîfun 'âmmun bi dîni'l-İslâm* isimli eseri gibi belli bir amaca yönelik olarak yazılmış kitapları hariç dağınık bir üslûba sahiptir. et-Tantâvî'nin kullandığı ve Klasik eserlerde sık sık rastladığımız İstitrât çağdaş eleştirmenler tarafından sanat eserinin güzelliğini bozduğundan kusur olarak görülmektedir.³⁴⁰ Ama et-Tantâvî pek çok Arap edebiyatı klasiğini okuduğu ve onların üslûbunu benimsediği için *istitrâtı* sıkça kullanır. Bazen konu o kadar çok dağınık ve uzar ki ana konuya

³³⁴ Asıl konudan olmayan bir sözün yeri gelmişken söylenmesi anlamında bedî' ilmi terimidir. Hafîp el-Kazvîni, *el-İzâh fî 'ulûmi'l-belâğa*, Beyrut: el-mektebtu'l-asriyye, 2009, s.345.

³³⁵ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhız el-Kinânî (ö. 255/869) Arap edebiyatının en büyük nesir yazarlarından ve Mu'tezile kelamcılarındandır. Ramazan Şeşen, “Câhız”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, VII, 20.

³³⁶ Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin el-Kummî (ö. 360/970) Büveyhî veziri, âlim, edip ve şair. Ahmet Güner, “İbnu'l-Amîd, Ebu'l-Fazl”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999, XX, 485.

³³⁷ Ebû Alî el-Kâdî el-FâzılMuhyiddîn (Mücürüddîn) Abdürrahîm b. Alî b. el-Hasen el-Askalânî (ö. 596/1200) Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin veziri, Dîvân-ı İnşâ başkanı, edip ve şairdir. Ramazan Şeşen, “Kâdî el-Fâzıl”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001, XXIV, 114.

³³⁸ et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 25- 26.

³³⁹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 11.

³⁴⁰ Âl Merî', s.325.

dönmeden makaleyi bitirir. Bazen bunu belirli mekânlar ve şahsiyetler hakkında bilgi vermek için kullanır.³⁴¹

et-Tantâvî'nin edebî kişiliğine ve üslûbuna, katıldığı ilmî ortamlar ve birlikte olduğu kişilerin de etkisi olmuştur. Kendisinin içinde bulunduğu etkinliklere bakıldığında; 1930 yılında oluşturulan edebiyat topluluğunda aktif bir üye olarak çalıştığı, 1933 yılında kurulan el-Mecma'u'l-edebî'de de görev aldığı görülür. Irak'ta da, Irak İlim Topluluğu'nda üyelik yapmıştır.³⁴² Ayrıca et-Tantâvî'nin eğitim gördüğü lisenin Suriye'deki tek birleşik lise olması, bir okul olmasının yanı sıra kültürlü gençlerin ve kişilerin toplandığı bir mekân olması, ülkede yaşanan her önemli harekete öncülük etmesine yol açmış ve bu faal ortam herkes gibi et-Tantâvî'yi de etkilemiştir.³⁴³

et-Tantâvî, Dımaşk ve Bağdat'ta önde gelen edip ve yazarların düzenlediği özel sohbetlere de katılmış ve bunlardan istifade etmiştir. Edebiyatçı, şair Halil Merdem Bek'in³⁴⁴ evinde yaptığı toplantılar, hocası Muhammed Kürd Ali'nin, Selim el-Cündî'nin, Şeyh Abdülkadir el-Mübarek'in, Mustafa Bermada'nın, Nihat el-Kâsım'ın, Ahmed Hamdi Hayyât'ın düzenlediği edebî oturumlar katıldığı toplantılardan bazılarıdır. Arefe Kütüphanesi'nde düzenlenen toplantılara da katıldığını belirtmektedir.³⁴⁵

et-Tantâvî Mısır'da yaşadığı dönemlerde de pek çok edebî toplantıya katılmış ve orada Ahmed Emin, Abdülmecid Selim, Seyyid Hıdr Hüseyin ve 'Abbâs el-'Akkâd ile tanışmıştır. Dayısının basın-yayın sektöründe çalışıyor olmasından faydalanarak Mısır'ın ileri gelen edebiyatçıları ve âlimleri ile tanışma ve sohbet etme imkânına sahip olmuştur. Burada Teymur Paşa, Mustafa Sâdık er-Rafi'î, Hasan el-Bennâ, Seyyid Kutub, Abdüsselam Harun, Abdülmun'im Hallâf, Zeki Mübârek gibi yazarlarla

³⁴¹ Âl Merî', s.346- 360.

³⁴² el-Elma'î, s.269.

³⁴³ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 172.

³⁴⁴ Halil b. Ahmed Muhtar Merdem Bek (1895- 1959) Suriyeli şair ve edebiyatçıdır. ed-Dakkâk, s.416; el-Keyâlî, s.146.

³⁴⁵ es-Semhurî, s.109.

tanışmıştır.³⁴⁶ Irak'ta çalıştığı dönemde de Behçet el-Eserî, Emced ez-Zehâvî ve Abdurrahman 'Azzâm'ın meclislerine katılmış ve onlardan istifade etmiştir.³⁴⁷

1.5.2.1 Edebiyatçılar Arasındaki Yeri

Katıldığı bu ilmi toplantıların ve ürettiği eserlerin neticesinde et-Tantâvî edebiyatçılar arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Bilgili ve birikimli bir âlim olması da edindiği yeri sağlamlaştırmış ve “ansiklopedi gibi bir âlim” şeklinde tanımlanmasına neden olmuştur.³⁴⁸ Eleştirel ve agresif tavrının isminin çabuk duyulmasına yol açtığı da bir gerçektir. Ayrıca et-Tantâvî'nin Arap âleminin en önemli dergilerinden *er-Risâle*'de yazarlık yapması, onun kendi döneminde önemli edebî kişiler arasında bulunmasına sebep olmuştur.

er-Risâle dergisinin sahibi Ahmed Hasan ez-Zeyyât³⁴⁹ derginin yazarlarını seçerken titizliği ve dikkati ile nâm salmıştır. Onun et-Tantâvî'yi bu kadronun içine alması et-Tantâvî'nin sahip olduğu yeri göstermektedir. ez-Zeyyât *er-Risâle*'nin yazarlarını belli sınıflara ayırır, bazı yazarların sadece ismini verirken bazılarını ise el-Edîb ya da el-Üstâz olarak isimlendirirdi. et-Tantâvî'ye el-Ustâz lakabını layık görmesi onun edebî yeteneğinin üstünlüğünü göstermektedir.³⁵⁰ ez-Zeyyât, et-Tantâvî'yi Arap kültürünün olgun meyvelerinden biri olarak vasıflandırmış, İslamî ilimlerini ve dil ilimlerini iyi bilen, derin bir hukuk formasyonuna sahip bir kişi olduğunu söylemiştir. Ayrıca ez-Zeyyât, et-Tantâvî'yi gençlere örnek olabilecek; Suriye'de geçmişini inkâr eden rasyonalist halka ile modernliği reddeden fikrî halka arasında bir köprü olarak gördüğünü vurgulamıştır.³⁵¹

ez-Zeyyât'ın da zikrettiği gibi et-Tantâvî; el-'Akkâd, er-Râfî'î, Tâhâ Hüseyin ve Mâzinî gibi birinci kuşak nahda akımı edebiyatçılarından hemen ardından gelen ikinci kuşak temsilcilerindedir.³⁵²

³⁴⁶ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 261- 263.

³⁴⁷ es-Semhurî, s.110.

³⁴⁸ es-Semhurî, s.42.

³⁴⁹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 194.

³⁵⁰ et-Tantâvî, *Zikrayât*, III, 31- 32; es-Semhurî, s.107- 108.

³⁵¹ es-Semhurî, s.107- 108.

³⁵² es-Semhurî, s.43.

Bir yazarın edebiyat dünyasındaki yerini anlamak için onun kitaplara yazdığı önsözler de önemli bir ip uçdur. et-Tantâvî de edebiyat dünyasında önemli yere sahip olan fikir ve düşünce liderlerinin kitaplarına önsöz yazmıştır. Şeyh Ebu'l-Hasen en-Nedevî, Ebu't-Turâb ez-Zâhirî, Muhammed Mahmud es-Savvâf, Muhibiddin el-Hafîb, Muhammed Fâris Berekât ve Muhammed Kürd Ali kitaplarına önsöz yazmış olduğu şahsiyetler arasındadır.³⁵³

1.5.3 Eğitimseliği

et-Tantâvî uzun yıllar neredeyse eğitimin her kademesinde hocalık yapmış ve bu süreçte yazdığı yazılarla öğrencilere ve öğretmenlere pek çok tavsiyelerde bulunmuş ve tecrübelerini paylaşmıştır. Ali et-Tantâvî, eğitimle ilgili görüşlerini ve tecrübelerini paylaşmasını isteyen bir okuruna cevap verirken bu alanda uzman olmadığını ama uzun yıllar öğretmenlik yapmış olmasının etkisi ile bazı şeyler söyleyebileceğini belirtir. et-Tantâvî'ye göre eğitim; faydalı alışkanlıkları yerleştirip, zararlı olanlardan vazgeçmektir. İnsanın davranışları alışkanlıklarının toplamıdır. Yaptığı her yeni iş yeni bir alışkanlığın başlangıcıdır. Zamanla ya onu sürdürür ya da ondan vazgeçer. Öğretim ise, bilgileri öğrenenlerin zihnine aktarma üslûbunu seçmek ve anlatılanı anlamasına mani olacak engelleri ortadan kaldırmaktır. Üslûbu seçebilmek öğrencinin kapasitesini bilmeyi gerektirir. Eğer öğrenciye kapasitesinin üzerinde bilgi verilirse öğrenci zihnini öğrenmeye tamamen kapatır.³⁵⁴

Öğretim tanımına bakıldığında et-Tantâvî'nin öğrenciler arasındaki bireysel farklılığı göz önünde bulundurduğu görülür. Doğru üslûbu seçmek için öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri ve algı farklılıkları göz ardı edilmemelidir. Ona göre bu farklılıkları dikkate almak öğretmenin de farklı yöntemler kullanmasını gerektirir. Öğrencinin anlamasına engel olacak şeylerden bahsederken bunların öğretmen kaynaklı olabileceğini bu sebeple öğretmenin görünümünde, davranış biçiminde, konuşma tarzında öğrencinin dikkatini dağıtacak şeylerden kaçınması gerektiğini söyler. Kendi başarısının üç temel sebebi olduğunu dile getirerek her öğretmenin bunlara dikkat etmesi gerektiğini ifade eder. Başarılı olmanın birinci şartı öğrettiği dersi iyi kavramak ve konuya hâkim olmaktır. Öğretmen konu ile ilgili tüm kaynaklara bakmalı, tek

³⁵³ es-Semhurî, s.108.

³⁵⁴ et-Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 235.

kaynakla yetinmemelidir. Üniversitede öğrencilere tek bir kitap tavsiye etmesi ve tek kaynağa yönlendirmesi ise asla kabul edilemez, bunu yapan üniversite hocası değil ancak ilkokul hocası olabilir. İkinci şart öğrencilerin konuyu anlaması için her yolun denenmesidir. Öğretmen bir ifade anlaşılmadığında bir başka ifade ile konuyu kavratmayı denemelidir. Son koşul ise öğretmenin doğal olmasıdır. Bilmediği konuda bunu açıkça ifade edebilmeli, hata yaptığıında hata yaptığını itiraf edebilmelidir.³⁵⁵

et-Tantâvî makalelerinde ve anılarını ele aldığı *Zikrayât*'ında kendi öğrenciliği ve yaşadığı dönemin öğrencilerini kıyaslamakta ve kendi döneminde öğrencilerin pek çok zorlukla karşılaştığını, pek çok metni ezberlediklerini ve bu metinlerin sadece İslamî ilimlerle ilgili olmayıp fen bilimleri, coğrafya ve Arapça ile ilgili olduklarını söylemektedir. Ama öğretim yöntemlerinin daha iyi ve öğretmenlerin daha yumuşak olmasına rağmen bugün öğrenciler daha zayıftır. et-Tantâvî bunun öğrencileri dersten alıkoyacak şeylerin çokluğu ile bağlantılı olduğunu, kendisinin çocukken tek eğlencesinin babasının kütüphanesi olduğunu dile getirir. Ona göre bugün öğrenilecek şeyler ve imkânlar daha fazladır ama istek çok daha azdır.³⁵⁶

et-Tantâvî öğretmenlere yaptığı tavsiyelerde dersleri işlerken teorik kısımların kuru kuru verilmemesini, haccı anlatan bir fıkıh hocasının fotoğraflarla bilgiyi öğrenciye aktarıp hayatla bilginin bağının kurulması gerektiğini söyler. et-Tantâvî Arapça'nın öğretilmesine ve dilin korunmasına çok önem vermiştir. Ayrıca et-Tantâvî, Arapça derslerinden bahsederken kompozisyon, gramer ve edebiyat dersleriyle ilgili eleştiriler ve öneriler sunmaktadır.³⁵⁷

et-Tantâvî pek çok makalesinde öğrencilere tavsiyelerde bulunur. Başarıya ulaşmak isteyen öğrenciler öncelikle kendilerini tanımalı ve işitsel mi görsel mi olduklarını tespit etmelidirler. Ayrıca öğrenciler ders çalışırken konudan konuya geçmelidir. Tarih çalıştıktan sonra matematiğe geçerek dinlenmelidirler.³⁵⁸

³⁵⁵ et-Tantâvî, *Zikrayât*, IV, 237.

³⁵⁶ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.169- 173; Ebu'l-Kâsım, s.216- 217.

³⁵⁷ Bu öneriler ilgili bölümde zikredilecektir. et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.171- 177; et-Tantâvî, *Fiker ve mebâhis*, s.153.

³⁵⁸ Ali et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, 4.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 2007, I, 219- 221.

1.5.4 Makalelerinde Ele Aldığı Konular

et-Tantâvî medreseden ve ailesinden aldığı klasik eğitimi okuldan aldığı modern eğitimle birleştirmiştir. Makalelerinden batı edebiyatına ve tarihine hâkim olduğu anlaşılmaktadır. et-Tantâvî edebiyat, dil, din, tarih, fıkıh, sosyal sorunlar gibi çeşitli konuları makalelerinde ele almıştır. Bunları yazarken medrese hocaları ve örgün eğitim aşamasındaki hocalarından, yaptığı okumalardan, katıldığı ilim ve edebiyat toplantılarından beslenmiştir.³⁵⁹

et-Tantâvî'nin makalelerini birden çok sâikin etkisi ile yazdığı görülmektedir. Bazen herhangi bir konuda kendisinden yazı istenmesi üzerine yazılarını kaleme almıştır.³⁶⁰ Bazen toplumda gördüğü olumsuz tabloları yorumsuzdur diyerek olduğu gibi aktarır.³⁶¹ Bazen okuyuculardan gelen sorulara cevaben bir konuyu ele alır.³⁶² Zaman zaman da size anlatacak bir konu ararken yazılarımın arasında şunu buldum diyerek konuya giriş yapar.³⁶³

Makalelerinde çok farklı konulara temas eden et-Tantâvî'nin bazen mekâna ve kronolojiye önem vermeden tarihte ilk kez vuku bulan olaylar, küçük hikâyeler ve örnekler anlattığı görülür.³⁶⁴ Tarihi olaylardan yola çıkarak; ahlak, adalet, tevazu, cömertlik gibi konuları işlemekte ve halka örnek olacak etkili hikâyeler anlatarak yazılarını desteklemektedir.³⁶⁵ Örneğin bir makalesinin başında, iyi durumda olanın kötü hale düşmeden şükretmediğini söyler ve bu hikâyeyi şükretmemiz için anlatacağını dile getirir.³⁶⁶ et-Tantâvî İslam medeniyetinin ürettiği kitaplardan ve kütüphanelerden bahsederek İslam medeniyetinden ve bu medeniyetin meyvelerinden bahseder.³⁶⁷

³⁵⁹ es-Semhûrî, s.126- 127.

³⁶⁰ et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 87.

³⁶¹ et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 123.

³⁶² et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.157; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 164.

³⁶³ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.189; et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.7.

³⁶⁴ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.31.

³⁶⁵ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.89- 94.

³⁶⁶ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.60.

³⁶⁷ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.89- 100.

Gençlerin sorunları, evlilik, eşler arasındaki sorunlar ve işsizlik, ele aldığı diğer konulardır.³⁶⁸

³⁶⁸ et-Tantâvî, **Fî sebîli'l-islâh**, s.101, 172, 180, 197; et-Tantâvî, **Ma'a'n-nâs**, s.67.

BÖLÜM 2: ALİ ET-TANTÂVÎ'NİN EDEBİYATA VE DİLE DAİR GÖRÜŞLERİ

Ali et-Tantâvî'nin edebiyata ve dile dair görüşlerinin ele alındığı bu bölümde öncelikle onun edebiyatı nasıl gördüğü, edebiyatın önemine ve kaynağına dair neler söylediği, edebiyatın amacının ne olduğu konusundaki fikirleri, eserlerinde zikrettiği yazarlar ve şairler, onlar hakkında yaptığı değerlendirmeler, edebiyat derslerine yönelik eleştiri ve teklifleri ele alınacaktır. Daha sonra ise Arap dili ve dil dersleri ile alakalı olarak yazdığı makalelerden yola çıkılarak bu konulardaki fikirleri ve tercihleri sunulacaktır.

2.1 Edebiyata Dair Görüşleri

et-Tantâvî makalelerinde; “Edebiyat nedir? Edebî olan şey nedir? Güzel bir üslubu olan belîğ bir metin mi, yoksa ahlâkî değerlere sahip bir metin mi edebîdir? Edebiyatın amacı güzellik ve haz mıdır, toplumu ıslâh ve reform mudur? Edebiyatın önemi nedir? Edebî yetenek ilhamî midir, kesbî midir?” gibi soruların yanıtını aramıştır. Çalışmanın bu başlığında et-Tantâvî'nin makalelerinden yola çıkılarak bu sorulara verdiği cevaplar incelenecektir.

2.1.1 Edebiyat Tanımı

Sözlü ve yazılı anlatım biçimindeki sanat alanını ifade eden edebiyatın hangi kökten geldiğine dair farklı görüşler vardır.³⁶⁹ Ama görüşlerin ekserisi يَأْدُبُ أَدْبَ (edube ye'dubu) şeklindeki sülâsî mücerred fiilin beşinci babının masdarı olan أَدْبُ sözcüğünün edebiyatın etimolojik kökü olduğu yönündedir. Edebiyat, أَدْبُ (edeb) sözcüğünün ismi mensubu olup sözlükte *edele ilgili*, *edele uygun* ve *edele ait* gibi anlamlara gelen أَدْبِيَّ (edebî) lafzının çoğulu olan ve aynı zamanda kimi Arap yazarlarca da kullanılan أَدْبِيَّات (edebiyât)'ın Türkçeleşmiş şeklidir.³⁷⁰ Türkçede ve Farsçada “*edebiyât*”, Arapçada ise “*el-edeb*” sözcüğüyle ifade edilen bu terimin, çok sayıda tanımının yapıldığı görülmektedir.³⁷¹ Yapılan tanımlar “Edebiyat nedir; ilim midir, sanat mıdır?” gibi edebiyatın kökenine dair olan soruların cevabına göre veya “Edebiyatın amacı nedir?”

³⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Yalar, “Arap Edebiyatı Bağlamında Edebiyat Kavramına Analitik Bir Bakış”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.14, Sy.2, 2005, s.1- 23.

³⁷⁰ Yalar, “Arap Edebiyatı Bağlamında Edebiyat Kavramına Analitik Bir Bakış”, s.6.

³⁷¹ Yalar, “Arap Edebiyatı Bağlamında Edebiyat Kavramına Analitik Bir Bakış”, s.12.

sorusunun cevabına göre değişebilmektedir. Edebiyatın sonucuna göre yapılan tanımda edebiyat aklın ve duygunun ürünü olan her şey olarak görülür. Edebiyatın kökenine vurgu yapan tanımlar, edebiyatı etkileyici bir şekilde duyguların ifadesi olarak görmektedir. Kimilerine göre ise konusu ve üslûbu ne olursa olsun aklın ve duygunun ürettiği her şey edebiyatın içine girer. Amacına göre yapılan tanımlarda edebiyat, bazen bir araç olarak görülür ve toplumları ıslâh etmek ve iyi ahlâkı yerleştirmek için kullanılır. Bu düşünceyi savunanlar toplum için sanat ekolünün mensuplarıdır. Bir diğer ekol ise sanatın sanat için olduğunu ve toplumu ıslâh etme gibi bir amacının olmadığını ifade etmektedir.³⁷² et-Tantâvî'ye göre edebiyat nedir sorusuna verilen cevapların çeşitliliği lafzî farklılıklara dayanır. Eleştirmenler ve edebiyatçılar, edebiyatı tanımlarken körlerin bir fili tanımlaması gibi edebiyatın farklı yönlerine vurgu yapmaktadırlar.³⁷³

Tüm bu farklı yaklaşımlarla beraber edebiyatla ilgili olarak “*Bir dile ilişkin ilimlerin tamamı*”, “*Düşünce ve duyguyu tasvir eden sanatsal ve estetik söz*”, “*Her dilde meydana getirilmiş olan ilmî araştırmalar ile edebî sanatlara ilişkin eserlerin tümü*” şeklinde çeşitli tanımlar yapılmaktadır.³⁷⁴ et-Tantâvî'nin yaptığı tanımların ez-Zeyyât'a ait olan son tanıma yakın olduğu görülmektedir. Ona göre edebiyat; estetiği ve güzelliği niteleyen ve anlatan güzel sanatlardan bir sanattır.³⁷⁵ Bu sanat bir dilde veya o dilin bir döneminde yazılmış olan güzel eserlerin toplamıdır. Örneğin Abbâsî Edebiyatı o devirde yaşamış olan şairlerin şiirlerinden oluşur. XVII. yüzyıl Fransız Edebiyatı, Cornei, Russell, Moliere, La Fontaine gibi yazarların yazmış olduğu hikâyelerin ele alındığı dönemdir.³⁷⁶

et-Tantâvî'ye göre güzel sanatların her birinin görünümü farklıdır ama cevheri aynıdır. Sanatlar bir anlamı ifade eden müterâdif kelimelere benzerler. Şair de ressam da aynı güzelliği farklı yollarla yansıtır. Sanatta her şeyin gerçeğe uygun olması ya da sanatın somut bir gerçekliğinin olması gerekmez.³⁷⁷ Güzel sözlerin ifade edildiği bu sanatlardan

³⁷² es-Semhûrî, s.169- 171.

³⁷³ es-Semhûrî, s.174- 175.

³⁷⁴ Yalar, “Arap Edebiyatı Bağlamında Edebiyat Kavramına Analitik Bir Bakış”, s.18- 20.

³⁷⁵ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.150.

³⁷⁶ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.152.

³⁷⁷ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.193- 194.

biri olan edebiyat, taşıdığı anlamı şiir, nesir, hatırat, risaleler, röportaj, makale, hikâye veya roman yoluyla aktarabilir. İnşa ve üretimden oluşan edebiyat, taşıdığı anlamı taşıırken objektif değil sübjektiftir. Kesin kanunlara sahip değildir. Bu sebeple et-Tantâvî'ye göre edebiyatla ilgilenirken edebiyatın öznel olduğu göz ardı edilmemelidir.³⁷⁸ Ama öznelliğine rağmen edebiyatın kriterleri vardır. Edebiyatçı hisseder ve hislerini bir şiir veya nesirle ifade eder. Eleştirmen bu şiiri veya nesri kendi ölçütleriyle ölçer. Kıyaslama yaparken herhangi bir ekolü seçip onun kurallarını kullanır. Edebiyat tarihi de edebî ekollerin ve ürünlerin tertibini ve tasnifini yapar.³⁷⁹

2.1.2 Edebiyata Atfettiği Önem

Ali et-Tantâvî bir makalesinde, edebiyat ve bilim karşılaştırması yaparak edebiyatı yeren ve bilimi göklere çıkaran bir yazı üzerine bu iki disiplinin mukayesesini yapmıştır. Okuduğu bu yazıya yanıt niteliği taşıyan makalesinde et-Tantâvî aralarında yakınlık olmayan iki şeyin mukayese edilemeyeceğini söyleyerek söze başlamaktadır. Ona göre yakınlık olmamasının yanı sıra aralarında çekişme olmayan iki şey arasında üstünlük de olamaz. Bu sebeple bu iki disiplin arasında kıyas yapılamaz ve birinin diğerine üstün olduğu söylenemez ama bir değerlendirme yapılacak olursa edebiyatın insan için hava kadar gerekli olduğu görülür. Bilim çünkü çocuk gibidir, ama edebiyat ilk insandan beri var olagelmıştır. İlk insan, türünü koruma güdüsüyle ilk kadına sevgi sözcükleri söylemiştir. İlk aşk sözcükleri bilim kelimesi bilinmezken yazılmıştır. İnsanlık edebiyat olmadan hiçbir zaman var olmamıştır. Ancak bilimin var olmadığı uzun çağlar yaşanmıştır. İkisini kıyaslamak hava ile altını kıyaslamak gibi saçma bir uğraştır.³⁸⁰ et-Tantâvî'nin burada edebiyatı havaya, bilimi ise altına benzetmesi; edebiyatı insan için olmazsa olmaz bir uğraşı olarak, bilimi de değerli ama o olmadan da yaşanabilecek bir zinet gibi görmesi manidârdır. Bu benzetme onun bu iki disiplin hakkındaki görüşlerinin özünü oluşturmaktadır.

Bir başka eserinde et-Tantâvî edebiyatın bilim gibi olmadığını, bir tıp öğrencisinin dört yüzyıl öncesine ait bir eseri okuyarak sınıfta kalacağını ve kötü bir doktor olacağını; ama bir edebiyat öğrencisinin bin beş yüz sene öncesinin şiirini okuyup sanki bugün

³⁷⁸ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.43.

³⁷⁹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.195.

³⁸⁰ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.21.

söylenmiş hissine kapılıp etkilenebileceğini söylemektedir. Bilimin her gün bir ilerleme kaydedip mükemmelleştiğini söylemek bu durumu açıklamaya yetmez. Çünkü edebiyat daha bilim doğmadan kemâle ermiştir. İnsanlar yıllarca bilim olmadan yaşamıştır ama bir gün bile edebiyatsız yaşamamışlardır.³⁸¹ Burada edebiyatın değeri hakkında bu görüşleri serd eden et-Tantâvî'nin aralarında kıyas yapılamaz dediği iki disiplini karşılaştırarak edebiyatın daha gerekli olduğu fikrine vardığı düşünülebilir ama sonraki görüşlerinden de anlaşılacağı gibi yapmak istediği şey ikisinin farklı olduğunu ispat etmektedir.

et-Tantâvî'nin sözlerini bilim adamının müzikle veya güzel bir resimle ilgilenmek için işini bırakıp ara verebileceğini ama hiçbir edebiyatçının bir teoriyi dinlemek için sanatına ara vermeyeceğini söyleyerek sürdürdüğü görülür. et-Tantâvî'ye göre işin özü her şeyin iyilik, hakikat ve güzellik üçlüsünden birine dayanmasıdır. İyilik ahlâkta, hakikat bilimde, güzellik ise edebiyatta somut hale gelir. İnsanlar, bilimden çok edebiyata meylediyorlarsa bunun sebebi insanda güzelliğin hissedilmesinin gerçeğin takdir edilmesinden daha belirgin olmasındandır. İşin felsefî yönü bir tarafa bırakılırsa bilimin hakikati aradığı ve akla dayandığı görülür. Edebiyat ise hayale dayanmaktadır. Hayal akla göre daha genel ve insanın ömrünün her döneminde sahip olduğu bir şeydir. Aklını kullanamayan veya aklî melekeleri sınırlı olan insanlar olabilir, ancak hayal yeteneği olmayan hüznü tasavvur edemeyen, acının ne olduğunu bilmeyen yoktur. Bu sebeple edebiyat insanlar için önceliklidir. Gözlem, varsayım, deney ve kanundan oluşan bilimin aşamalarında bile hayalden faydalanılmaktadır. Hayal hem edebiyata hem bilime hizmet etmektedir.³⁸²

Ayrıca bilim bugün bir şeye değer verip onu üstün kabul ederken yarın bundan vazgeçebilir. Ama edebiyatta böyle bir şey söz konusu değildir. Sanatsal olan şeyler her zaman değerlidir. Şu da bir gerçektir ki bilim her zaman insanın faydasına çalışmaz. İnsanlara çok büyük zararlar veren icatlar vardır. Tıp bilimi bizi tedavi ederken, bizi hasta eden de bilimin sağlamış olduğu modern hayat ve gelişmişliktir. İnsanlık tarihine

³⁸¹ et-Tantâvî, **Ricâl mine't-târîh**, s.167.

³⁸² et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.21- 22.

bakacak olursak insanların bilimin en üst safhaya geldiği modern zamanlarda değil, eski çağlarda daha mutlu olduğu görülür.³⁸³

et-Tantâvî edebiyatın önemine dair bunları dile getirirken bu kavram ile sadece nesir veya şiir olarak yazılanları değil, güzeli tarif eden ve anlatan her şeyi müziği ve resmi de kastettiğini dile getirmektedir. Genel anlamı ile edebiyatı hava kadar gerekli gören et-Tantâvî, klasik edebiyata da büyük bir önem atfeder. Ona göre bir edebiyatçının klasik edebiyatı bilmeden yeni bir şey üretmesi mümkün değildir. Klasiği olduğu gibi bugüne aktarmak da maharet değildir. et-Tantâvî, edebiyatçılardan yaptıkları istiâre ve teşbihleri güne uygun ve hayatın içinden meselelere bağlayarak kurgulamalarını isteyen Ahmed Emin'e destek vererek onlara klasik eserlerden esinlenip çağa uygun benzetmeler yapmalarını söyler. Örneğin klasik eserler ok, kılıç ve yay gibi araç gereçleri teşbihlerinde kullanmışlardır. Ama nükleer silah çağında, hayattan kopuk ok ve yay teşbihlerine başvurulamaz.³⁸⁴

Modern edebiyatın klasik edebiyattan beslenmesinin önemine vurgu yapan et-Tantâvî'ye göre edebiyatta değişmeyecek şeyler de vardır. Mesela “Vukûf ‘ale’l-atlâl” denilen insanın geçmişte yaşadığı anıları ve yerleri yâd etmesi geleneği, edebiyatta her zaman başvurulmuş ve başvurulacak olan bir üslûbtur. Ama Abbasî devrinde yaşayan birinin klasik edebiyattaki gibi çadırları anlatması doğru değildir. Bu görmediği bir şeyi anlatan yalancı bir tasvir olur.³⁸⁵ Görüldüğü gibi et-Tantâvî edebiyatta bile dürüst bir tavır benimsemekte ve yalan olarak tanımladığı tasvirlerle karşı çıkmaktadır.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi et-Tantâvî edebiyata çok büyük bir önem atfeder. Ona göre edebiyat dinden sonra gelen en önemli şeylerdendir. Edebiyatçının kalemi ile mücadele etmesi kılıçla mücadele etmesinden farksızdır. Kahramanlar silahları ile şairler ise dilleri ile savaşırlar. Savaşçıların yaptıkları savaş alanında yok olur ama şairlerin ve yazarların eserleri sonsuza kadar kalır.³⁸⁶

³⁸³ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.23- 24.

³⁸⁴ es-Semhûrî, s.219.

³⁸⁵ es-Semhûrî, s.220.

³⁸⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 115; es-Semhûrî, s.191.

2.1.3 Edebiyatın Kaynağına ve Çeşitlerine Dair Görüşleri

et-Tantâvî'ye göre şiirin de yazının da kaynağı güzellik duygusu ve güzele duyulan sevgidir.³⁸⁷ Güzel sanatların bir çeşidi olan edebiyat ise bir yetidir. Güzel bir sese sahip olmak gibi bir melekedir ve doğuştan gelir. Bu melekeye sahip olanlar eğitim ile kendilerini geliştirmelidir. Eğer bunu yapmazlarsa bu yeti buzdan bir heykel gibi yok olup gider. Bir insan bu melekeye sahip değilse eğitim ile onu elde edemez. Alınan eğitimin sonucunda yazılan eserler dil kurallarına uygun veya kâfiyeli olabilir, ama aynı zamanda ruhsuz ve yapay olacaktır. Bir edebiyatçının öncelikle bu melekeye sahip olması gerekir. Bunun yanı sıra geniş bir hayal gücüne sahip olması, klasik edebiyat eserlerini okuyup dil melekesini geliştirmesi ve eser verdiği dili çok iyi bilmesi gerekmektedir. Dilin kurallarını, geçmiş dönemlerini ve bu dönemlerde verilen ürünleri bilmelidir.³⁸⁸

et-Tantâvî öğrencilerden gelen soruları yanıtladığı edebiyata dair bir makalesinde kelâmı ikiye ayırır. Lafız ve mana açısından yaptığı bu ayırmada, lafız bakımından mensur ve manzum olarak, mana bakımından ise nesir ve şiir olarak dördü bir tasnife gider. Sonuç olarak; şiir, mensur şiir, nesir, manzum nesir türlerinin elde edildiğini söylemektedir.³⁸⁹ et-Tantâvî bu ayırımı yaparken farklı bir tasnif yapmadığının bilincindedir, amacı öğrencileri bilgilendirmek ve onlara özet bilgiler sunmaktır. Bu ayırımla beraber et-Tantâvî edebiyatın çeşitlerinin ve şekillerinin olduğunu söyleyerek en önemlilerini sıralamaktadır. Bu çeşitlerin ilki hatırat türüdür. Kişinin kendi hatıralarını ve fikirlerini anlattığı bu eserler, basit ve akıcı bir üslûbla yazılır. *Werther'in Acıları*³⁹⁰ bu türe örnek olabilir. et-Tantâvî edebiyatla ilgilenen herkese anılarını yazmasını tavsiye etmektedir. Ama anılardan kastı ne yiyip ne içtiğimiz değil, gördüğümüz ve yaşadığımız ilginç anlar ve bunların bizde bıraktığı izlerdir. et-Tantâvî'ye göre ileride edebiyatçı olamasa bile anılarını yazmak kişinin kendi tarihini görmesi açısından faydalı olacaktır. Edebiyatın ikinci bir türü de mektuptur. Bir

³⁸⁷ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.21, 32.

³⁸⁸ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.58- 59; es-Semhûrî, s.190.

³⁸⁹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.195- 196.

³⁹⁰ Johann Wolfgang von Goethe (1749- 1832) Alman edebiyatçı, politikacı ve ressamın kitabıdır. "Goethe", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1996, XIV, 99.

arkadaşa yazılan mektuplar bu türdendir. Menfelûtî'nin *Mecdûlîn*³⁹¹ kitabı bu türe örnektir. Üçüncü edebi tür röportaj, dördüncüsü ise makaledir. Makaleler; duygusal, hikâyeci, tahlilî veya tasvirî olabilir. Bir diğerk tür de hikâyeye türüdür. Bu tür uzunluğu ve kısalığı açısından uksûsa, kıssa ve roman olarak üçe ayrılır. Konusu açısından dram, melodram, komedi ve trajedi; üslûbu açısındansa realist, hayalî, tahlilî ve tasvirî; kaynağı açısından tarihî, sosyal ve duygusal olarak tasnif edilebilir. Bu hikâyeye çeşitlerinin tümü dört temel öğeye sahiptir ki bunlar; zaman, mekân, kahramanlar ve olaydır.³⁹²

Edebiyatın kaynağı ve çeşitlerine dair bunları söyleyen et-Tantâvî'nin bu makalede amacının yeni bir şey söylemek değil, öğrencilere yardımcı olmak ve okurlarına genel bilgiler vermek olduğı görölmektedir.

Edebiyatın kaynağını güzele duyulan sevgi olarak gören et-Tantâvî edebiyatta düşünce özgürlüğünü savunmuştur. Ama bu özgürlüğün bir sınırı olmalıdır. Bu sınırda din, ahlâk ve fazilettir. et-Tantâvî düşünce özgürlüğüne inanır, ama özgürlüğün isyana ve ahlâksızlığa yol açmasına karşı çıkmaktadır.³⁹³

2.1.4 Edebiyatın Amacı ve Edebiyatçının Görevi

Edebiyatı, şiiri de içine alan ve her canlının yaşam kaynağı olan bir uğraşı olarak gören et-Tantâvî'nin; gençlik yıllarında sanatın sanat için yapılacağını savunmuş olsa da ilerleyen yıllarda edebiyatı ve sanatı toplumu ıslâh etme, güzel ahlâkı yerleştirme aracı olarak gördüğü dikkat çekmektedir.

et-Tantâvî, hocası Şefik Cebri³⁹⁴ ile yaptığı bir tartışmada onun edebiyatı onurlu bir hobi olarak görmesine karşı çıkmış; salt varlığın güzelliğini keşfetmek ve hayatın kederini azaltmak için edebiyat yapılmasını öğütleyen hocasını eleştirerek vatan için seferber olmayan zevk ve estetik için yapılan edebiyatın doğru olmadığını söylemiştir.

³⁹¹ *Mecdûlîn tahte zilâli'z-zeyzeûn*, Fransız yazarı Alphonse Karr'ın *Sous les tilleuls (Ihlamurlar Altında)* adlı romanının çevirisidir. et-Tantâvî bu eseri zayıf bir edebiyat örneği olarak görür. Hayatı bir kadının sevgisine bağlamak ve o olmadan her şeyin değersiz olduğunu düşünmek zayıflıktır. Ona göre verdiği mesaj itibarı ile bu eser tavsiye edilemez. İsmail Durmuş, "Mustafa Lutfi Menfelûtî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2004, XXIX, 135.

³⁹² et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.196- 197.

³⁹³ et-Tantâvî, *Suver ve havâtır*, s.203; Ali et-Tantâvî, *Hutâfu'l-mecd*, 3.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 1996, s.192; et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.234- 236.

³⁹⁴ 1898- 1980 yılları arasında yaşamış Suriyeli edebiyatçı ve şairdir. ed-Dakkâk, s.419; el-Keyâlî, s.154.

et-Tantâvî'ye göre var olma mücadelesi içinde olan bir toplum sanat için sanat yapamaz. Fransız işgali altında bulunan Suriye'de edebiyatçıların yapması gereken toplumu bilinçlendirmek ve özgürlük mücadelesine yazıları ile destek olmaktır.³⁹⁵

et-Tantâvî aynı yıllarda yazdığı başka bir makalede sanat için sanat ekolünü savunanlara karşı daha yumuşak davranmakta ve edebiyatı salt edebiyat, toplumsal edebiyat olarak ikiye ayırmaktadır. O, sanatı bir hobi olarak görenlerin salt edebiyatı kastettiğini, sanatın ahlâkî ve toplumu geliştirme amacıyla olduğunu söyleyenlerin ise toplumsal edebiyatı kastettiklerini söylemektedir. Salt edebiyat fikrini destekleyenlere göre edebiyat güzel sanatlardan bir sanattır, amacı da güzel ve estetik olandır. Estetik ise maddî ve ahlâkî her düşünceden soyutlanmış olmalıdır. Bu sebeple onlar edebiyatı değerli bir hobi olarak görmektedirler. Bu sözleri sarf eden et-Tantâvî ilk makalesinin aksine sonraki makalelerinde bu düşüncenin savunulabilir olduğunu söyleyerek hocasına karşı çıkanları eleştirmiştir.³⁹⁶

Kimilerine göre çelişki olarak görülebilecek olan bu değişimin, et-Tantâvî'nin makaleleri göz önünde bulundurulduğunda, lafız mana ayırımına dayandığı görülür. O lafız ve mana ayırımı yaparak lafzın edebî olmasının yanı sıra mananın da ahlâkî olması gerektiğini savunmaktadır. Düşüncelerindeki bu değişim et-Tantâvî'nin fevrî yapısından kaynaklanmaktadır. Hayatının son döneminde yazdığı *Zikrayât* adlı eserinde de hocasının zamanlamasının çok yanlış olduğunu dile getirmiştir. Bu sözlerinden de anlaşılmaktadır ki et-Tantâvî bu fevrî davranışından dolayı pişman olmuş ve sonra ki makalelerinde daha yumuşak bir tavır sergilemiştir.³⁹⁷

Kısaca et-Tantâvî'ye göre Batı kültürü kendi varlığını tamamlamış özgür bir kültürdür. Bu sebeple Batı sanat için sanat fikrini benimseyebilir ama özgürlük mücadelesi veren Arap toplumu varlığını inşa etme çabasındaiken sanat için sanat yapamaz. Bu toplum sanatı toplumu ıslâh etmek için kullanılmalıdır. Yani Arap toplumu için edebiyatın amacı duyguları güzel şeylere yönlendirmek, uyuyan vicdanları uyandırmak ve toplumu faydalı olana yönlendirmek olmalıdır. Hayatta güzellikten ve sanattan daha değerli olan şeyler vardır ki ahlâk fazilet ve din bunlardandır. Bu değerler, boyalı bir tablo veya

³⁹⁵ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.20; et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 203- 207; es-Semhûrî, s.171- 173.

³⁹⁶ es-Semhûrî, s.174- 175.

³⁹⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 203.

büyüleyici bir şiir kasidesi için kaybedilemez.³⁹⁸ et-Tantâvî bu düşünceyi savunurken karşıt fikirde olan sanat için sanat taraftarlarının her zaman ahlâk dışı davranmadıklarını ayrıca toplumdan ve hayattan halî bir sanatı da savunmadıklarını göz ardı eder. Hâlbuki bu ayırım bu kadar net ve keskin değildir.³⁹⁹

et-Tantâvî makalelerinde salt edebiyat fikrini doğru bulmadığını söylemenin yanı sıra her şeyden bir parça barındıran yüzeysel edebiyatı da doğru bulmadığını dile getirmektedir. Ona göre bu üslûp edebiyat olarak isimlendirilemez. Bunu yapan gerçek bir edebiyatçı olarak değil ancak genel kültür sahibi biri olarak tanımlanabilir ve bu kişiler sohbet edebiyatçısı olabilirler. Buldukları sohbet meclislerinde güzel sözler söyleyerek insanları eğlendirirler ama edebî makaleler ve kitaplar yazamazlar.⁴⁰⁰

et-Tantâvî edebiyatı, yazara ve hatîbe verilmiş bir emanet olarak görmektedir. Edebiyatçı; edebiyatı, yanlışlığı belirtmek, doğruyu emretmek ve iyiliğe davet etmek için kullanmazsa emanete ihanet etmiş olur. Bu sebeple toplumu ıslâh etmek için çabalamayan yazara edebiyatçı denemez. Bu çabanın yanı sıra toplumsal sorunları dile getirmek; ülke meselelerini gündemde tutmak; toplumu Batılılaşmaya, sömürgeye ve modernleşmeye karşı uyarmak da yazarın görevleri arasındadır.⁴⁰¹ Edebiyatçı bunu yaparken Batı medeniyetinin sunduğu her şeyin iyi olmadığını ama Batıdan alınabilecek güzel yönlerin de olabileceğinin farkında olmalıdır. Toplum da bu konuda dikkatli olmalı ve Batının iyi yönlerini alıp, kötü yönleri terk etmelidir.⁴⁰²

Edebiyatçının toplumsal sorunlarla ilgilenmesi gerektiği fikrini savunan et-Tantâvî aşkı ve sevgiyi konu alan yazarları eleştirmekte ve onlara şu şekilde seslenmektedir:

“Sevgilinin firâkının canınızı yaktığı kadar Filistin’in acısı canınızı yakmaz mı!?”

Bu sözlerinden de anlaşıldığı üzere et-Tantâvî’ye göre edebiyatçı halkı harekete geçiren, dertleri gideren, kalpleri ve zihinleri temizleyen, ciddi işleri gündeme getiren, gaflette ve uykuda olanları uyandıran bir misyona sahip olmalıdır.⁴⁰³ Suriye’de Fransız işgaline

³⁹⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, III, 32- 33; es-Semhûrî, s.180- 181.

³⁹⁹ es-Semhûrî, s.183- 185.

⁴⁰⁰ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.233; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 216; es-Semhûrî, s.178.

⁴⁰¹ et-Tantâvî, **Fî sebîli'l-ıslâh**, s.17- 21, 87; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.189- 192; es-Semhûrî, s.192.

⁴⁰² et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.189- 192.

⁴⁰³ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 274- 275.

karşı, Yemen’de İngiliz işgaline karşı, Filistin’de İsrail işgaline karşı direnen yazılar yazarak kendisi de bu amaca hizmet etmiştir.⁴⁰⁴

Edebiyatçının bir diğer görevi de toplumun tarihini dile getirmektir. Edebiyatçılar toplumlarının köklü tarihlerini, doğal güzelliklerini gündeme getirmeli ve sonraki nesillere aktarmalıdır. Şairler de Mutenebbî’nin Seyfûddeve’nin katıldığı savaşları ve inşa ettiği kaleleri şiirlerinde anlatarak onları sonsuzlaştırdığı gibi ülkelerini ve kültürlerini sonsuzlaştırmalıdır. Bugün bu kaleler yerlerinde olmamalarına rağmen insanların zihin dünyasında ölümsüz hale gelmişlerdir. Yöneticiler de şunu unutmamalıdır ki şairlerin ve edebiyatçıların krallara ihtiyacı yoktur, ölümsüz hale gelmek için kralların onlara ihtiyacı vardır.⁴⁰⁵ et-Tantâvî’ye göre Batılı edebiyatçılar bu görevi çok iyi bir şekilde yerine getirmiştir. Fransa’da üzerine şiir yazılmamış kale veya nehir yoktur.⁴⁰⁶ Edebiyatçıların yapması gereken bir diğer şey de Arap coğrafyasını gezip gördükleri yerleri anlatmak ve halkları tanıştırap ilişkileri pekiştirmektir. Kendisi de gittiği ülkelerde o ülkeleri tanıtan kitaplar yazarak bu amaca hizmet etmeye çalışmıştır.⁴⁰⁷

2.1.5 Şiire ve Şairlere Dair Görüşleri

Gençlik yıllarından itibaren edebiyatla yakından ilgilenen et-Tantâvî ilkökul çağında şiir yazmayı denemiştir. Fakat hocasının şiirlerini beğenmeyip eleştirmesi sebebiyle cesareti kırılmış ve bu işe tekrar kalkışmamıştır.⁴⁰⁸

et-Tantâvî şiiri vezinli ve kâfiyeli söz olarak tanımlamaktadır. Bu tanımın, arûz âlimleri tarafından kullanılan ve içeriğe değil, biçime vurgu yapan bir tarif olduğunu söylese de kendisi de vezne ve kâfiyeye büyük bir önem vermiştir. Ona göre şiirde melodi ve vezin asla vazgeçilemeyecek iki unsurdur. Şiir ritmik ve melodik olmalıdır.⁴⁰⁹ Lafzın yanı sıra mananın da ihmâl edilemeyeceğini düşünen et-Tantâvî şiiri, güzelliğini ancak kalp sahibi olanların anlayabileceği, kalbin dili ve sözün güzelliği olarak görmektedir.⁴¹⁰

⁴⁰⁴ es-Semhûrî, s.194.

⁴⁰⁵ et-Tantâvî, **Fî sebîlî’l-islâh**, s.74- 76; es-Semhûrî, s.196- 197.

⁴⁰⁶ es-Semhûrî, s.197- 198.

⁴⁰⁷ es-Semhûrî, s.199.

⁴⁰⁸ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.130.

⁴⁰⁹ et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.195- 196; Mekkî, s.207- 208.

⁴¹⁰ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.32.

Ayrıca edebiyatçıların yaptığı tanımlardan da “Güzel bir tabirle yüce duyguların ifade edilmesi” tanımını tercih etmiştir.⁴¹¹

Şiirde melodi, vezin ve kâfiyeye önem veren et-Tantâvî bu şekil şartlarının yanı sıra anlamı ve içeriği de önemsemektedir. O, insanı kötü şeylere sevk eden; melankoliye ve dramaya sürükleyen şiirleri de kabul etmez. Bu üslûbu kullanan şairleri şu sözleri ile eleştirmiştir:

*“Niçin gecenin karanlığını görüp sabahın aydınlığını görmüyorsun? Kışın gökyüzünün ağladığını tasvir ederken ilkbahar ve yazın çiçeklerinin güldüğünü neden anlatmıyorsun?”*⁴¹²

Ona göre İslam’ın şiire karşı olduğu fikri de doğru değildir. et-Tantâvî şiirin İslâm’a uygun olmadığını ve Kur’ân’ın şairleri eleştirdiğini söyleyenlere de karşı çıkmaktadır. Ona göre Peygamber’in ve ashâbın şiir dinlemiş olması, şiirin İslam’a aykırı olmadığını kanıttır. Pek çok İslam âliminin şiirle uğraşması ve şiir yazması da bunu kanıtlamaktadır.⁴¹³ et-Tantâvî bir makalesinde kendisine “*Sen hâkimsin, yaşlısın, aşkla ve şiirle uğraşmak sana yakışmaz*” eleştirisinde bulunanlara cevaben de fakih ve muhaddis olan İslam alimlerinin şiirlerinden örnekler vermiştir.⁴¹⁴

⁴¹¹ et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.196.

⁴¹² et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 290, 291.

⁴¹³ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.32- 33.

⁴¹⁴ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.31- 41.

Ubeydullah b. Abdullah⁴¹⁵, Saîd b. el-Museyyeb⁴¹⁶, Ebu'l-Kâsım el-Kuşeyrî⁴¹⁷, Cürçânî⁴¹⁸, Muhammed b. Dâvûd ez-Zâhirî⁴¹⁹, Ebu'l-Fadl el-Haskefî⁴²⁰, İbn Hallikân⁴²¹ örnek olarak zikrettiği âlimlerden bazılarıdır.

et-Tantâvî vezne ve kâfiyeye önem vermeyen serbest şiiri şiddetle eleştirmektedir. Ona göre serbest şiir, şiirin içindeki musikiyi yok etmektedir. Serbest şiirin kaostan başka bir şey olmadığını söyleyen et-Tantâvî, jüri başkanı olduğu bir şiir yarışmasında kendisine gelen serbest şiiri nesir yarışmasına göndermiş ve bu hareketi şiir ülkesine sahte pasaportla girmeye çalışma çabası olarak nitelendirmiştir.⁴²² Ayrıca kâfiyeli ve vezinli şiiri tek düze olmakla eleştiren serbest şiir taraftarlarını da üzüm salkımına ulaşamayıp onu ham olmakla suçlayan tilkiye benzetmiştir.⁴²³

et-Tantâvî gençlik yıllarında yazdığı ve kelâmı; şiir, mensur şiir, nesir ve manzum nesir olarak dörde ayırdığı makalesinde serbest ve modern şiire bir yol açmış olsa da son dönem yazdığı eserlerinde serbest şiiri kesin bir dille eleştirmektedir.⁴²⁴

⁴¹⁵ Ebü Abdillâh Ubeydullâh b. Abdillâh b. Utbe b. Mes'ûd el-Hüzelî (ö. 98/716). Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biridir. Abdullah Kahraman, "Ubeydullah b. Abdullah", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2012, XLII, 18.

⁴¹⁶ Ebü Muhammed Saîd b. el-Museyyeb (el-Museyyib) b. Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 94/713), Medineli meşhur yedi tâbiîn fakihinden biridir. M. Yaşar Kandemir, "Saîd b. Museyyeb", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2008, XXXV, 563.

⁴¹⁷ Ebu'l-Kâsım Zeynülslâm Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî (ö. 465/1072). Mutasavvıf, kelâm, tefsir ve hadis âlimidir. Süleyman Uludağ, "Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevâzin", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2002, XXVI, 473.

⁴¹⁸ Ebü Bekr Abdülkahir b. Abdirrahmân b. Muhammed el-Cürçânî (ö. 471/1078-79). Arap dil bilgini ve edebiyat nazariyatçısıdır. Nasrullah Hacımüftüoğlu, "Abdülkahir el-Cürçânî", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1988, I, 247.

⁴¹⁹ Ebü Süleymân Dâvûd b. Alî b. Halef el-İsfahânî (ö. 270/884). Zâhirî mezhebinin kurucusudur. Nurettin İtr, "Dâvûd ez-Zâhirî", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, IX, 49.

⁴²⁰ 'Alâüddîn Muhammed b. Alî b. Muhammed el-Haskefî ed-Dımaşkî (ö. 1088/1677), Hanefî fakihidir. Ahmet Özel, "Haskefî", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997, XVI, 387.

⁴²¹ Ebu'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî (ö. 681/1282), Vefeyâtü'l-a'yân adlı eseriyle tanınan tarihçi, fakih, edip ve şairdir. Abdülkerim Özyaydn, "İbn Hallikân", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1999, XX, 17.

⁴²² et-Tantâvî, **Zikrayât**, VIII, 334; es-Semhûrî, s.256.

⁴²³ "التعلب لما لم يصل إلى عنقود العنب قال إنه حامض". et-Tantâvî, **Zikrayât**, VIII, 335.

⁴²⁴ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.195- 196.

Örneğin modern dönem şairlerinden Halil Mutran'ın⁴²⁵ Ahmed Şevki⁴²⁶ ile bir tutulduğunu ama onun bir şair olamayacağını yazdıklarının kâfiyeli nesir olduğunu söylemektedir.⁴²⁷

Modern sanatı ve şiiri eleştiren et-Tantâvî, üst üste yığılmış kibrit kutularının veya taşların sanat olamayacağını, iç içe geçmiş harflerle sanat yapılamayacağını söylemektedir. Sanat adına lafızların anlamlarını yanlış bir şekilde kullanmak, gizem ve kapalılık adına lafızların sahip olmadığı anlamları onlara yüklemek de savunulacak bir şey değildir.⁴²⁸ et-Tantâvî'ye göre sembolik anlatım belirsizlik anlamına gelmemelidir. Klasik şiirde var olan kapalı ve sembolik ifadeler, ufuk açan dinleyenlere farklı şeyler düşünme imkânı veren bir niteliğe sahiptir. Bu kapalılık kabul edilebilir; fakat modern şiir bu niteliklere sahip olmayan bir belirsizliğe sahiptir. et-Tantâvî Cerîr'in⁴²⁹ ve Ahmed Şevkî'nin şiirlerinden kabul edilebilir kapalılığa örnekler vermektedir:

لَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّ آخِرَ عَهْدِكُمْ يَوْمَ الرَّجِيلِ فَعَلْتُ مَا لَمْ أَفْعَلْ⁴³⁰

Cerîr bu şiirde yapmadıklarımı yaparım derken; ne yapmıştır, ne yapmamıştır bilinmemektedir. Bu beyitte kapalılık vardır ama bu kapalılık anlamı genişletmektedir. Okuyuculara yapılabilecek şeyler hakkında geniş bir yelpaze sunmaktadır.

إِنْ رَأَيْتَنِي تَمِيلُ عَنِّي كَأَنَّ لَمْ تَكُ بَيْنِي وَبَيْنَهَا أَشْيَاءُ⁴³¹

Ahmed Şevkî'nin şiirinde de şair, aramızda bir şeyler yokmuş gibi derken herkes için farklı anlamlara gelebilecek bir lafızla herkese farklı şeyler düşündürerek anlamın kapsamını genişletmiştir. et-Tantâvî bu tür kapalılığa karşı değildir. Ama ona göre özellikle modern Arap şiirinde sembolik şiir belirsizlikten öteye gidememektedir. Şair olarak isimlendirilemeyecek kişiler şiir yazamadıkları zaman, karaladıkları anlamsız

⁴²⁵ Halil b. Abduh b. Yusuf Mutran (1872- 1949) Lübnanlı romantik Arap şairlerindendir. Mehmet Yalar, "Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.17, Sy.1, 2008, s.51.

⁴²⁶ Ahmed Şevki b. Alî b. Ahmed Şevki (ö.1868- 1932). Son devir Arap şairlerinin en meşhurdur. Ramazan Şeşen, "Ahmed Şevki", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1989, II, 136.

⁴²⁷ et-Tantâvî, *Fiker ve mebâhis*, s.60.

⁴²⁸ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.109- 113.

⁴²⁹ Cerîr b. Atıyye b. el-Hatafâ (Huzeyfe) et-Temîmî (ö. 110/728) Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biridir. Zülfikar Tüccar, "Cerîr b. Atıyye", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1993, VII, 412.

⁴³⁰ et-Tantâvî, *Zikrayât*, VIII, 304.

⁴³¹ Ahmed Şevkî'ye aittir. et-Tantâvî, *Zikrayât*, VIII, 304.

sözleri sembolik şiir olarak isimlendirmekteler, fakat bu şiirlerin çoğu boş ve anlamsızdır. Modernleşme adıyla yapılan bu hareketin Batı sembolizmiyle de ilgisi yoktur.⁴³² Sembolizmi eleştiren et-Tantâvî aslında bu edebî akıma karşı değildir. Kendisi de “Sembolik bir hikâye” veya “Sembolik edebiyattan” notu düşerek makale ve hikâye yazmıştır.⁴³³ Karşı çıktığı şey yetenekleri olmayan bazı yazarların, edebî olmayan ve beğenilmeyen şiirlerini bu akımı kullanarak korumaya çalışmaları ve eleştiriyi kabul etmemeleridir.⁴³⁴

Modern şiiri bu şekilde eleştiren et-Tantâvî belagatın geçmişte şiirle iç içe olan, canlı bir eleştiri şekli iken bugün soğuk ve ölü kurallardan ibaret olduğunu ifade etmektedir. Ona göre edebiyat, şiir ve nesir ile büyük bir ilerleme sağlamıştır. Belagat ise bir gelişme sağlamamış ve geçmişte şiirle kurduğu bağı yitirerek ölü bir hâl almıştır.⁴³⁵ et-Tantâvî, Mîhâil Nu‘ayme’yi⁴³⁶ yeni tasvirler istiareler ve mecazlar geliştirdiği için övmekte ve onun belagatı bir nebze canlandırdığını dile getirmektedir.⁴³⁷

Edebiyat yeteneğini ve şairliği bir meleke olarak gören ve bu yeteneğin eğitimle geliştirilmesi gerektiğini düşünen et-Tantâvî şairleri ikiye ayırmaktadır. Yeteneği olan ve kendini geliştirmiş olan şairin melekesi ağır basarsa ‘abkarî (dehâ), eğitimi ağır basarsa nâbiğa olur. ‘Abkarî olan şair yeni bir yol açar; nâbiğa ise döneminin önde gelenlerinden olur. Nâbiğanın yeteneği eğitimi sona erince kendini gösterir; ‘abkarînin yeteneği aniden ortaya çıkar. Nâbiğa tek bir yöntem ve tarzla yazar, uzun bir çalışmadan sonra eser ortaya koyar, geri dönüp düzeltmeler yapar. ‘Abkarî ise farklı tarzlarda yazar, eserini aniden ortaya çıkarır, o eseri bitirmeden rahat edemez ve dönüp geriye bakmaz. ‘Abkarî inişli çıkışlı bir kariyere sahiptir. Bir şiiri mükemmele yakınken başka bir şiiri çok kötü olabilir.⁴³⁸

⁴³² et-Tantâvî, **Zikrayât**, VIII, 297, 304; et-Tantâvî, **Makâlât fî kelimât**, I, 251- 252; es-Semhûrî, s.287- 290.

⁴³³ et-Tantâvî, **el-Bevâkîr**, s.303; es-Semhûrî, s.291- 292.

⁴³⁴ et-Tantâvî, **Makâlât fî kelimât**, I, 251.

⁴³⁵ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 167.

⁴³⁶ 1889- 1988 yılları arasında yaşamış Lübnanlı şair ve yazardır. Rahmi Er, **Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi**, Ankara: Vadi Yayınları, 2012, s.44.

⁴³⁷ et-Tantâvî, **Suver ve havâtır**, s.197.

⁴³⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 125.

İmruu'l-Kays⁴³⁹, Beşşâr⁴⁴⁰, Ebû Nuvâs⁴⁴¹, Ebu'l-'Atâhiye⁴⁴², Ebû Temmâm⁴⁴³, Mutenebbî ve Ahmed Şevkî 'abkarîlerdendir. Züheyr⁴⁴⁴, Mervan⁴⁴⁵, Buhturî⁴⁴⁶ ve Ebû Firâs nabiğalardandır.⁴⁴⁷ Klasik dönem şairlerini bu şekilde ayıran et-Tantâvî kendi çağdaşlarından Muhammed el-Bezm⁴⁴⁸, Hayreddin ez-Ziriklî⁴⁴⁹, Halil Merdem Bek, Şefik Cebri'yi Dımaşk'ın en büyük şairleri olarak gördüğünü söylemektedir.⁴⁵⁰

et-Tantâvî'nin edebiyatın tanımında olduğu gibi şairlerle ilgili taksimi yaparken de ez-Zeyyât'tan etkilendiği görülmektedir. Nitekim ez-Zeyyât *Fî usûli'l-edeb* adlı eserinde şairleri bu şekilde ayırmıştır.⁴⁵¹

2.1.6 Övdüğü ve Eleştirdiği Yazarlar

Edebiyatı, iyi ahlâkı öğretmenin ve toplumu ıslâh etmenin bir aracı olarak gören et-Tantâvî bu amaca hizmet etmeyen, insanın ahlâkını bozan ve dini değerlere zarar veren yazılardan ve yazarlardan kaçınmak gerektiğini savunmuştur. Ona göre dine uygun olan ve iyi bir ahlâkî mesaj içeren edebî kitaplar ve şiirler okunmalıdır.⁴⁵²

⁴³⁹ Ebû Vehb (Ebu'l-Hâris / Ebû Zeyd) Hunduc b. Hucr b. el-Hâris Âkilü'l-Mürâr (ö. 540), Câhiliye devrinin tanınmış Arap şairidir. Ahmet Savran, "İmruulkays b. Hucr", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2000, XXII, 237.

⁴⁴⁰ Ebû Muâz Beşşâr b. Bürd el-Ukaylî (ö. 167/783-84) Şiirleri örnek (şâhid) olarak kullanılan son Arap şairidir. Cemal Muhtar, "Beşşâr b. Burd", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992, VI, 8.

⁴⁴¹ Ebû Nuvâs el-Hasen b. Hâni' b. Abdilevvel el-Hakemî (ö. 198/813), Abbâsîler'in ilk döneminde Arap şiirine yeni bir üslup getiren şairdir. Nasuhi Ünal Karaarslan, "Ebû Nuvâs", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, X, 205.

⁴⁴² Ebû İshâk İsmâil b. el-Kâsım b. Süveyd (ö. 210/825) Abbâsî devri şairlerindedir. Erol Ayyıldız, "Ebu'l-Atâhiye", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, X, 294.

⁴⁴³ Ebû Temmâm Habîb b. Evs b. Hâris et-Tâî (ö. 231/846). Meşhur Arap şairi ve hamâse müellifidir. Hüseyin Elmalı, "Ebû Temmâm", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, X, 241.

⁴⁴⁴ Ebû Sülmâ (Ebû Büceyr) Züheyr b. Ebî Sülmâ (Rebia) b. Riyâh el-Müzenî (ö. 609), Muallaka şairlerindedir. Süleyman Tülücü, "Ebû Sülmâ", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2013, XLIV, 540.

⁴⁴⁵ Ebu's-Simt (Ebu'l-Heyzâm/ Ebu'l-Hendâm) Mervân b. Süleymân b. Yahyâ b. Ebî Hafsa Yezîd (ö. 182/798), Methiyeleriyle tanınan Arap şairidir. Süleyman Tülücü, "Mervân b. Ebû Hafsa", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2004, XXIX, 229.

⁴⁴⁶ Ebû Ubâde el-Velîd b. Ubeyd b. Yahyâ et-Tâî (ö. 284/897), el-Hamâse adlı eseriyle tanınan Arap şairidir. Zülfikar Tüccar, "Buhturî", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992, VI, 381.

⁴⁴⁷ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.58- 60; et-Tantâvî, **Zikrayât**, IV, 7.

⁴⁴⁸ Muhammed b. Mahmud el-Bezm (1887- 1955), Suriyeli şair ve edebiyatçıdır. ed-Dakkâk, s.413; el-Keyâlî, s.117.

⁴⁴⁹ Hayreddin b. Mahmud ez-Ziriklî (1893- 1976) Suriyeli şairlerindedir. ed-Dakkâk, s.414; el-Keyâlî, s.127.

⁴⁵⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 125.

⁴⁵¹ es-Semhûrî, s.275.

⁴⁵² et-Tantâvî, **Zikrayât**, III, 32- 33.

Dine ve ahlâka uygun yazılar yazan edebiyatçıları önermesi edebî üslûba önem vermediği anlamına gelmez. O toplum için sanat amacına hizmet eden ama aynı zamanda belîğ ve dil kurallarına uygun eserler yazan kişilerin tercih edilmesini istemektedir.⁴⁵³

et-Tantâvî; Câhız, Ebû Hayyân et-Tevhîdî,⁴⁵⁴ Gazzâlî⁴⁵⁵, İbn ‘Arabî ve İbn Haldûn’u en büyük Arap yazarlar olarak gördüğünü ifade eder ve eserlerinin okunması tavsiyesinde bulunur. Ona göre İbn ‘Arabî’nin *Futuhât-ı mekkiyye*’si dinî açıdan değil edebî açıdan değerli bir eserdir. İbn Haldûn’un *Mukaddime*’si, Gazzâlî’nin *İhyâ*’sındaki psikolojik analizleri ise en iyi edebî örneklerdir.⁴⁵⁶ Klasik Arap edebiyatından bu yazarları övmesinin yanı sıra Ahmed Emin’in⁴⁵⁷ *Fecru’l-İslâm*, *Duha’l-İslâm*, *Zuhru’l-İslâm* ve *Feyzu’l-hâtır* isimli eserleri; Iraklı Cevâd Ali’nin *Tarihu’l-‘Arab kable’l-İslâm* adlı eseri son dönemde yazılmış en iyi kitaplardan olduklarını söyleyerek övmüştür.⁴⁵⁸ Ahmed Emin’in hocası mertebesinde olduğunu dile getiren et-Tantâvî “Kayıp Halka” adlı makalesinin başlığını ondan aldığını söyleyerek kendisine atıf yapmıştır.⁴⁵⁹

et-Tantâvî kendisi ile aynı dönemde yaşamış olan Mısırlı şair Ahmed Şevkî’yi de yaşadığı dönemde Arapların duygu ve isteklerini en iyi şekilde dile getiren asrının Mutenebbî’si olarak tarif etmekte ve şiirlerinin Arapların divânı olarak kabul edilebileceğini dile getirmektedir. Ayrıca Şevkî’nin, Fransız işgali yıllarında yaşanan Dımaşk ayaklanması ile ilgili şiirinin aceleye geldiği için mükemmel olmadığını ama duyguları itibarı ile insanlar için büyük bir öneme sahip olduğunu söylemektedir.⁴⁶⁰

⁴⁵³ et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.191- 192.

⁴⁵⁴ Ebû Hayyân Alî b. Muhammed b. Abbâs et-Tevhîdî (ö. 414/1023), Arap nesir sanatının en büyük temsilcilerinden, felsefeci ve mutasavvıftır. Mahmut Kaya, “Ebû Hayyân et-Tevhîdî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, X, 154.

⁴⁵⁵ Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî (ö.505/1111), Eş’arî kelâmcısı, Şafî fakihî, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürüdür. Mustafa Çağrı, “Gazzâlî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1996, XIII, 489.

⁴⁵⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât II**, s.27; et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.229.

⁴⁵⁷ Ahmed Emîn b. İbrâhîm et-Tabbâh (ö. 1886-1954), Mısırlı mütefekkir, medeniyet tarihçisi ve yazardır. Hulusi Kılıç, “Ahmed Emîn”. **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1989, II, 62.

⁴⁵⁸ et-Tantâvî, **Zikrayât**, VIII, 298; et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.96.

⁴⁵⁹ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.71.

⁴⁶⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 226- 227.

İmam Evzâ'î'nin⁴⁶¹ hayatını kaleme alan bir kitabı eleştirdiği makalesinde ise Evzâ ile ilgili Şekîb Arslan'ın⁴⁶² daha iyi bir kitabı olduğunu söyleyerek⁴⁶³ “Emîru'l-Beyân” (belâgatın prensi) olarak görülen Arslan'ın yazılarını ve şiirini övmektedir.⁴⁶⁴

et-Tantâvî'nin övdüğü yazarlardan biri Mustafâ Sâdık Râfi'î'dir. Kendisine bir makalesinde “*O büyüklü kalemini ödünç ver ki sana hislerimi anlatabileyim...*” şeklinde seslenerek *Kıssatu zevâc* adlı hikâyesinden çok etkilendiğini söylemektedir.⁴⁶⁵

Kendisine Râfi'î'nin üslûbu hakkında ne düşündüğünü soran bir okuruna cevaben de onun, *Resâilu'l-ahzân* ve *es-Sehâbu'l-ahmer* isimli kitaplarında ağır ve felsefî bir dil kullandığını dile getirir. Ayrıca *Târîhu âdâbi'l-Arab* adlı eserinde Cürcânî'nin üslûbuna benzeyen bir üslûp kullandığını söylemektedir. *Vahyu'l-kalem*'de ise açık ve net mükemmel bir üslûbu vardır.⁴⁶⁶ Râfi'î'nin eleştiri yaparken hicveden ağır bir dil kullandığını düşünen et-Tantâvî'ye göre en iyi üslûb doğal ve akıcı bir şekilde yazmaktır. Bu üslûbla yazmayan yazar kendisini de okuyucuyu da yoracaktır. Bu sebeple et-Tantâvî, Râfi'î'nin *Resâilu'l-ahzân* ve bu eserde kullandığı üslûbla yazdığı kitaplarını eleştirirken *Tahte râyetu'l-Kur'ân* ve *Vahyu'l-kalem* adlı eserlerini övmektedir.⁴⁶⁷

Eleştiri bilimsel ve edebî olmak üzere ikiye ayıran et-Tantâvî bu kriterlere göre bazı yazarları ve eserleri de eleştirmektedir. Ayrıca daha önce de zikredildiği üzere ona göre ahlâka ve dine uygun olmayan yazılar da eleştiriye hak etmektedir. Edebî bir metni; dili, i'râbı ve vezni açısından incelemek bilimsel eleştiridir. Bu eleştiri kişiden kişiye değişmez ve belirli kuralları vardır. Güzelliği, üslûbu, okuyucuda bıraktığı etki açısından bir metni incelemek ise sanatsal eleştiriye girer. Bu zevke dayalı bir iş olduğu için eleştirmenden eleştirmene değişir.⁴⁶⁸ et-Tantâvî eleştirilerinde bilimsel eleştiri ve sanatsal eleştiri dediği bu iki türü de kullanmış ama edebiyatçıların halkın ve

⁴⁶¹ Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr b. Yuhmid el-Evzâî (ö. 157/774), Evzâiyye mezhebinin kurucusu, fıkıh ve hadis âlimidir. Salim Ögüt, “Evzâî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1995, XI, 546.

⁴⁶² Şekîb b. Hammûd b. Hasen el-Arslânî (1869- 1946). Lübnanlı âlim, fikir ve siyaset adamıdır. Hulusi Kılıç, “Emir Şekîb Arslan”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1995, XI, 151.

⁴⁶³ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.86- 88.

⁴⁶⁴ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 258- 259.

⁴⁶⁵ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.241.

⁴⁶⁶ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.245- 246.

⁴⁶⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, III, 237; es-Semhûrî, s.245.

⁴⁶⁸ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.198.

okurlarının sözlerini dikkate alarak yeteneklerinden çok şey kaybettiklerini de söylemiştir. Ona göre, eleştiren hocası da olsa bir edebiyatçı zevke dayalı eleştiriyi dikkate almamalıdır. Sadece edebî eleştirileri önemsemelidir.⁴⁶⁹

et-Tantâvî, edebiyatçıları değerlendirirken çoğunun kendine has bir üslûbu olduğunu ama ‘Abbâs el-‘Akkâd’ın bu özellikten yoksun olduğunu söylemektedir. et-Tantâvî’ye göre bazı edebiyatçılar yazılarının sonuna adlarını yazmasalar bile üslûplarının orijinalliğinden kim oldukları tahmin edilebilir, ama el-‘Akkâd bunlardan biri değildir. el-‘Akkâd’ın aksine Zeki Mübârek ve Râfî’î ise çağdaşları arasında en iyi üslûba sahip olan yazarlardandır.⁴⁷⁰

Edebiyatçıların üslûbu hakkında bunları söyleyen et-Tantâvî makalelerinde belirli kişileri veya eserleri de tenkit etmiştir. Ebu’l-Ferec el-İsfahânî’nin⁴⁷¹ *Kitabu’l-egânî* eseri ile ilgili değerlendirmelerde bulunduğu makalesinde bu kitabın bazen çok abartıldığını, içerisinde geçen her bilginin doğru kabul edildiğini ve sıhhatinin araştırılmadığını söylemiştir. Ona göre şairler ve şarkıcılar hakkında bilgi isteyen, güzel şiir okumak isteyen, beyan yeteneğini geliştirmek isteyen kişiler için bu kitaptan daha iyisi yoktur. Yirmi bir ciltten oluşan bu kitap dil ve edebiyat açısından çok faydalıdır. Ama bir hadis kitabıymış gibi hadisleri oradan almak ve tarihî olaylarda kaynak göstermek doğru değildir. Eğer bu kitap tarih kitabı olarak görülürse halifesinden denizcisine Abbasî toplumunun eğlenceye, içkiye ve şarkıcılara düşkün olduğu zannedilir. Hâlbuki Bağdat’ta o devirde iki milyon insan yaşamıştır ve eğlence düşkünlerinin sayısı azdır. Hammâd ‘Acred⁴⁷², Hammâd er-Râviye⁴⁷³, Ebû Nuvâs bu kişilerdendir.⁴⁷⁴

⁴⁶⁹ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.146.

⁴⁷⁰ es-Semhûrî, s.248.

⁴⁷¹ et-Tantâvî, İsfahânî’nin çok nadir olarak görülmesine rağmen Şii ve Emevî olduğunu belirtir. Kaynaklar onun dinî konularda zayıf olduğunu, küfürbaz bir yapıya sahip olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra çok iyi bir hafızaya sahip olduğu; pek çok ilim hakkında bilgi sahibi olduğu; yazar, eleştirmen, sanatkar ve şair olduğu; tasvir yeteneğinin çok iyi olduğu inkâr edilemez. et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.102.

⁴⁷² Ebû Amr (Ebû Yahyâ) Hammâd b. Ömer (Yahyâ) b. Yûnus el-Kûfî (ö. 161/778), Ağır hicivleri ve müstehcen şiirleriyle tanınan Arap şairidir. Süleyman Tülücü, “Hammâd ‘Acred”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997, XV, 483.

⁴⁷³ Ebu’l-Kâsım Hammâd b. Ebî Leylâ Sâbûr b. el-Mübârek er-Râviye ed-Deylemî el-Kûfî (ö. 160/776-77), Eski Arap şiirinin önemli râvi ve derleyicilerinden. Zülfikar Tüccar, “Hammâd er-Râviye”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997, XV, 486.

⁴⁷⁴ et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.101- 104.

Bunların yanı sıra Ebû Hanîfe⁴⁷⁵, İbn Mübârek⁴⁷⁶, Şâfi‘î⁴⁷⁷ ve İbn Hanbel⁴⁷⁸ aynı dönemde yaşamışlardır. Toplumun tamamı İsfahânî’nin tasvir ettiği gibi değildir. Kitabın konusu eğlence olduğu için Ebu’l-Ferec, kitabında birinden bahsettiği zaman eğlence yönüne ağırlık verip abartmış ve diğer yönlerini ihmâl etmiştir. Bu sebeple rivâyetlerinin çoğu abartılıdır ve doğru olmayan tarafları vardır. Ömer b. Ebû Rebîa⁴⁷⁹ ile ilgili haberler bunlara örnektir. Tavâf halindeki bayanların yüzlerine bakıp onlar hakkında gazel yazması da mümkün değildir, içinde bulunduğu toplum buna müsaade etmez. Özetle et-Tantâvî, *el-Egâni*’nin edebiyat alanındaki en iyi kitaplardan biri olduğunu ama verdiği bilgilerin sıhhatini kontrol etmeden onlara itimâd etmenin ve ondan tarihî bilgileri nakletmenin doğru olmadığını söylemektedir.⁴⁸⁰

Yine başka bir makalesinde Tâhâ Hüseyin hakkında kendisine soru sorulduğunu söyleyerek onunla ve eserleri ile ilgili fikirlerini belirtmektedir. et-Tantâvî cevabın insanların yüceliğini biçtiğimiz ölçütlere göre, ölçütlerin de amaçlara göre değişeceğini ifade eder. Nasıl ki imamlık için ölçüt en iyi şekilde okumak, fetva için ölçüt İslam hukukunu iyi bilmek, güreş için ölçüt güçlü olmak ise edebiyatçı için de pek çok ölçüt vardır. Ölçüt şöhret ise Tâhâ Hüseyin en bilinen edebiyatçıları içerisinde yer almaktadır. Ölçüt insanların ilgileneceği bir iş yapmak ise o bu konuda da iyidir. Eserleri, ister kötü olsun ister iyi, toplumda ve gençler arasında etkili olmuştur. O cahiliye şiirini iyi şerh eden ve bu şiirleri gençlere sevdiren kişidir. Tâhâ Hüseyin şahsiyeti güçlü, dili keskin bir yazardır. Çok tekrar ile bazen sıkıcı bir hale bürünse de üslûbu dikkat çekicidir. Fakat onun üslûbu ez-Zeyyât ve Zeki Mübârek gibi güzel değildir. Mâzîni’nin hafifliğine, el-‘Akkâd’ın fikir gücüne, Tevfik el-Hakîm’in diyaloguna, Ahmed Emin’in gerçekliğine de sahip değildir. Gerçek hayatının güzel bir tasviri olan *el-Eyyâm* şüphesiz

⁴⁷⁵ Ebû Hanîfe Nu‘mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh (ö. 150/767), Hanefî mezhebinin müctehid imamıdır. Mustafa Uzunpostalcı, “Ebû Hanîfe”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, X, 131.

⁴⁷⁶ Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Mübârek b. Vâzih el-Hanzalî el-Mervezî (ö. 181/797), Tebeu’t-tâbiînin ileri gelenlerinden, muhaddis, zâhid ve fakihlerindedir. Raşit Küçük “Abdullah b. Mübârek”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1988, I, 122.

⁴⁷⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfi‘î (ö. 204/820), Şâfi‘î mezhebinin müctehid imamıdır. Bilal Aybakan, “Şâfi‘î”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2010, XXXVIII, 223.

⁴⁷⁸ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855), Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis, fakihdir. M. Yaşar Kandemir, “Ahmed b. Hanbel”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1989, II, 75.

⁴⁷⁹ Ebu’l-Hattâb (Ebû Hafs) Ömer b. Abdillâh b. Ebî Rebîa b. el-Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî (ö. 93/711-12), Emevî döneminin ünlü aşk şairidir. Rahmi Er, “Ömer b. Ebû Rebîa”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007, XXXIV, 56.

⁴⁸⁰ et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.101- 104.

güzel bir edebî çalışmadır ama bu eser bir hikâye değil kendi hayatının öyküsüdür ve uluslararası hikâyelerle kıyaslanamaz.⁴⁸¹

et-Tantâvî, Tâhâ Hüseyin'in eserleri ve üslûbu hakkında bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra okurun aslında yazarı dinî açıdan değerlendirmesini istediğini bildiğini ifade ederek onun bir ateist olmadığını ve Allah Teâlâ'nın da kendisine Tâhâ Hüseyin'i değil kendisinin ne yaptığını soracağını söyleyerek değerlendirme yapmaktan imtinâ etmiştir. Ama kitaplarını tavsiye edemeyeceğini de sözlerine eklemiştir. Özellikle de *Mustakbelu's-sekâfe* ve *Fi'ş-şi'ri'l-Câhili* kitaplarını tavsiye etmeyen et-Tantâvî bu eserlerde pek çok çelişkinin var olduğunu belirtmektedir.⁴⁸² et-Tantâvî bu eserlerin etkisi ile yayılan düşüncelerin toplum için tehlikeli olduğunu ama bu akım sayesinde Mısır'da Müslümanların bir bilinçlendirme hareketine giriştiğini, *el-Feth* gibi İslamî dergilerin ve Genç Müslümanlar derneğinin açıldığını dile getirmektedir.⁴⁸³

et-Tantâvî Tâhâ Hüseyin'in eserlerini değerlendirmeye devam ederken edebiyat harikalarından olduğunu söylediği *el-Eyyâm*'da bile dine aykırı şeyeler olduğu için tavsiye edilemeyeceğini söylemektedir. Yayın piyasasının İslamî yayınlara meylettigi bir dönemde yazılmış olan *Merâtu'l-İslâm* kitabında dine aykırı hiç bir şey olmamasına rağmen et-Tantâvî gençlerden Tâhâ Hüseyin'in kitaplarından uzak durmalarını tavsiye etmektedir.⁴⁸⁴

Klasik ve modern Arap edebiyatı eserlerinden ve yazarlarından bazılarını dine ve toplumun faydasına uygun olmadıkları için eleştiren et-Tantâvî, tersten de düzden de okunduğunda aynı olan cümlelerle yazılan eserleri ve buna benzer çalışmaları da tasvîb etmemektedir. Ona göre ruhu olmayan ölü lafızlar üretmekten başka bir işe yaramayan bu biçim ile sanat yapılamaz. h. XIII. asırda noktasız harflerden oluşan bir tefsir yazan Mahmud el-Hamzâvî⁴⁸⁵ de büyük bir çaba gerektiren ancak pek de faydalı olmayan bir eser ortaya koymuştur ama bu çalışmalar gereksiz ve boştur. et-Tantâvî bu tip çalışmaları yere bir iğne atıp, o iğnenin deliğine ikinci bir iğne atan, ikinci iğnenin deliğine de tekrar iğne atan ve bu şekilde yüze kadar devam eden bir adamın

⁴⁸¹ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.251- 252.

⁴⁸² et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.253.

⁴⁸³ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 256.

⁴⁸⁴ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.254.

⁴⁸⁵ O asırda Dimaşk müftülüğü yapmıştır. et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.112.

çalışmasına benzetir.⁴⁸⁶ et-Tantâvî Mehcer Edebiyatı şairlerini de Kur'ân'ın üslûbunu bırakıp İncil'in ve Tevrat'ın üslûbuna yöneldikleri için eleştirmektedir.⁴⁸⁷ Realist bir çizgiye sahip olan et-Tantâvî aşırı romantik ve karamsar şair ve yazarları da şiddetle eleştirmiştir.⁴⁸⁸

et-Tantâvî'ye göre, edebiyatın amacı olan toplumu ıslâh ve iyiye yönlendirme hedefini gütmeyen her yazar ve eser eleştirilebilir. O, edebî tasvir yeteneğini övdüğü Mîhâîl Nu'ayme'nin Cubrân Halîl Cubrân ile ilgili kitabını, Balzac ve Alexsandre Dumas'ın kitaplarını, Tevfik el-Hakîm'in *el-Ribâtu'l-Mukaddes* isimli eserini de bu amaçlara aykırı bulduğu için eleştirmektedir.⁴⁸⁹ Bu eleştiri ve övgülerinden anlaşıldığı üzere et-Tantâvî dine aykırı olan, toplum için faydasız olan ve toplumu kötü şeylere sevk eden edebiyatı tasvîb etmezken aksini desteklemektedir.⁴⁹⁰

2.1.7 Edebiyat Derslerine Yönelik Teklifleri ve Eleştirileri

Edebiyatı toplumu ıslâh etme aracı olarak gören, dine ve güzel ahlâka aykırı olan edebiyata karşı çıkan et-Tantâvî'nin edebiyat derslerine yönelik önerilerini tahmin etmek zor değildir. Edebî metinlerin bir binaya benzediğini, taşlarını çok iyi seçmek gerektiğini söyleyen et-Tantâvî, edebiyat öğretmenlerinden bir bina inşa ederken titizlikle proje yapıldığı gibi ders planını çok iyi düşünerek muktezayı hale uygun bir metin seçmelerini istemektedir. Ona göre edebiyatın taşları kelimeler olduğundan onların seçimi çok önemlidir. Dil bilim ve sarf ilmi kelimeleri seçme konusunda öğrencilere yardımcı olurken, kelimelerin muktezayı hale uygun bir biçim alması ise me'ânî ilmin işidir. Tabiri güzelleştirmek ise beyan ile sağlanabilir. Tüm bu ilimleri göz önünde bulundurduktan sonra edebiyatçının ve edebiyat öğretmenin yapması gereken, metinleri bedî' ve 'arûz ilimleri ile süslemektir.⁴⁹¹ Ama elbette edebiyat öğretmenleri

⁴⁸⁶ Yaşanmış bir olay olan bu örnekte dönemin yöneticisi bu kişiye çabasının karşılığında yüz dinar ve yüz sopa cezası vermiştir. Para yeteneği için, ceza ise yeteneğini boş işlerde kullandığı için verilmiştir. et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.109- 113.

⁴⁸⁷ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.149- 155.

⁴⁸⁸ et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 237.

⁴⁸⁹ et-Tantâvî, **Suver ve havâtır**, s.204- 205.

⁴⁹⁰ et-Tantâvî, **Suver ve havâtır**, s.199.

⁴⁹¹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.198.

öğrenciler için derste kullanacakları metinleri seçerken metnin sadece belagat açısından taşıdığı değere değil verdiği ahlâkî mesajlara da dikkat etmelidir.⁴⁹²

et-Tantâvî edebî metinlerin seçimi konusunda yazdığı makalede bencilliği hoş gören, ya hep ya hiç felsefesini savunan şiiirleri eleştirerek bunlardan uzak durulmasını tavsiye etmiştir. Ona göre edebî bir metin belagat açısından mükemmel olsa da içeriği gayri ahlâkî ise derslerde bu metinlere yer verilmemelidir. Örneğin Ziyâd'ın⁴⁹³ ve Haccâc'ın⁴⁹⁴ hutbeleri edebî olarak mükemmel denebilecek seviyededir. Dili geliştirmek için kullanılabilir ama suçluları ve zulmü desteklediği için uzak durulması daha iyidir. Cerîr'in ve Ferezdak'ın⁴⁹⁵ şiiirleri de edebî açıdan çok güzeldir ancak cahiliye adetlerini övdüğü için terkedilmelidir. Beşşâr ve Ebû Nuvâs'ın şiiirlerinde de ahlâka aykırı şeyler içermektedir. Ebu'l-'Atâhiye'nin şiiirlerinde ümitsizlik ve karamsarlık hâkimdir. Bu tarz konuları ele alan edebî metinler kullanılmamalıdır.⁴⁹⁶

et-Tantâvî edebî metin seçiminde bu kriterleri koyarken doğru metnin seçilmesi ile ilgilide önerilerde bulunmaktadır. Metin seçerken yapılması gereken sehli mümteni bir üslûba sahip, belîğ ve ilgi çekici konular içeren yazılara öncelik vermektir. Her döneme hitap edecek ve tarihî olayları öğretecek nitelikte coşkulu yazılar olmasına da dikkat edilmelidir. Örneğin Hz. Aişe'nin birinci ağızdan anlattığı ifk hâdisesi, Ka'b b. Mâlik'in Tebuk seferinde geri kalması ve Kur'ân'da geçen peygamber kıssaları bu şartlara uygun konulardır ve edebiyat derslerinde okutulabilirler. et-Tantâvî'ye göre bu kriterler dikkate alınmadan metin seçildiği takdirde öğrencilere sunulan ruhsuz ölü yazılar derslere olan ilgilerinin azalmasına sebebiyet verecektir.⁴⁹⁷

⁴⁹² et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.191; et-Tantâvî, **Suver ve havâtır**, s.197; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, II, 248.

⁴⁹³ Abbâd b. Ziyâd b. Ebû Süfyân Ebû Harb, Emevî kumandanıdır. el-Betrâ olarak isimlendirilen hutbesi peygambere salat ve selam olmadan başladığı için bu ismi almıştır. et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.191.

⁴⁹⁴ Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafi (ö. 95/714), Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisidir. Bu hutbeyi Irak valisi olduğunda Kûfe'de yapmıştır. İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1996, XIV, 427.

⁴⁹⁵ Ebû Firâs Hemmâm b. Gâlib b. Sa'saa et-Temîmî (ö.114/732), Emevîler devrinde eski üslûbu devam ettiren üç büyük hiciv şairinden biridir. Ali Şakir Ergin, "Ferezdak", **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1995, XII, 373.

⁴⁹⁶ et-Tantâvî, **Zikrayât**, II, 207; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.189- 192; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, II, 246- 248.

⁴⁹⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, VIII, 297- 298; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 253- 255.

et-Tantâvî edebiyat yeteneğini geliştirmek için çok önemli bir yere sahip olan kompozisyon dersinin işleyiş şeklini de doğru olmadığını düşünmektedir. Öğretmenlerin; öğrencilere konu dayatmasında bulunması, onları konu seçiminde özgür bırakmaması ve sürekli aynı konuları önermesi bu dersi sıkıcı bir hale dönüştürmektedir. Örneğin “Gelecekte ne olmak istersin?” gibi klasik konuların sürekli ödev olarak verilmesi, değerlendirme yapılırken de üslûba göre değil olmak istediği mesleğe göre puan verilmesi bu ders için söz konusu olan hatalardan biridir. Realist bir bakış açısına sahip olan et-Tantâvî fabl türünden verilen kompozisyon ödevlerini de eleştirmektedir. Ona göre öğrencilerden kendilerini bir hayvanın yerine koymalarını istemek doğru değildir. Değerlendirme yaparken de anlamlara ve tasvirlerle değil de sadece sarf ve nahiv kurallarına önem vermek yapılan bir başka yanlıştır. Öğretmenlerin tüm yılı kapsayacak bir plan yapmamaları da dersin önemini yitirmesine sebebiyet vermektedir. Öğrencilerin ödevlerinin öğretmenler tarafından incelenip hatalar düzeltildikten sonra onlara geri verilmemesi yanlışlarını tekrarlamalarına sebep olmakta ve dersin verimini azaltmaktadır. Hâlbuki kompozisyon dersi dil gelişimi açısından en önemli derslerdendir. Dil melekесinin gelişmesi de öğrenciler için çok önemlidir.⁴⁹⁸

Tüm bu kusurları gidermek için öğretmenin öncelikle yazmanın teorik yönünü ele alıp, çeşitleriyle beraber bir yazının nasıl yazılacağını öğrencilere anlatması gerekir. Bunun yanı sıra öğretmen örnek metinler okuyarak ve onları öğrencilerle değerlendirerek dersi daha çekici hale getirmelidir. Seçilen konular öğrencinin hayatıyla bağlantılı, onun dünyasından olmalıdır. Zaman zaman da konu seçimi öğrencilere bırakmalı ve istedikleri konuda yazmaları sağlamalıdır. Riyâd’da ve Mekke’de Arap Dili Edebiyatı ve Eğitim Fakültelerinde ders vermiş olan et-Tantâvî, kendi derslerini bu hususları dikkate alarak vermiştir.⁴⁹⁹

Ali et-Tantâvî edebiyat derslerinde izlenen programa da karşı çıkmıştır. Edebiyat tarihçileri edebiyatı zaman açısından ya da ekoller açısından farklı dönemlere ayırmaktadırlar. Yapılan kronolojik tasnif siyasî dönemleri esas almaktadır. Okullarda da bu tasnif tercih edilmektedir. et-Tantâvî’ye göre bu tasnifin belirli bir kuralı yoktur.

⁴⁹⁸ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.171- 177; et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.153; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 235- 236; et-Tantâvî, **Ma'a'n-nâs**, s.206- 208.

⁴⁹⁹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.171- 177; et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.143- 146, 154; Ebu'l-Kâsım, s.222.

Çünkü edebiyatla siyaset arasında bir benzerlik veya bağlantı yoktur. Bu durum kural belirleme işini zorlaştırmıştır. Siyasetin canlanması ile edebiyatın yükselişe geçtiği dönemler olduğu gibi siyasette parlak devirler yaşanırken edebiyatın gerilediği dönemlerin bulunması iki arasında bir bağlantı olmadığını göstermektedir. Abbasî döneminin ilk yılları siyasetin ve edebiyatın beraber ilerlediği bir çağ iken, İslam fetihleri döneminde edebiyat ilerleme sağlayamamıştır. Endülüs Emevîleri'nin son döneminde de edebiyat siyasetin aksine büyük bir ilerleme sağlamıştır. Bu açıklamalarının ardından et-Tantâvî, edebiyatın ve siyasetin gelişim devirleri birbirinden bağımsız olarak ilerlemişken okullarda edebiyat derslerinin siyasî tarihe paralel olarak işlenmesine karşı olduğunu dile getirmektedir.⁵⁰⁰ Ona göre Siyasî tarihin tabiatının edebiyattan farklı olması da bu ayırımın yanlış olduğunu göstermektedir. Örneğin Emevîler kısa bir sürede yıkılmıştır ve yerine Abbasîler geçmiştir ama Emevî edebiyatı kısa bir sürede etkisini yitirmemiştir. Emevîler devrinde şiir yazan şairler yönetimin değişmesiyle üslubunu değiştirmemiştir. Edebiyat yavaş bir şekilde ve uzun bir süreçte değişirken siyasette çok ani değişiklikler yaşanabilmektedir.⁵⁰¹

Ayrıca edebiyat derslerinin tek eksiği bu sıralama değildir. Edebiyatın her döneminin her yazar için geçerli olan kesin özelliklere sahipmiş gibi anlatılması ve genellemeler yapılması da bir başka yanıdır. Hâlbuki her dönemde yeni şeyler sunan ve eskiler taklit eden edebiyatçılar ve şairler vardır.⁵⁰²

et-Tantâvî'ye göre edebiyatı edebî ekoller açısından ele almak ve öğretmek daha iyidir. Batılılar kendi edebiyatlarını çeşitli alt dalları olan ekollere ayırmışlardır. Klasik, romantik, sembolik ve realist akım bu ekollerin önde gelenleridir. Arap edebiyatçıları da benzer özelliklere sahip yazarları ve şairleri gruplandırıp ekollere ayırmalıdır. Edebiyat tarihçileri, edebiyatçıları sufi ekol, maddî ekol, hikâyeci ekol, gazel ekolü gibi sınıflara ayırarak yeniden tasnif etmelidir.⁵⁰³

Sonuç olarak et-Tantâvî öğrencilere edebiyat dersini sevdirmek ve onları edebî bir meleke kazandırmak için var olan programın değişmesi gerektiğini ifade etmektedir. Yapılması gereken edebiyatla henüz karşılaşmamış olan öğrencileri lafız, mana, üslup

⁵⁰⁰ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.199.

⁵⁰¹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.200.

⁵⁰² et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.199.

⁵⁰³ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.200- 201.

ve konu açısından zor olan Câhiliye dönemi metinlerinden değil; Modern dönemin metinleri ile başlatmaktır. Var olan program izlendiğinde öğrencinin anlama yeteneği ve kapasitesi arttıkça edebî metinler kolaylaşmaktadır. Bu sıralamayı takip etmek fitrata ve eğitim kurallarına aykırıdır. Bu edebiyatın ihmal edilip edebiyat tarihinin ön plana çıkmasına sebep olmaktadır. Bu program öğrenciye edebiyatçıyı, hayatını, dönemindeki edebiyatçılara göre konumunu öğretmektedir ama şiirini ve üslubunu öğretememektedir.⁵⁰⁴

Okullarda takip edilen edebiyat derslerini eleştiren et-Tantâvî, öğrencilere dil melekelerini ve edebî melekeyi kazandırmak için öğretmen ve velilerden de taleplerde bulunmaktadır. Öğretmenlerin edebî metinleri seçmede ve kompozisyon dersinde hassas davranmaları gerektiği gibi edebiyat derslerinde şiir beyitlerini açıklarken yabancı kelimeleri açıklamakla yetinmeyip şairin hayatı ve üslûbu ile bağlantı kurarak genel anlamı da vermeleri gerekmektedir.⁵⁰⁵

et-Tantâvî'ye göre dil melekelerini ve edebî melekeyi geliştirmek için yapılması gerek bir diğer şey de öğrencilere erken yaşta okuma alışkanlığı kazandırmaktır. Öğrenciler okullarda verilen derslerle yetinmemelidir. Öğretmenler ve veliler basit hikâyelerle başlayarak çocukların okuma alışkanlığı kazanmalarını sağlamalıdır. Bu kitaplar belîğ bir üslûbla yazılmış olmalı ve ahlâka aykırı konular içermemelidir. Örneğin 'Antere'nin kahramanlık hikâyeleri ile başlanıp Câhız'ın *el-Buhalâ*, İbnu'l-Mukaffa'nın *Kelile ve Dimne*, İbn Cevzî'nin *Saydu'l-hâtır*, Haris el-Muhasibî'nin⁵⁰⁶ *er-Ri'ayetü li-hukûkillah* gibi eserlerle devam edilebilir. Bundan sonra ise bilimsel eserlere geçilebilir. Kur'an-ı Kerim'i anlamaları şartıyla okumaları da et-Tantâvî'nin tavsiyeleri arasındadır. et-Tantâvî öğrencilerden ise düzenli olarak günde en az beş sayfa kitap okumalarını ve bunu hiç bırakmamalarını istemektedir. Öğrenciler harçlıklarının bir kısmını kitap satın almaya ayırmalı ama seçim yaparken dikkatli olmalıdırlar. Çünkü kitaplar yemek gibidir. Faydalı olanı da zararlı olanı da vardır. Çok zehirli olan ama şekerle örtülmüş

⁵⁰⁴ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.201.

⁵⁰⁵ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.201- 202.

⁵⁰⁶ Ebû Abdillâh Hâris b. Esed el-Muhâsibî el-Anezî (ö. 243/857), İlk sûfilerden, hadis, kelâm ve tefsir âlimidir. Zafer Erginli, "Muhâsibî", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2006, XXXI, 13.

olanları da vardır. Her önüne geleni yemenin doğru olmadığı gibi her kitabı okumak da doğru değildir.⁵⁰⁷

Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmanın önemine vurgu yapan et-Tantâvî çocuk edebiyatı ile ilgili olarak eleştirilerde bulunmuştur. Bir çocuk dergisinde okuduğu bir hikâye üzerine çocukları yalana teşvik edecek hayal ürünü hikâyelerin dergilerde yer almaması gerektiğini söylemektedir. Çocuklarını sinemaya götürmek için bilet almamak maksadıyla paltosunun içine saklayan bir adamın hikâyesi; cinleri, konuşan fareleri, uçan filleri anlatan hayal ürünü gerçeğe aykırı hikâyeler eleştirdiği dergilerde anlatılan şeylerdendir. et-Tantâvî'ye göre gerçeğe aykırı hikâyeler, anne babanın birbirine yalan söylemesi, öğretmenlerin tutarsız davranışları çocuklara yalanı öğretir ve ahlâklarını bozar. Çocuklarımızı yalan üzerine terbiye edip yalancı ve hırsız olanlarını cezalandırmak doğru değildir.⁵⁰⁸ Hayatta her zaman gerçekçi bir tavır sergileyen et-Tantâvî çocuk edebiyatı ile ilgili seçimlerde de bu tavrını sürdürmektedir.

et-Tantâvî milli eğitim bakanına hitaben yazdığı bir makalede Arap milliyetçiliğini okullarda hâkim kılmaya çalışan politikayı da eleştirmektedir. Ona göre milliyetçilik artık geçmişte kalmış bir modadır. On dokuzuncu yüzyılda pek çok ülkenin benimsediği bu politika artık kullanılamaz. Dünyada milliyetçilik bir yana bırakılmış, devletler benimsedikleri akımlara göre tasnif edilir olmuşlardır. Sosyalistler, demokratlar, milliyete bakmadan bir araya gelmektedir. Ezeli iki düşman Fransa ve Almanya Avrupa Birliği ve Ortak Pazar için bir araya gelmiştir. Arap ülkeleri ise hala milliyetçiliği savunmaktadır. Arap dünyasının sorunları milliyetçi bir bakış açısıyla değil ümmetçi bir bakış açısıyla çözülebilir.⁵⁰⁹

Ümmetçi bir bakış açısına sahip olan ve dinî edebiyatın öncülerinden sayılan Ali et-Tantâvî, İslamî edebiyatta da eksiklikler olduğunu dile getirmektedir. Ona göre olayların tarihini veya kaynaklarda geçen şeklini aktarmak, tefsir veya hadis metinlerini olduğu gibi nakletmek bir edebiyat türü değildir. Bir eserin İslamî edebiyata ait olması için güzel ve doğru olan şeye davet etmesi ve dinî duyguları coşturması gerekir.

⁵⁰⁷ et-Tantâvî, *Zikrayât*, II, 112- 113; et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.179- 182.

⁵⁰⁸ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 99.

⁵⁰⁹ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, II, 270- 271; et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.10- 11.

Bununla beraber edebî değerinin yüksek olması ve edebî kurallara riayet etmesi de gerekmektedir.⁵¹⁰

2.2 Dile Dair Görüşleri

Genel olarak, edebiyatta ve şiirde toplumsal bir bakış açısına sahip olan Ali et-Tantâvî'nin gerçekçi, toplumsal ve dinî değerlere önem veren bir çizgide olduğu, edebiyatla alakalı olan görüşlerinin ve seçimlerinin de bu minvalde olduğu görülmektedir. Dile dair görüşlerine bakılacak olursa onların da korumacı ve muhafaza eden bir yönde olmakla beraber yeniliğe de kapalı olmadığı görülmektedir.

Diğer diller hakkında çok fazla bir değerlendirme yapmayan et-Tantâvî *Zikrayât* adlı eserinde dilleri kısaca tasnif ederken Arapçanın birinci sırada olduğunu, ikinci ve üçüncü sıranın boş olduğunu dördüncü sırada Almanca ve Fransızcanın yer aldığını beşinci sırada ise İngilizcenin bulunduğunu söylemiştir.⁵¹¹ Bu sıralamada neden boşluklar olduğunu açıklamayan et-Tantâvî İngilizceye hâkim olmadığını ama Fransızca'yı işgal yıllarında çok iyi bir şekilde öğrendiğini ifade ederek devam etmiştir. İngilizceyi pek bilmediğini dile getiren et-Tantâvî pek çok makalesinde Arapçayı överek İngilizce ile kıyaslamıştır.

2.2.1 Arap Dili ile İlgili Görüşleri

et-Tantâvî pek çok makalesinde Arap dilinin önemine vurgu yapmıştır. Ona göre Arapça en köklü dünya dillerinden biridir. Arap dili; insan zihninin en büyük mucizelerindendir. Belki tarihten bile daha eski olan Arapçanın her dilde ize rastlamak mümkündür. Ama buna rağmen toplama bir dil olan İngilizce kadar değer görmemektedir. Bunun suçlusu Arapçanın kıymetini bilmeyen Araplardır.⁵¹²

Arapçanın kullanımını ve korunması konusunda çok hassas olan et-Tantâvî makalelerinde Arapçayı İngilizce ile kıyaslayarak ondan üstün olduğunu dile getirmektedir. İngilizce de yazılan okunmayan harflerin var olması, sema'î bir dil olması, eski çağlarda yazılan metinlerinin bugün İngilizler tarafından anlaşılması bu üstünlüğün kanıtıdır. Ayrıca İngilizce toplama bir dildir. İçerisinde her dilden kelime bulunabilir ama bütün bunlara

⁵¹⁰ et-Tantâvî, *Zikrayât*, VIII, 151.

⁵¹¹ et-Tantâvî, *Zikrayât*, VIII, 114.

⁵¹² et-Tantâvî, *Zikrayât*, VIII, 113; et-Tantâvî, *Fiker ve mebâhis*, s.1; et-Tantâvî, *Makâlât fî kelimât*, I, 215.

rağmen kendini pek çok yerde kabul ettirmiştir. Arapça, İngilizcede var olan zorluklara ve olumsuzluklara sahip değildir. Kıyasî, kurallı, özlü ve saf bir dildir. En çok kelimeye sahip olan dillerden biridir. Çok geniş bir kelime hazinesine sahiptir. İngilizcenin yüzbinlerce kelime ihtiva etmesi toplama bir dil olmasından kaynaklanmaktadır. Tarih pek çok dilin doğuş dönemine değinmekte, gelişim aşamalarını zikretmektedir. Ancak Arapça tarihten bile eski olduğundan ortaya çıktığı dönemler ve gelişim dönemleri bilinmemektedir. Arapçanın bir diğer özelliği ise bugünün insanının asırlar önce yazılmış olan metinleri anlayabilmesidir. Çok az dilde bu mümkündür. Günümüzde bir İngiliz XVI. yüzyılda yazılmış bir metni anlayamaz. Ama Arapçada böyle bir durum söz konusu değildir. Bu Arapçanın sahip olduğu bir meziyettir ve Kur'an sayesinde olmuştur. Kur'an'ın Arapça olması, Arapçanın değerini kat kat artırmıştır. Bu durum Arapçanın olduğu gibi kalmasına, Arapların farklı kültürlerin egemenliğine girmiş olmalarına rağmen dillerini korumalarına sebep olmuştur.⁵¹³

Arapçanın meziyetlerini bu şekilde sıraladıktan sonra bunlara rağmen Arapların kendi dillerine sahip çıkmak yerine İngilizce ve Fransızcaya yöneldiklerini söyleyen et-Tantâvî toplumu bu tavırlarından dolayı eleştirmektedir. Dünya milletlerinin çoğu kendi dilleriyle gurur duymakta ve dillerini korumaktadırlar. Araplar ise yabancı dili kullanmayı medenileşme ve gelişme belirtisi olarak görmektedirler. Arapçaya çok büyük bir değer veren et-Tantâvî bu tavrı şiddetle kınamaktadır. Ona göre Cümle içinde Arapça bir fiil kullanırken failini Fransızca kullanmak asla kabul edilemez. Topluma hâkim olan Batıdan gelen her şeyin iyi olacağı ve onların kavramlarını kullanarak daha medenî olunabileceği fikri doğru değildir.⁵¹⁴ et-Tantâvî'ye göre bu düşüncelerinde ötürü Arapça sahipleri tarafından zâyi edilmektedir. Arapçayı ihmâl eden Araplar dillerini başkalarına öğretme çabasına girmedikleri gibi kendileri de Arapçaya yüz çevirmekte, onu iyi bir şekilde kullananları küçümsemektedirler.⁵¹⁵

et-Tantâvî kendini edebiyatçı olarak görenlerin bile bu dilin cahili haline geldiklerini Kur'an'ın üslûbunu bırakıp İncil'in ve Tevrât'ın üslûbuna yöneldiklerini dile getirmiştir. et-Tantâvî'ye göre insanlar nezdinde yazar ve edebiyatçı olan, fiil ve fâilde

⁵¹³ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.8- 9; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 215; et-Tantâvî, **Min hadîsi'n-nefs**, s.142; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.149- 151.

⁵¹⁴ et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 195, 214.

⁵¹⁵ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.149; et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.11- 12.

hatalar yapan kişiler kitap yazar olmuşlardır. Bir nahiv ve sarf kitabı bile okumayan bu yazarlar, Arapların üslûbunu ve dil ekollerini bilmedikleri halde üniversite ve liselerde edebiyat öğretmenliği yapmaktadırlar. Araplık dili, tarihi ve adetleri bilmekle olur ama bu insanlar Arap adetlerini bilmezler, Arap tarihinden de habersizdirler. Bu edebiyatçıları dikkate almamak gerekir. Sâtî' el-Husrî⁵¹⁶ bunlardandır.⁵¹⁷

Modern Arap edebiyatçıları bu şekilde eleştiren et-Tantâvî, Sâtî' el-Husrî'nin önce Irak eğitim sistemini bozduğunu daha sonra Şam ve Mısır eğitim sistemini harâb ettiğini ifade etmiştir. Bu insanların Arapçaya olan ilgilerinin yalandan ibaret olduğunu savunan et-Tantâvî Pakistan'da resmi dilin Arapça ya da İngilizce olması konusunda tartışmalar sürerken Arapçanın kabul edilmesi için hiçbir çaba sarf etmediklerinden ötürü onları suçlamaktadır. Arapça-Türkçe Arapça-İngilizce Arapça-Fransızca karışımı bir dil konuşan bu kişiler Arapçayı tahrib etmekten başka bir şey yapmamaktadır.⁵¹⁸

Arapçanın ihmâl edilmesinde eğitim sisteminin büyük bir payı olduğunu düşünen et-Tantâvî kendisinin lise çağlarında çok iyi bir Arapça eğitimi aldığını, hocalarının dillerinin bozulmasından endişe ederek onlara dergi ve gazete okumalarını yasakladıklarını ve '*Uyûnu'l-Ahbâr, el-Kâmil, el-Egâni*' gibi klasik eserleri okuttuklarını söylemektedir. Ona göre geçmişte bu kadar iyi eğitim veren bir sistem varken artık okul kitapları fasih olmayan şiirlerle dolmuştur. Radyo ve televizyon programlarında çokça dil hataları yapılmaktadır.⁵¹⁹

İngilizce ve Fransızca gibi dillerin Arapçadan daha geniş olduğunu iddia ederek dillerini ihmâl eden ve dil hatalarının intişarına sebep olanlara karşı Arapçayı savunan et-Tantâvî, çözüm olarak, ilim adamlarına Arapçanın zayıflama sebeplerini tespit etmek için sempozyum yapma çağrısında bulunmaktadır. Ona göre Arap âlemi milliyetçilik yapmak yerine İslam âlemine Arapçayı din dili olarak sunmalı ve Arapçayı eski günlerine geri döndürmelidir.⁵²⁰

⁵¹⁶ 1880- 1968 yılları arasında yaşamıştır. Suriye, Mısır ve Irak eğitim bakanlıklarında çalışmıştır. İshakoğlu, s.368.

⁵¹⁷ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.152.

⁵¹⁸ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.152- 154.

⁵¹⁹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.169- 170.

⁵²⁰ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.154- 155.

2.2.2 Arapçanın Eğitimi ve Öğretimine Dair

Arap diline büyük bir değer veren ve bunu sıkça dile getiren et-Tantâvî uzun yıllar Arapça öğretmenliği yapmıştır. Bu süreçte kazandırdığı tecrübeye binaen Arapça derslerine yönelik eleştiri ve tekliflerde bulunmaktadır. Aslında o sadece Arapça ve edebiyat dersi özelinde değil, tüm eğitim sistemini eleştirmektedir. O yıllarda uygulanan lise bitirme sınavının tamamen vakit kaybı olduğunu düşünen et-Tantâvî bu sistemde köklü değişiklikler yapılmasını önermektedir. Ona göre bu sınava liseyi okumadan, birkaç ay veya bir yıl hazırlık yaparak, giren ve başarılı olan öğrencilerin var olması yaşanan vakit kaybının kanıtıdır. Lise eğitimi sonunda bir meslek sahibi olamayan bu gençler eğitimsiz birinin bile kolaylıkla yaptığı zanaatları dahi yapamamaktadırlar. Bu durum et-Tantâvî'nin “Neden gençlerin en güzel yıllarını okullarda harcıyıp işlerine yaramayacak bilgileri onlara veriyoruz?” sorusuna cevap aramaya sevk etmiştir.⁵²¹

Yaşanan bu durumun ve ortaya çıkan soruların, eğitim sisteminin değişmesi gerektiğini kanıtladığını düşünen et-Tantâvî sistemi değiştirmeden “Eğitimin amacı nedir?” sorusunu yanıtlamak gerektiğini ifade etmektedir. Amaç arızî bir durum olan diploma olamayacağına göre eğitim, ilim ya da hayatta başarılı olmak gayelerinden birine hizmet etmelidir. Amaç ilimse, eğitim hayatı boyunca dersleri çok ciddiye alan, onlara en iyi şekilde çalışan öğrencilerin bile bu sürecin sonunda sadece ilgi duydukları konuları hatırlayabildikleri bir gerçektir. Bu sebeple eskiden olduğu gibi ilimler belli bir sıraya göre tek tek öğretilmelidir.⁵²²

et-Tantâvî'ye göre okullar bir diğer amaç olan öğrenciyi hayata hazırlamak, onlara rızık kapısı açmak ve iyi ahlâklı olarak yetiştirme işini de tam olarak yapamamaktadır. Bilakis öğrenciler lise eğitimleri boyunca, hayatta hiç karşılaşmayacakları şeyleri öğrenmektedirler. Hâlbuki yapılması gereken, öğrencilere yükseköğretim öncesi genel kültür kazandırıp onları bir sonraki basamağa hazırlamaktır. Doktor olmak isteyen bir öğrencinin Kûfelilerin ve Basralıların ihtilaflarını öğrenmesi gereksizdir. Aynı şekilde yazar olmak isteyen birinin ikinci dereceden denklemleri öğrenmesine de gerek yoktur. Kısaca ilkokul ve lise eğitimin tamamı yedi yıla indirilmelidir. Bu süre zarfında öncelikle öğrencinin dilini iyi öğrenmesi ve dili bir meleke haline getirmesi için

⁵²¹ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.139- 141.

⁵²² et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.141- 143.

çalışılmalıdır. Gereksiz kâideleri ve i'râbın gereksiz ayrıntılarını ona vermekle zaman kaybedilmemelidir. Önemli olan dilin fâhiş hatalardan korunmasıdır. اِذْ' dan sonra gelen ismi, mübtedâ olarak veya hazfedilmiş bir fiilin fâili olarak i'râb etmesi ona bir şey kazandırmaz. O sebeple bu ayrıntılarla öğrencileri oyalamak gereksizdir. Yapılması gereken önce din, ahlâk ve fen bilimlerini çok ayrıntıya girmeden öğretmek, daha sonra ise öğrenci hangi alanda ilerlemek istiyorsa ona göre iki üç yıl bu alana yönelik eğitim vermektir. Böylelikle herkes istediği alana yönelmiş olur, öğretim süresi kısalmış olur, öğrenci uzmanlaşacağı alanda güçlenmiş olur. Ahlâkını ve sağlığını geliştirmek için zaman kazanır. İsteyen öğrenci ilk eğitimle yetinir, ama aynı zamanda genel bir kültür ile kendini donatmış olur. Arzulayan okuma ve araştırmaya devam eder.⁵²³

Eğitim sistemini bu şekilde eleştirip önerilerde bulunan et-Tantâvî'nin öncelikle dil melekesinin geliştirilmesine çok önem verdiği görülmektedir. Çünkü ona göre dil bir toplumun varlık ve canlılık unsurudur. Onu doğru kullanmak ve korumak gerekir.⁵²⁴

Eğitim sistemi ve dil melekesi ile ilgili görüş ve eleştirilerinin yanı sıra et-Tantâvî nahiv âlimlerini de eleştirmiştir. “Âfetü'l-luğati hâze'n-nahv” adlı makalesinde ez-Zeyyât'ın aynı başlığı taşıyan yazısından alıntı yaparak nahvin kıraat ilimlerini ve lehçeleri öğrenme açısından çok önemli olduğunu ama artık kısır bir ilim haline geldiğini dile getirmektedir. et-Tantâvî'ye göre yıllarca nahivle uğraşan ama kurallara uygun olarak konuşamayan, okuyamayan ve yazamayan insanlar vardır. Bu durum nahvi bilmenin edebiyatçı olmak için yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır.⁵²⁵

et-Tantâvî yazısına “Nahiv öğretmenin amacı nedir?” sorusu ile devam etmektedir. Ona göre eğer amaç dili düzgünleştirmek ve konuşmada hatayı azaltmak ise, mansûb olması gereken bir kelimeyi temyiz veya hâl olarak i'râb etmek çok büyük bir kayıp değildir. Zaten dil öğretirken amaç salt kuralları ezberlemek değil, dil melekesi kazandırmak olmalıdır. Arapçayı kendilerinden öğrendiğimiz ilk Araplar da hâlin ve temyizinin ne olduğunu bilmiyorlardı. Ahmed b. Fâris⁵²⁶ *es-Sâhibî* adlı kitabında bir bedeviye

⁵²³ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.144- 148.

⁵²⁴ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.139.

⁵²⁵ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.13; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.158, 161.

⁵²⁶ Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî (ö. 395/1004), Kûfe dil mektebine mensup dil ve edebiyat âlimidir. Arapçada fikhü'l-lugaya dair ilk çalışma sayılan *es-Sâhibî fi fikhi'l-luga ve süneni'l-'Arab fi kelâmihâ* adlı eseri yazmıştır. Hüseyin Tural, “İbn Fâris”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1999, XIX, 479.

Filistin'i cerr eder misin? diye sorulduğunda o zaman ben çok güçlü biri olmalıyım diye cevap verdiğini çünkü cer kelimesinden ıstılâhî anlamını değil, sözlük anlamı olan çekmeyi anladığını söyler. Bu konuyla ilgili başka örnekler de veren et- Tantâvî nahvin bu kadar zor hale gelmesinin sebebinin nahivcilerin nahvi rızık kapısı haline getirmesi olduğunu, nahvin ile mantığın mezcedilmesinin işleri daha da zorlaştırdığını söyleyerek yazısına devam etmektedir. Ona göre nahiv dili düzgün hale getirmenin bir aracı iken karmaşık bir ilim haline gelmiştir.⁵²⁷

et-Tantâvî ilkokul öğretmenliği yaptığı yıllarda en çok zorlandığı şeylerden birinin çocuklara ismin tanımını anlatmak ve öğretmek olduğunu söylemektedir. Ona göre çocuklar bu tanımını ezberlemeden de ismin ne olduğunu bildiklerine göre onları bildikleri bir şeyle oyalamak gereksizdir. et-Tantâvî kendisinin de öğrenci iken en çok zorlandığı şeyin muzâri fiili mâzî fiilden nasıl çektiğini anlatmak olduğunu, yürüdüğü halde nasıl yürüdüğünü anlatamadığı gibi bunu da anlatamadığını ifade etmektedir.⁵²⁸

et-Tantâvî, nahivcilerin neden muzâri fiilden önce fai sebebiyye, vâvu'l-ma'iyye ve lamu'l-cuhûd gibi harflerin gelmesi ile nasb olduğunu söylemeyip; hiç açığa çıkmayan vucûben müstetir olan bir أن ile mansûb olduğunu söylemelerine çok şaşırdığını belirtmektedir. Hâlbuki harflerin doğrudan muzâri fiili nasp ettiklerini söylemek et-Tantâvî'ye göre daha makuldür. Sonuç değişmediğine göre gizli bir âmil ihdâs ederek konuyu zorlaştırmak abesle iştigaldir.⁵²⁹

Nahiv kâideleri Arapların kullandığı dilden süzülerek vaz' edilip esas kabul edildiğine göre kâideleri dilcilerin hücceti olsun diye konulmuş gibi zorlaştırmanın doğru olmadığını düşünen et-Tantâvî nahvin gayesinin dili doğru ve hatasız kullanmak olduğunu yinelemektedir. Bunu yaparken nahvi eleştirmesinin yanlış anlaşılması gerektiğini de ifaden eden et-Tantâvî'ye göre yapılması gereken nahvi kolaylaştırmaktır. Fakat bu bazılarının savunduğu gibi nahvi tamamen ilga etmek şeklinde olamaz. O sadece zor ve çetrefilli kurallara karşı çıkmaktadır. et-Tantâvî, bir metni doğru okumanın ve metni tüm ayrıntıları ile anlamının farklı olduğunu; başlangıç aşamasındaki öğrenciler için hatasız okuma ile yetinilebileceğini söylemektedir. Ama

⁵²⁷ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.157- 162; et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.15.

⁵²⁸ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.163.

⁵²⁹ Buna benzeyen ve gereksiz gördüğü birkaç kurala daha örnek vermektedir. et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.163- 165.

metinleri tam anlamı ile kavramak için i'râbın gerekliliğini inkar etmemekte ve bununla ilgili örnekler vermektedir.⁵³⁰ et-Tantâvî öğrencilere ders verirken dilbilgisinin kolaylaştırılması gerektiğini ifade etmekle beraber Arapça öğretmenlerinin seçilmesinin de çok önemli olduğunu söylemektedir. Doğru bir şekilde okuyamayan ve metinleri tam olarak kavrayamayan öğretmenler varken nahvi ve nahivcileri suçlamanın doğru olmadığını dile getirmektedir.⁵³¹

et-Tantâvî 'ye göre nahvi bildiği halde doğru bir şekilde okuyamamak yeni bir problem değildir. Nahiv o kadar geniş bir ilimdir ki yıllarca nahiv eğitimi alan ama dil melekesini mükemmelleştiremeyen pek çok kişi vardır. Örneğin Suyûtî⁵³² *Buğyetu'l-vu'ât*⁵³³ adlı eserinde bir adamın İbn Hâleveyh'e⁵³⁴ “Bana dilimi düzgün hale getirmemi sağlayacak nahiv kurallarını öğretmeni istiyorum.” dediğinde “Ben elli yıldır nahiv öğreniyorum. Ama dilimi düzgün hale getirecek bir şey öğrenmedim.” diye cevap verdiğini rivayet etmiştir.⁵³⁵ Bu kadar uzun süre nahivle iştiğal ettiği halde insanların dil melekelerini geliştirememelerini nahvin zorluğuna bağlayan et-Tantâvî, bu zorluğun sebebinin nahivcilerden kaynaklandığını dile getirmektedir. Onlar nahvi para kazanmak için bir kâr kapısı olarak görmüş ve nahvi zorlaştırıp ürkütücü hale getirmişlerdir. Câhız'ın *Kitâbu'l-Hayavân*'da Ahfeş'e “Neden kitap yazmaya başladığında kolay ve akıcı başlayıp zor ve kapalı bir hale getiriyorsun, daha sonra tekrar kolaylaştırıyorsun” diye sorduğunda; onun “İnsanlar kolayı anladıklarında memnun olurlar, kapalı olan yerleri de gelip bana sorarlar ben de onlardan ücretini alırım.” diye cevap verdiğini rivayet etmesi nahivcilerin bu tavrının kanıtıdır. et-Tantâvî bu örneğin dışında,

⁵³⁰ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.164- 166.

⁵³¹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.178.

⁵³² Ebu'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Suyûtî eş-Şâfî (ö. 911/1505) Tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı âlimi. Halit Özkan, “Suyûtî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2010, XXXVIII, 188.

⁵³³ Suyûtî'nin (ö. 911/1505) *Buğyetu'l-vu'ât fi tabakâti'l-luğaviyyîn ve'n-nuhât* isimli dil âlimlerinin biyografilerine dair eseridir. Mehmet Türkmen, “Buğyetu'l-vu'ât”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992, VI, 362.

⁵³⁴ Ebû Abdillâh el-Hüseyn b. Ahmed b. Hâleveyh b. Hamdân el-Hemedânî en-Nahvî el-Lugavî (ö. 370/980) Arap dili ve kıraat âlimi. Hüseyin Tural, “İbn Hâleveyh”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1999, XX, 14.

⁵³⁵ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.14; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.161.

nahivciler nahvi geçim kaynağı olarak görüp zorlaştırmaları ile ilgili birçok olay anlatmaktadır.⁵³⁶

et-Tantâvî ‘ye göre nahvi zorlaştıran şeylerden biri diğer nokta da Rummânî’nin⁵³⁷ nahvi ve mantığı mezcetmesidir. Onunla aynı dönemde yaşayan Ebû Ali el-Fârisî⁵³⁸, onun yazdıklarını değerlendirirken “Eğer Rummânî’nin söyledikleri nahiv ise bizde nahve dair bir şey yoktur. Eğer bizim söylediğimiz nahivse Rummânî’de nahve dair bir şey yoktur.” demiştir. Bu şekilde nahiv, Arapları anlamının bir aracı olmaktan çıkmış, müstakil, problemlili ve zor bir ilim haline gelmiştir. Nahivin ticaret haline gelmiş olması nahiv âlimlerinin bu zorlaştırmaya razı olmalarına neden olmuştur. Nitekim Sîrâfî⁵³⁹, *el-Iknâ*’ ismiyle nahvi kolaylaştıran bir eser yazdığına nahivciler onu kınamış ve dışlamışlardır. Bugün bu eser bu dışlama sebebiyle elimizde bulunmamaktadır. et-Tantâvî nahiv ekolleri arasındaki farklılıkların da durumu daha çetrefilli hale getirdiğini söyleyerek görüşlerini belirtmeye devam etmektedir. Ekoller arasındaki tartışmalar, nahivcilerin galip ve üstün olma arzusu ile illetin peşine düşmesine ve Arapların kullandığı her kelime için illet aramalarına sebep olmuş ve durumu daha da kötüleştirmiştir.⁵⁴⁰

et-Tantâvî nahiv ve Arapça dersleri ile ilgili görüşlerini dile getirdikten sonra bu meselenin çok geniş bir konu olduğunu Eğitim Bakanlığı’nın yapacağı geniş oturumlar, edebiyatçıların ve dilcilerin birlikte oluşturduğu heyetler ve dil eğitimi ile meşgul olan edebiyatçıların ile dilbilimcilerin düzenleyeceği sempozyumlar ile bu sorunların çözülmesi gerektiğini söylemektedir.⁵⁴¹ Ayrıca nahvin ayrıntılarını edebiyat tarihçilerine ve dilbilimcilere bırakarak okullarda öğretilen dilbilgisi kurallarını kolaylaştırmak için Arapça hocalarına çağrıda bulunmaktadır.⁵⁴²

⁵³⁶ et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.13- 16; et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.161- 162.

⁵³⁷ Ebu’l-Hasen Alî b. İsâ b. Alî er-Rummânî el-Bağdâdî (ö. 384/994), Arap dili ve belâgatı âlimi, Mu’tezile kelâmcisidir. Sedat Şensoy, “Rummânî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2008, XXXV, 242.

⁵³⁸ Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî (ö. 377/987), Basra mektebine mensup nahiv âlimidir. Mehmet Reşit Özbalıkcı, “Ebû Alî el-Fârisî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994, X, 88.

⁵³⁹ Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzûbân es-Sîrâfî (ö. 368/979), Basra dil mektebine mensup Arap dili ve edebiyatı âlimi, Hanefî fakihidir. Zülfikar Tüccar, “Ebû Saîd Sîrâfî”, **DİA**, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2009, XXXVII, 264.

⁵⁴⁰ et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.162; et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.16- 18.

⁵⁴¹ et-Tantâvî, **Fusûl fi’s-sekâfe ve’l-edeb**, s.167.

⁵⁴² et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.19.

Nahiv derslerini kolaylaştırmak için dilcilere ve öğreticilere seslenen et-Tantâvî dilde yeniliği savunmaktadır. Ama bu yeniliğin, grameri bozmak, kuralları çiğnemek ve âmmîceye yönelmekle olmayacağını bunun yenilik değil, ahmaklık olacağını belirtmektedir. Nahiv Arap dil biliminin özeti ve özüdür. Bu sebeple ondan vazgeçilemez. et-Tantâvî'ye göre yenilik aslî şeylerde değil araçlarda, furû'da olmalıdır. Eğitim araçları ve gereçleri değiştirilerek dil kitapları yenilenmelidir. Fakat yenilik yapmak için klasik olanı iyi bilmek ve klasikle çağdaşı uyum içinde birleştirmek gerekir. Geçmişini bilmeyen edebiyatçının yeni bir yol açamayacağını dile getiren et-Tantâvî, edebiyatçıların sadece modern dil kitaplarını değil; *el-Mugnî*, *el-Kitâb*, *Mufasssal*, *el-Eganî*, *el-Kâmil*, *el-Emalî* gibi klasik kitaplar da okuması gerektiğini söylemektedir. Ama edebiyatçı klasik Arap edebiyatı ile yetinmemelidir. Batı edebiyatını da bilinmelidir.⁵⁴³

2.2.3 Sözcük Kullanımına Dair Tercih ve Önerileri

Arap diline dair görüşlerinde de ele alındığı üzere et-Tantâvî'nin Arap dilinin muhafazasına büyük bir önem verdiği görülmektedir. O, bazı modernist yazarların batının kavramlarını kullanarak kendilerini üstün gördüklerini; Arapçayı bırakarak İngilizce ve Fransızcaya yöneldiklerini bunu medenilik alameti olarak kabul ettiklerini söylemekte ve bu davranışı ağır bir biçimde eleştirmektedir.⁵⁴⁴ Ona göre Abbasî döneminde olduğu gibi yabancı kültürlerin kitapları Arapçaya tercüme edilirken kavramlar da Arapçalaştırılmalıdır. Arapça, tercüme edilen dile dönüştürülmemelidir. Bunu çok önemseyen Ali et-Tantâvî kendi eserlerinde kavramların Arapça karşılıklarını kullanmaktadır. Toplumda yaygın hale gelen yabancı kelimelerin kullanımını azaltmak isteyen et-Tantâvî bu kelimeler yerine fasih ve Arapça kelimeler önermektedir. Bunu yaparken metin içinde kullandığı fasih kelimenin ardından parantez içinde âmmîce karşılığını da belirtmektedir.

Yabancı kelimelerin kullanılmaması noktasındaki hassasiyetinin yanı sıra et-Tantâvî kitaplarında fasih Arapça kullanımını da önemsemiştir. Âmmî dilde kullanılan fasih kökenli kelimeleri tespit etmiş dipnotlarda “fasih âmmîdir” şeklinde açıklamalar

⁵⁴³ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.158; et-Tantâvî, *Min hadîsi'n-nefs*, s.206- 207; es-Semhûrî, s.214- 215.

⁵⁴⁴ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 195.

yaparak belirtmiştir. Kendisi bir makalesinde, kitaplarında iki yüzden fazla dipnotla Şam lehçesinde kullanılan fasih kelimeleri tespit etmeye çalıştığını söylemiştir.⁵⁴⁵

Fasih kelimeleri tespit konusunda hassas davranan et-Tantâvî dilbilgisi kurallarına uygun olan her doğru kelimenin fasih olmadığını belirtmektedir. Örneğin, حَبَّ fiilinin ismi fâili حَابُّ kelimesidir; ama مُحِبُّ kelimesi daha çok kullanıldığından fasih olan مُحِبُّ kelimesidir. Ona göre edebiyatçıların sözlüklerden kimsenin bilmediği kelimeleri bulup kullanmaları fasih oldukları anlamına gelmez, asl olan sehl-i mümteniyyi yakalamaktır.⁵⁴⁶

Dipnotlarda fasih kelimeler hakkında bilgi vermek dışında; kelimelerin cemisi veya müfredi⁵⁴⁷ hakkında, kelimelerin müenneslik müzekkerlik durumları⁵⁴⁸ ile ilgili, yanlış kullanılan bazı kelimeler⁵⁴⁹ hakkında, bazı kelimelerin ilk kez kimin tarafından veya ne zaman kullanıldığı⁵⁵⁰ hakkında bilgiler verdiği de görülmektedir.

et-Tantâvî'nin bir makalesinde de Mısırlıların miladî aylar için İngilizce karşılıklarını kullanmalarına karşı çıkararak on iki ayın Arapça karşılıklarını verdiği ve şiirlerle bu karşılıklara örnekler sunduğu görülmektedir.⁵⁵¹

Çalışmanın bu kısmında eserlerinde yer verdiği ve önerdiği fasih kelimelere yer verilecektir.

et-Tantâvî eserlerinde okurlarına yabancı kökenli kelimeleri kullanmak yerine Arapçada bulunan fasih karşılıklı kelimeleri kullanmayı tavsiye etmiştir. Arapçada karşılığı olmayan kelimelerin yerine de konunun uzmanları tarafından yeni kelimeler vaz' edilmesi çağrısında bulunmuştur. دُوَيْرَات kelimesi, villa yerine kullanılmasını önerdiği bir sözcüktür.⁵⁵² Sigara sözcüğü yerine دخائن⁵⁵³, folklor yerine الفن الشعبي⁵⁵⁴, romatizma

⁵⁴⁵ et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, II, 212.

⁵⁴⁶ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.159- 160.

⁵⁴⁷ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 123, 163, 250; et-Tantâvî, **Fiker ve mebâhis**, s.81, 88, 99.

⁵⁴⁸ Ali et-Tantâvî, **Bağdâd zikrayât ve muşâhedât**, 5.Basım, Cidde: Dâru'l-menâra, 2007, s.63.

⁵⁴⁹ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 209, 258; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 92; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, II, 210-211; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.51.

⁵⁵⁰ et-Tantâvî, **Zikrayât**, I, 127; et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.44.

⁵⁵¹ et-Tantâvî, **Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb**, s.137- 138.

⁵⁵² et-Tantâvî, **Bağdâd zikrayât ve muşâhedât**, s.9.

⁵⁵³ et-Tantâvî, **Bağdâd zikrayât ve muşâhedât**, s.101; et-Tantâvî, **Makâlât fi kelimât**, I, 87.

⁵⁵⁴ et-Tantâvî, **Bağdâd zikrayât ve muşâhedât**, s.141.

yerine ⁵⁵⁵رئبة, fotoğraf yerine ⁵⁵⁶الصورة الشمسية, pijama yerine ⁵⁵⁷المنامة, piston yerine ⁵⁵⁸مكبس, çorba yerine ⁵⁵⁹الحساء, sandviç kelimesi yerine ⁵⁶⁰الشطائر, garson yerine ⁵⁶¹النادل, drama yerine ⁵⁶²ملحمة, tavla yerine ⁵⁶³الترد, pudra yerine ⁵⁶⁴دُرور, banknot yerine ⁵⁶⁵النقد ve motor kelimesi yerine ⁵⁶⁶المحرك kitaplarında zikrettiği kelimelerdendir.

et-Tantâvî'nin bu fasîh kelimeleri önermesinin yanı sıra bazı kelimeleride vaz' etmiştir. Radyo kelimesi yerine kullanılmasını önerdiği ⁵⁶⁷الرادئ, televizyon yerine ⁵⁶⁸الرائي ve daktilo yerine ⁵⁶⁹الطابعة kelimeleri vaz' ettiği kelimelerdendir.

Vaz' ettiği kelimelerin sayısı çok olmasa da et-Tantâvî eserlerinde fasîh kelimeler konusunda pek çok örnek vermiştir. Burada sadece örnek olması açısından incelenen eserlerde geçen kelimelerin bir kısmına yer verilmiştir. İbrahim el-Elma'î, *Ravâi'u Ali et-Tantâvî: ravâi'u min edebihi ve fevâidu min kutubihi* isimli eserinin sonuna “el-Fevâidu't-Tantâviyye” başlığı ile bu kelimelerin listesini çıkarmıştır.⁵⁷⁰

⁵⁵⁵ et-Tantâvî, *Bağdâd zikrayât ve muşâhedât*, s.147.

⁵⁵⁶ et-Tantâvî, *Bağdâd zikrayât ve muşâhedât*, s.150.

⁵⁵⁷ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 130.

⁵⁵⁸ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 164.

⁵⁵⁹ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 147.

⁵⁶⁰ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 185.

⁵⁶¹ et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 280. et-Tantâvî, *Kısas mine't-tarih*, s.22.

⁵⁶² et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, II, 146.

⁵⁶³ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.26.

⁵⁶⁴ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 113.

⁵⁶⁵ et-Tantâvî, *Fî sebîli'l-islâh*, s.19.

⁵⁶⁶ et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 179.

⁵⁶⁷ رد 'den ismi fâildir, uzaya gnderilen sesi geri çevirdiği için bu ismi verdim şeklinde açıklama yapmıştır. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 251; et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, I, 207; et-Tantâvî, *Makâlât fi kelimât*, II, 103; et-Tantâvî, *Suver ve havâtır*, s.165; et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.182.

⁵⁶⁸ Kendisinden televizyon kelimesine bir karşılık bulmasını istediklerinde bu kelimeyi bulduğunu söylemektedir. et-Tantâvî, *Zikrayât*, I, 251; et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.13, 182.

⁵⁶⁹ et-Tantâvî, *Fusûl fi's-sekâfe ve'l-edeb*, s.90.

⁵⁷⁰ el-Elma'î, s.261- 335.

SONUÇ

Suriye’de doğan ve yetişen Ali et-Tantâvî, ülkesinin tarihi için önemli olan birçok farklı siyasî olaya şahitlik etmiştir. Edebiyat tarihçilerinin uyanış dönemi olarak isimlendirdiği bir dönemde yaşamış ve o yıllarda etkili olan edebiyatçılar arasında yer almıştır. et-Tantâvî Dimaşk’te medrese eğitimiyle beraber modern eğitim alan ilk nesillerden olmuştur. Eğitim hayatında bahsedilen iki farklı yöntemi görmesi ve erken yaşta öğretmenlik mesleğine başlaması ona pek çok tecrübe kazandırmıştır. Eğitimin birçok kademesinde öğretmenlik yapan et-Tantâvî, farklı coğrafyalarda farklı görevlerde bulunmuştur. Eğitim kurumundan yargı kurumuna geçen et-Tantâvî, hâkimlik görevinden emekliye ayrıldıktan sonra Suudi Arabistan’da, televizyon ve radyo programları ile halkı aydınlatmaya devam etmiş ve vefatına kadar orada yaşamıştır.

Ali et-Tantâvî’nin düşünce dünyasını tahlil etmeyi amaçlayan bu çalışmada kısaca şu sonuçlara ulaşılmıştır:

et-Tantâvî’ye göre edebiyatın kaynağı dindir. Edebiyat topluma ve dine hizmet etmelidir. Edebiyatın amacı toplumu imâr ve ıslâh olmalıdır. et-Tantâvî, iyi bir ahlâk teorisine sahip olmayan edebiyatın gerçek bir edebiyat olamayacağını bu sebeple yazarların ve şairlerin eserlerinde lafız ve mana güzelliğinin yanında ahlâkî ilkelere uygunluğu da dikkate almaları gerektiğini savunmaktadır. Edebiyat öğretmenleri de derslerde metin seçerken bu özelliklere sahip yazar ve şairleri tercih etmelidir. Okuyucuların da kitap seçiminde hassas olmaları ve her kitabı okumamaları gerekmektedir.

et-Tantâvî, Mehcer Edebiyatı mensuplarını ve Tâhâ Hüseyin’i belirtmiş olduğu bu amaca uygun olmayan söylemlere sahip olduklarından ötürü uzak durulması gereken yazarlar içinde saymıştır. Ayrıca insanı karamsarlığa ve ümitsizliğe sürükleyen şairleri de bu gruba dâhil etmiştir. Elbette et-Tantâvî’ye göre ahlâkî mesaj edebî metinler için tek kriter değildir. Ahlâka uygunluğunun yanı sıra edebî melekeyi geliştirecek belîğ metinler okunmalıdır. Örneğin en büyük Arap edebiyatçılarından olan Câhız’ın, Ebû Hayyân et-Tevhîdî’nin, Gazzâlî’nin ve İbn Haldûn’un eserleri okunabilir.

Edebiyatla hiçbir ilgisi olmayan vezinsiz ve kafiyesiz şiirler et-Tantâvî’ye göre kıymetsizdir. Ali et-Tantâvî’nin serbest şiirin yanı sıra sembolik şiire de karşı çıktığı

görülmektedir. Edebî yeteneğin bir meleke olduğunu savunan et-Tantâvî, şairleri de ‘abkarî ve nâbiğa olarak ikiye ayırmıştır. Ona göre ‘Abkarîlerin edebî yetenekleri ön plandadır. Onlar edebiyatta yeni çıgırlar açarlar ama kariyerleri inişli çıkışlıdır. Kesbî olan edebî yeteneklerini eğitimle güçlendiren nâbiğalar ise takip ettikleri ekolun en önde gelenlerinden olurlar ve aynı minvalde eserler verirler.

et-Tantâvî’nin eserleri incelendiğinde edebiyat alanındaki değerlendirmelerinin dışında eğitim alanında da bazı eleştiri ve tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. et-Tantâvî eğitim alanındaki tecrübelerine dayanarak eğitim yöntemlerini eleştirmiştir. Ona göre gençlerin zamanları boşa tüketilmektedir. Bu sebeple eğitim sisteminin değişmesi ve daha bireysel bir hale dönüştürülmesi gerektiğini savunmuştur. Ali et-Tantâvî gençlere yönelik olarak yazdığı makalelerinde onlara dinî ve ahlâkî öğütler vermiş, ayrıca dersleri ile ilgili tavsiyelerde de bulunmuştur. Öğretmenlere de daha başarılı olmaları için tecrübelerine dayanarak öğütler vermiştir. et-Tantâvî öğretmenlerin derslerde verdikleri bilgilerin hayat ile bağıni kurmaları gerektiğini söylemiştir. İnsanın gelişiminde en önemli dönemin ilkokul olduğunu düşündüğünden öğretmenlerden, özellikle ilkokul çağında olan öğrencilerine karşı daha dikkatli davranmalarını onlara dürüstlüğü sözlerle değil eylemleri ile öğretmelerini istemiştir. Çünkü et-Tantâvî’ye göre, bugünün öğrencileri yarının ileri gelenleridir. Onlara söylenen küçücük bir cümle, yapılan en ufak bir muamele onlarda büyük ve derin izler bırakabilir.

Ali et-Tantâvî, Arap diline büyük bir önem atfetmiş, Arapçanın öğretilmesi ve korunması konusunda büyük bir emek sarfetmiştir. Özellikle Kur’ân dili ve en köklü dillerden biri olduğundan dil tasnifinde Arapçanın birinci sırada geldiğini savunmuştur. Eserlerinde Arapçaya sahip çıkılması gerektiğini savunan et-Tantâvî, İngilizce ve Fransızca kelimelerin kullanımına karşı çıkmıştır. Okuyucularına bu kelimelerin fasih karşılıklarını vererek Arapçanın kullanımını yaygınlaştırmayı hedeflemiştir. Ali et-Tantâvî’nin eserleri değerlendirilirken Arapçayı savunan ve üstün gören bu tavrında Suriye’nin Fransız işgali altında olmasının büyük bir etkisi olduğu unutulmamalıdır. Zaman zaman abartılı görülebilecek olan bu tavırda olduğu gibi edebiyatın tek hedefinin iyi ahlâkî öğretme ve toplumu ıslâh etme olduğunu dile getirmesinde de işgalin etkisi vardır. Ona göre bağımsızlığını elde etmemiş olan bir toplum sanat için sanat tezini savunamaz. Yapılması gereken edebiyatı toplum için kullanıp halkı özgürleştirmektir.

Arap dilinin öğretilmesi hususunda da eleştiriler yapan et-Tantâvî'ye göre üniversite eğitiminden önce öğrencilere Kûfelilerle Basralılar arasındaki ihtilafları verip, nahiv kurallarını tüm ayrıntıları ile öğretmek öğrenciyi tüketmek anlamına gelir ki bu da doğru değildir. Ona göre nahvin bu kadar karmaşık ve zor hale gelmesinin sorumlusu nahivcilerdir. Onlar nahvi rızık kapısı haline getirdiklerinden zorlaştırmış veya zorlaştırılmasına göz yummuşlardır. Mantık ilminin nahve girmesi ile durum daha kötü bir hâl almıştır. Tüm bu zorluklar sebebiyle öğrenciler dilbilgisinden uzaklaşmışlardır. et-Tantâvî'ye göre bu durumu düzeltmek için sempozyumlar ve toplantılar yapılmalıdır. Nahiv öğretilirken hangi bilgilerin verileceği tekrar düzenlenmeli, gerekli olan ve olmayan bilgiler ayıklanmalıdır. Dilde yenilikçi bir çizgide olan et-Tantâvî yeni düzenlemeler yapılırken nahvin tamamen ihmâl edilmesine karşı çıkmaktadır. Ali et-Tantâvî'nin yenilikten kastı metotta ve müfredatta yeni ve modern araç gereçlerin kullanılmasıdır. Yapılması gerekenlerden biri de edebiyat dersinde tarih ve isim öğretmek yerine öğrencilerin daha kolay algılayabilecekleri modern edebiyattan başlayarak câhiliye edebiyatı ile derslerin bitirilmesidir. Çünkü zor olan câhiliyye metinleri ile başlamak öğrencileri edebiyattan uzaklaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Edebiyat derslerinin siyasî tarihe paralel olarak anlatılması da doğru değildir. Edebiyat tarihi tekrar ele alınıp ekollere göre tasnif edilmelidir.

Kısaca tüm bu görüşlerinden de anlaşıdığı gibi Ali et-Tantâvî'nin toplumun problemlerini çözmek için büyük çabalar sarf etmiş, önemli tavsiyelerde ve eleştirilerde bulunmuş bir edebiyatçı ve hukukçudur. Geride bıraktığı eserler ve fikirler dikkate alınmalı ve araştırılmalıdır. Eserleri yaşadığı dönemin sosyal, kültürel ve tarihi yönlerini ortaya koyması açısından da önem arz etmektedir. Bu ve benzeri birçok açıdan et-Tantâvî'nin eserleri incelemeye değerdir.

Ali et-Tantâvî; akademik anlamda kendisinden istifade edilen, Arap dünyasında pek çok teze konu olan bir şahsiyettir. Ama ülkemizde hakkında yapılan araştırmalar azdır. Bu çalışma, et-Tantâvî'nin edebiyat ve eğitim alanlarındaki söylemlerine yer vererek alanın ilgililerine yeni bir ufuk açmayı hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- el-ALÂVENE, Ahmed. **Fehârisu zikrayât Ali et-Tantâvî**. 2.Basım. Cidde: Dâru'l-menâra, 2000.
- ÂL MERÎ', Ahmet b. Ali. **Ali et-Tantâvî kâne yevme kuntu: sînâ'atu'l-fikh ve'l-edeb**. 1.Basım. Riyâd: 'Ubeykân Yayınevi, 2009.
- ALÎ, Muhammed Kürd. **Dımaşk medinetu's-sihri ve's-şi'ri**. 2.Basım. Dımaşk: Dâru'l-fikr, 1984.
- BOSTANCI, Ahmet. **Çağdaş Arap Edebiyatçısı Zekeriyâ Tâmir Edebî Kişiliği Hikâyeciliği**. 1.Basım. İstanbul: Nun Yayıncılık, 2007.
- ed-DAKKÂK, Ömer. **Funûnu'l-edebi'l-mu'asiri fî Suriye**. Dâru's-şarki'l-'arabî, ty.
- DEYRÂNİYYE, Mücâhid Me'mûn. **Ali et-Tantâvî edîbu'l-fukahâ ve fakîhu'l-udebâ**. 1.Basım. Dımaşk: Dâru'l-kalem, 2001.
- el-ELMA'Î, İbrahim. **Ravâi'u Ali et-Tantâvî: ravâi'u min edebîhi ve fevâidu min kutubîhi**. 1.Basım. Cidde: Dâru'l-menâra, 2000.
- ER, Rahmi. **Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi**. Ankara: Vadi Yayınları, 2012.
- İSHAKOĞLU, Ömer. **Suriye Tarihi: Osmanlı Dönemi Suriyesi'nde Edebî ve Kültürel Hayat (1800- 1918)**. 1.Basım. İstanbul: Kabalcı yayıncılık, 2012.
- el-KAZVÎNÎ, Hatîp. **el-Îzâh fî 'ulûmi'l-belâğa**, Beyrut: el-mektebu'l-asriyye, 2009.
- el-KEYÂLÎ, Sami. **el-Edebu'l-'Arabîyyu'l-mu'âsır fî Suriye**. Kahire: Dâru'l-me'ârif, 1959.
- LANDAU, Jacob M. **Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20.Yüzyıl)**. Bedrettin Aytaç (Çev.). 1.Basım. Ankara: Gündoğan Yayınları, 1994.
- MEKKÎ, Mecd. **Mukaddimâtu's-Şeyh Ali et-Tantâvî**. 1.Basım. Cidde: Dâru'l-menâra, 1998.
- el-MUALLİM, Velîd. **Sûriye (1946- 1926) et-tarîk ile'l-hurriyye**. 1.Basım. Dımaşk: Talasdâr, 1988.
- es-SEMHÛRÎ, Râid. **Ali et-Tantâvî ve ârâuhu fî'l-edeb ve'n-nakd**. 1.Basım. Dımaşk: Dâru'l-fikr, 2008.

- et-TANTÂVÎ, Ali ve Nâcî et-Tantâvî. **Ahbâru ‘Omer ve ahbâru Abdullah ibn ‘Omer**. 8.Basım. Beyrût: el-Mektebu’l-İslâmî, 1983.
- _____, Ali. **Bağdâd zikrayât ve muşâhedât**. 5.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 2007.
- _____, Ali. **el-Bevâkîr**. Mücâhid Me’mûn Deyrâniyye (drl.). Cidde: Dâru’l-menâra, 2009.
- _____, Ali. **el-Câmi‘u’l-Emevî fî Dımaşk**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1990.
- _____, Ali. **Dımaşk suver min cemâlihâ ve ‘iber min nidâlihâ**. 2.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1987.
- _____, Ali. **Ebû Bekr es-Siddîk**. 3.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1986.
- _____, Ali. **Fetâvâ Ali et-Tantâvî**. Mücâhid Me’mûn Deyrâniyye (drl.). Cidde: Dâru’l-menâra, 1985.
- _____, Ali. **Fî sebîli’l-islâh**. 4.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1996.
- _____, Ali. **Fiker ve mebâhis**. 2.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1988.
- _____, Ali. **Fusûl fî’l-da‘ve ve’l-islâh**. Mücâhid Me’mûn Deyrâniyye (drl.). Cidde: Dâru’l-menâra, 2008.
- _____, Ali. **Fusûl fî’s-sekâfe ve’l-edeb**. Mücâhid Me’mûn Deyrâniyye (drl.). Cidde: Dâru’l-menâra, 2007.
- _____, Ali. **Fusûl İslâmiyye**. 1.Basım. Dımaşk: Dâru’d-da‘ve, 1960.
- _____, Ali. **Hutâfu’l-mecd**. 3.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1996.
- _____, Ali. **Kısas mine’t-târîh**. 6.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1996.
- _____, Ali. **Ma‘a’n-nâs**. 3.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1996.
- _____, Ali. **Makâlât fî kelimât I**. 4.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 2007.
- _____, Ali. **Makâlât fî kelimât II**. 6.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 2007.
- _____, Ali. **Min hadîsi’n-nefs**. 4.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1990.
- _____, Ali. **Nûr ve hidâye**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 2007.
- _____, Ali. **Ricâl mine’t-târîh**. 8.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1990.
- _____, Ali. **Suver ve havâtır**. 4.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1998.

- _____, Ali. **Tarîfun ‘âmmun bi dîni’l-islâm**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1989.
- _____, Ali. **Yâ bintî**. 5.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1998.
- _____, Ali. **Zikrayât I**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1985.
- _____, Ali. **Zikrayât II**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1985.
- _____, Ali. **Zikrayât III**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1986.
- _____, Ali. **Zikrayât IV**. 3.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 2000.
- _____, Ali. **Zikrayât V**. 3.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 2001.
- _____, Ali. **Zikrayât VI**. 2.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 2001.
- _____, Ali. **Zikrayât VII**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1989.
- _____, Ali. **Zikrayât VIII**. 1.Basım. Cidde: Dâru’l-menâra, 1989.
- TURAN, Ömer. **Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu**. İstanbul: Acar Matbaacılık, 2003.
- YAHYA, Celâl. **el-‘Âlemu’l-‘Arabiyyu’l-hadîs**. Kahire: Dâru’l-me‘ârif, 1985.
- YALAR, Mehmet. **Hazırlayıcı Faktörleri ışığında Modern Arap Edebiyatına Giriş**. 1.Basım. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- ZİYÂDE, Nekûlâ. **‘Âlemu’l-‘Arab**. Beyrût: el-Ehliyye li’n-neşr ve’t-tevzi’, 1984.

Sürerli Yayınlar

- ÂL RİŞÎ, ‘Alâuddin. “el-Mektebetu’s-sem‘iyye ve’l-meriyye li’ş-Şeyh Ali et-Tantâvî”. **el-Edebu’l-İslâmî**. 9. Cilt, Sayı 34- 35, h.1423/2002, s.79.
- ALTUĞ, Seda. “Suriye Arap Milliyetçiliğinde Vatan ve Suriyelilik”. **İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. Sayı 39, Ekim 2008, s.71- 94.
- AYDIN, Cemal Abdullah. “Ali Tantâvî’nin Arapça Eğitimine Dair Görüşleri”. **İÜ Şarkiyat Mecmuası**. Sayı 15, 2009, s.31- 47.
- BOSTANCI, Ahmet ve Ayşe Erduran. “Hikâye Yazarlığı Yönü İle Ali et-Tantâvî”. **NÜSHA Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**. Vol.XIII, Sayı.36, 2003/I, s.43- 70.
- EBÛ SALİH, Abdülkuddûs. “eş-Şeyh Ali et-Tantâvî kemâ ‘Araftuhu”. **el-Edebu’l-İslâmî**. 9.Cilt, Sayı 34- 35, h.1423/2002, s.4- 10.
- el-ELMA‘Î, İbrahim. “et-Tantâvî ‘inâku’l-fikhi ve’l-fikri ve’l-edeb”. **el-Edebu’l-İslâmî**. 9.Cilt, Sayı 34- 35, h.1423/2002, s.74- 78.
- HEYŞÛR, Muhammed Ahmed. “Ali et-Tantâvîkemâyumessiluhu lî’l-hayâl min hilâli kitâbâtihî”. **el-Edebu’l-İslâmî**. 9.Cilt, Sayı 34- 35, h.1423/2002, s.60- 65.
- el-MEVLEVÎ, Muhammed Said. “es-Sûra el-edebiyye el-fenniyye fî edebi Ali et-Tantâvî”. **el-Edebu’l-İslâmî**. 9.Cilt, Sayı 34- 35, h.1423/2002, s.42- 48.
- OKUR, Mehmet Akif. “Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye’de Fransız Mandası”. **Bilig**. Sayı 48, Kış 2009, s.137- 156.
- UMAR, Ömer Osman. “Suriye’de Fransız Emperyalizmi”. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. 12.Cilt, Sayı 1, 2002, s.297- 310.
- YALAR, Mehmet. “Arap Edebiyatı Bağlamında Edebiyat Kavramına Analitik Bir Bakış”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. C.14, Sayı 2, 2005, s.1- 23.
- _____, Mehmet. “Halil Mutran ve Romantik Edebi Kişiliği”. **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. C.17, Sy. 1, 2008, s.47- 66.

Diğer yayımlar

EBU'L-KÂSİM, Abdullah Cibrîl. “Ba‘du'l-ârâi't- terbeviyye li'ş-Şeyh Ali et-Tantâvî”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ummu'l-Kurâ Üniversitesi Eğitim Fakültesi, h.1419/1998.

ERDURAN, Ayşe. “Ali et-Tantâvî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hikâyeciliği”, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Sakarya Üniversitesi SBE, Mayıs 2013.

İnternet

Zeynel Abidîn b. Hüseyin et-Tûnusî, 2014.

http://ar.wikipedia.org/wiki/%D8%B2%D9%8A%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%B9%D8%A7%D8%A8%D8%AF%D9%8A%D9%86_%D8%A8%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%AD%D8%B3%D9%8A%D9%86_%D8%A7%D9%84%D8%AA%D9%88%D9%86%D8%B3%D9%8A (2 Mayıs 2014).

Arthur James, 2014. http://tr.wikipedia.org/wiki/Althur_Balfour, (3 Mayıs 2014).

Ansiklopedi Maddeleri

APAYDIN, H. Yunus. “İbn Abdüsselâm, İzzeddin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.

_____, H. Yunus. “İbn Kayyim el-Cevziyye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.

AVCI, Casim. “İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.

_____, Casim. “Mes‘ûdî, Ali b. Hüseyin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.

AYBAKAN, Bilal. “Şâfiî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.

AYCAN, İrfan. “Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1996.

AYYILDIZ, Erol. “Ebu'l-Atâhiye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994.

_____, Erol. “Mustafa Sâdık er-Râfi‘î”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.

- _____, Erol. “Mâzinî, İbrâhim Abdülkadir”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- BENLİ, Mehmet Sami. “İbn ‘Akîl Bahâeddin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- BOLAY, Naci. “Ahdarî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1988.
- BUZPINAR, Şit Tufan. “Kevâkibî, Abdurrahman b. Ahmed”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- _____, Şit Tufan. “Suriye: Tarih/Osmanlı Dönemi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- _____, Şit Tufan. “Şam: Osmanlı Dönemi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- ÇAĞRICI, Mustafa. “Gazzâlî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.13, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1996.
- DURMUŞ, İsmail. “Hiciv”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.17; İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.
- _____, İsmail. “İbnu'l-Mukaffa”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- _____, İsmail. “Menfelûfî, Mustafa Lutfi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2004.
- _____, İsmail. “Mutenebbî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2006.
- ELMALI, Hüseyin. “Ebû Temmâm”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- _____, Hüseyin. “Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- _____, Hüseyin. “el-Keşkûl”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- ER, Rahmi. “Ömer b. Ebû Rebîa”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007.
- ERGİN, Ali Şakir “Ferezdak”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.12, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1995.
- ERGİNLİ, Zafer. “Muhâsibî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.31, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2006.

- FAZLIOĞLU, Şükran. “Tâhâ Hüseyin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- _____, Şükran. “Zeyyât, Ahmed Hasan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013.
- GÖRGÜN, Hilal. “Heykel, Muhammed Hüseyin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.17, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1998.
- GÜNER, Ahmet. “İbnu'l-Amîd, Ebu'l-Fazl”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- HACİMÜFTÜOĞLU, Nasrullah. “Abdülkahir el-Cürcânî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1988.
- HALÎFÂT, Sahbân. “Ebu'l-'Alâ el-Ma'arrî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- İTR, Nurettin. “Dâvûd ez-Zâhirî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994.
- İZGİ, Cevat. “Demîrî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- KAHRAMAN, Abdullah. “Ubeydullah b. Abdullah”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2012.
- KANDEMİR, M. Yaşar. “Ahmed b. Hanbel”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1989.
- _____, M. Yaşar. “Saîd b. Museyyeb”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2008.
- KARAARSLAN, Nasuhi Ünal. “Ebû Nuvâs“, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994.
- KAYA, Mahmut. “Ebû Hayyân et-Tevhîdî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994.
- KILIÇ, Hulusi. “Ahmed Emîn”. **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1989.
- _____, Hulusi. “Ebu'l-Ferec el-İsfahânî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- _____, Hulusi. “Emîr Şekîb Arslan”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

- _____, Hulusi. “İbn Nubâte el-Hatîb ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- _____, Hulusi. “İbşîhî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- _____, Hulusi. “el-Kâmûsu’l-muhît”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- _____, Hulusi. “Lisânu’l-‘Arab”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.27, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- KILIÇ, M. Erol. “İbnu’l-‘Arabî, Muhyiddin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- KILIÇLI, Mustafa. “Ebû Firâs el-Hamdânî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- KOCA, Ferhat. “İbn Teymiyye, Takıyyüddin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- _____, Ferhat, “İbn Abdülhâdî, Şemseddin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- KÜÇÜK, Raşit. “Abdullah b. Mübârek”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.1, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1988.
- KÜÇÜKAŞCI, Mustafa Sabri. “İbn ‘Asâkir Ebu’l-Kâsım”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- MUHTAR, Cemal. “Beşşâr b. Burd”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992.
- ÖĞÜT, Salim. “Evzâî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1995.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim. “Seyfuddevle el-Hamdânî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- _____, Abdülkerim. “İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- _____, Abdülkerim. “İbn Hallikân”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- ÖZBALIKÇI, M. Reşit. “Katrû’n-nedâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.25, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- _____, Mehmet Reşit. “Ebû Alî el-Fârisî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994.

- ÖZEL, Ahmet. “Haskefi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.16, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997.
- ÖZKAN, Halit. “Suyûti”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2010.
- SAVRAN, Ahmet. “İmruulkays b. Hucr”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.22, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2000.
- ŞAHİN, Cemalettin. “Suriye: Fizikî ve Beşerî Coğrafya”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.37, s.544-545, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- ŞENSOY, Sedat. “Rummânî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.35, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2008.
- ŞEŞEN, Ramazan. “Ahmed Şevki”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- _____, Ramazan. “Câhız”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993.
- _____, Ramazan. “Kâdî el-Fâzıl”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2001.
- TOMAR, Cengiz. “Suriye: Kültür ve Medeniyet/ Eğitim ve Öğretim. Fetihten Osmanlılar’a; Kültür ve Medeniyet/ Osmanlılar’dan Günümüze”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- _____, Cengiz. “Suriye: Tarih/Başlangıçtan Osmanlı Dönemine”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- _____, Cengiz. “Şam”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- TURAL, Hüseyin. “İbn Fâris”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1999.
- _____, Hüseyin. “İbn Hâleveyh”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1999.
- TURAN, Abdülbaki. “Elfiyye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.
- _____, Abdülbaki. “İbn Mâlik et-Tâî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- TÜCCAR, Zülfikar. “Buhturî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992.

- _____, Zülfikar. “Cerîr b. Atıyye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1993.
- _____, Zülfikar. “Ebû Saîd Sîrâfî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.37, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2009.
- _____, Zülfikar. “Hammâd er-Râviye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997.
- _____, Zülfikar. “Şuzûru’z-zeheb”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.39, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- TÜLÜCÜ, Süleyman “Ebû Sulmâ”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2013.
- TÜRKMEN, Mehmet. “Buğyetu’l-vu’ât”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.6, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1992.
- _____, Süleyman. “Hammâd ‘Acred”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.15, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1997.
- _____, Süleyman. “Mervân b. Ebû Hafsa”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.29, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2004.
- ULUÇAM, Abdüsselâm. “Şam: Mimari”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2010.
- ULUDAĞ, Süleyman. “İbn Haldûn”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.19, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- _____, Süleyman. “Kuşeyrî, Abdülkerîm b. Hevâzin”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.26, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2002.
- UZUNPOSTALCI, Mustafa. “Ebû Hanîfe”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.10, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 1994.
- YANIK, Nevzat H. “İbn Mu‘tî”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.20, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1999.
- YÜKSEL, Azmi. “Ahtal”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.
- ZEVALSİZ, Halit. “Akkâd, Abbâs Mahmûd”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**. C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989.

ÖZGEÇMİŞ

14.04.1983 tarihinde Konya’da doğdu. 1995 yılında Kalecik Ahiler İlkokulunu, 1998 yılında Polatlı İmam Hatip Ortaokulunu bitirdi. 2003’te Açık Öğretim Lisesi İmam Hatip kısmından mezun oldu. 2004 yılında başladığı Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden 2008 yılında mezun oldu. 2009- 2010 eğitim öğretim döneminde Ankara Üniversitesi’nde Tezsiz Yüksek Lisans yaptı. 2010– 2011 yılları arasında Nevşehir’de Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak Kur’an Kursu Öğreticiliği yaptı. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne araştırma görevlisi olarak atandı. Halen Arap Dili ve Belagatı Anabilim dalında bu görevini sürdürmektedir.